Год. 2, бр. 2 (2021)

УУПРС
УНИЈА УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

EISE PROJECT
Entrepreneurship impact on socio-economic development

ПРИЈЕДЛОЗИ И ПРЕПОРУКЕ

УНИЈЕ УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 2022–2024.

Funded by
the European Union

ПРИЈЕДЛОЗИ И ПРЕПОРУКЕ

УНИЈЕ УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 2022–2024.

Funded by
the European Union

Овај документ је израђен је уз подршку пројекта „Допринос организација цивилног друштва побољшању утицаја предузетништва на социоекономски развој БИХ - ЕИСЕ”, који финансијски подржава Европска унија и проводи Унија удружења послодаваца Републике Српске у сарадњи са Удружењем послодаваца у Федерацији Босне и Херцеговине. Садржај ове публикације искључива је одговорност аутора и не одражава нужно ставове Европске уније. © 2021 European Commision

САДРЖАЈ

УВОД 5

МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ ПРИЈЕДЛОГА УНИЈЕ УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 6

I ПРИЈЕДЛОЗИ И ПРЕПОРУКЕ УНИЈЕ УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ РС ЗА 2022–2024. ГОДИНУ 6

1. СМАЊЕЊЕ ФИСКАЛНИХ И ПАРАФИСКАЛНИХ ОПТЕРЕЋЕЊА НА ПОСЛОВАЊЕ СА ЦИЉЕМ КОРИГОВАЊА ПРОБЛЕМА РАСПОДЈЕЛЕ ДРУШТВЕНОГ БОГАТСТВА, ОДНОСНО РАСТА ЖИВОТНОГ СТАНДАРДА ГРАЂАНА И КОНВЕРГЕНЦИЈЕ ДОХОДАКА СА ЗЕМЉАМА ЕУ 6
2. МОДЕРНИЗАЦИЈА ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА СА ЦИЉЕМ ЊЕГОВОГ ПРИЛАГОЂАВАЊА ПОТРЕБАМА ТРЖИШТА РАДА И РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 11
3. ЕФИКАСНИЈЕ КОРИШЋЕЊЕ ПРИРОДНИХ И ЉУДСКИХ ПОТЕНЦИЈАЛА КРОЗ КОРЕКЦИЈУ У ПРЕРАСПОДЈЕЛИ – СМАЊЕЊЕ ЈАВНЕ ПОТРОШЊЕ, ДИГИТАЛИЗАЦИЈА УПРАВЕ И ЕКОНОМИЈЕ, РЕСТРУКТУИРАЊЕ ЈАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА 15
    - 3.1. Систем социјалне заштите 16
        - 3.1.1. Систем здравствене заштите 16
        - 3.1.2. Пензијско-инвалидски систем 17
    - 3.2. Политике тржишта рада 18
    - 3.3. Реформа јавне администрације 21
    - 3.4. Реструктуирање јавних предузећа 21
    - 3.5. Управљање људским потенцијалом – радно законодавство 22
4. СУЗБИЈАЊЕ НЕФОРМАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ КРОЗ РАСТ ИНТЕГРИТЕТА КОНТРОЛНИХ И ПОРЕСКИХ ОРГАНА 22
    - 4.1. Републичка управа за инспекцијске послове 23
    - 4.2. Пореска управа Републике Српске 23
5. ТРАНЗИЦИЈА ИЗ ЛИНЕАРНЕ У ЦИРКУЛАРНУ ЕКОНОМИЈУ 24
6. УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСЛОВНОГ АМБИЈЕНТА НА НИВОУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (заштита домаће производње и супституција увоза домаћим производима, интегритет јавних набавки и индиректног опорезивања, транспорт и комуникације) 25

II ПРИЈЕДЛОЗИ СЕКТОРСКИХ МЈЕРА 26

1. ТРГОВИНА 26
2. ПОЉОПРИВРЕДА И ПРЕХРАМБЕНА ИНДУСТРИЈА 27
3. ДРВОПРЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА 28
4. ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ 29
5. УГОСТИТЕЉСТВО И ТУРИЗАМ 32
6. САОБРАЋАЈ И ВЕЗЕ 35
7. МЕТАЛСКА И ЕЛЕКТРОИНДУСТРИЈА 36
8. ТЕКСТИЛ, КОЖА И ОБУЋА 38

ИЗАЗОВИ И ШАНСЕ У ПОСЛОВАЊУ СА МАКРОЕКОНОМСКОГ, МОНЕТАРНОГ И ФИСКАЛНОГ АСПЕКТА 41

УВОД 41

МЕТОДОЛОГИЈА 42

РЕЗУЛТАТ 42

Макроекономска (не)стабилност Републике Српске 44

Монетарни феномени у економском систему Републике Српске 47
Фискална позиција Републике Српске 49
Модели економског раста и маргинална корисност јавних средстава 50
ЗАКЉУЧАК 55
ЛИТЕРАТУРА 57
КОЛИКО ЈЕ РАСТ ПЛАТА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ ДУГОРОЧНО ОДРЖИВ?
Утицај пада понуде рада на раст плата у Републици Српској 59
УВОД 59
1. МАКРОЕКОНОМСКА КРЕТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 59
2. МЕТОДОЛОГИЈА 62
3. КЉУЧНИ ИЗАЗОВИ НА ТРЖИШТУ РАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 64
3.1. Пад понуде рада 64
3.2. Раст плата 66
3.3. Корелација и регресија између пада понуде рада и раста плата 68
3.4. Пад продуктивности 69
3.5. Старење радне снаге 70
4. КЉУЧНИ ИЗАЗОВИ У ОДАБРАНИМ СЕКТОРИМА 73
4.1. Металска и машинска индустрија 74
4.2. Кожа и обућа 76
4.3. Текстил и одјећа 78
4.4. Грађевинарство 80
4.5. Угоститељство и туризам 81
5. КЉУЧНИ ИЗАЗОВИ У ОДАБРАНИМ ОПШТИНАМА И ГРАДОВИМА 83
5.1. Бања Лука 85
5.2. Приједор 87
5.3. Котор Варош 89
5.4. Дервента 91
5.5. Бијељина 93
5.6. Зворник 96
ЗАКЉУЧАК 98

УВОД

Унија удружења послодаваца Републике Српске својим приједлозима и препорукама жели да допринесе превазилажењу структурних економских и социјалних проблема, односно успостављању одрживог, продуктивног и социјално праведног друштва. С тим у вези, посебно наглашавамо значај синергијског дјеловања свих друштвено-политичких актера у креирању визије и дефинисању планских докумената Републике Српске.

Дугогодишњи негативни демографски трендови потакнути лошим природним прираштајем, старењем становништва и континуираним растом миграција становништва према земљама Европске уније условили су драматичан пад понуде радне снаге. Пројекције указују на даљи тренд пада броја активног становништва, активне понуде радне снаге, пад броја становника старости до 15 година, раст екстерних миграција и других неповољних трендова.

Негативни ефекти ковид-19, нестабилности глобалних економских кретања, раст новчане масе, пројектовани дефицити јавних финансија и раст дугова за посљедицу ће имати рјешавање наведених феномена или неконтролисаном инфлацијом на глобалном нивоу или повећавањем стопа опорезивања, што на озбиљно искушење ставља будуће пројекције у вези са одрживошћу система социјалне заштите и економским растом, и указује на нужност заузимања стратешког приступа у погледу одрживости цјелокупног система.

Кроз смањење фискалних и парафискалних оптерећења, рационалнијом, транспарентнијом и ефикаснијом јавном потрошњом (потрошњом државе) био би остварен раст животног стандарда грађана бржом конвергенцијом доходака са земљама ЕУ. Ова нужна корекција у расподјели створиће и извјесно проблеме у финансирању система социјалне сигурности. Мишљења смо да изворе за реструктурисање система социјалне заштите треба наћи у дугорочном задужењу код међународних финансијских институција, али и кроз ригиднији однос Републике према нивоу и начину остваривања права по основу социјалне заштите.

Један од битнијих предуслова за задржавање становништва на простору Републике Српске јесте ефикасно управљање природним и људским потенцијалом, са посебним акцентом на питања прерасподјеле и једнаке могућности у приступу управљању и коришћењу природних потенцијала. У овом сегменту видимо значајне ресурсе и могућности за унапређење цјелокупног система.

Имајући у виду квалитет и приступе промјенама у образовним системима на просторима на које грађани мигрирају, посебан акценат потребно је ставити на реформу образовног система, не само у сегменту његовог прилагођавања потребама тржишта рада, него првенствено његовом прилагођавању технолошком развоју и развојним политикама Републике Српске. Иако је примјетан ограничен напредак у повезивању система образовања и привреде (средње образовање), нужно је у кратком року кренути одлучније у реформу образовања са циљем модернизације преноса знања и уопште процеса учења, ране селекције, формирања центара изврсности и ранијег увођења ученика и студената у свијет рада.

Дигитализацију образовног система, управе и економије видимо као шансу коју наша заједница може да искористи да превазиђе проблеме јавне потрошње, неформалне економије и уопште проблеме у прерасподјели друштвеног богатства. У кратком периоду могуће је да кроз процес дигитализације створимо ефикасну администрацију и конкурентну економију која ће на бази ефикасног управљања природним и људским потенцијалом, стварајући довољно вриједности за достојанствен живот грађана, ухватити корак са развијеним економијама.

Поред изазова условљених појавом пандемије, посебно наглашавамо изазове везане за пројекције кретања климатских промјена на простору Западног Балкана[1], који захтијевају значајне корекције у планирању економског развоја и одрживости система социјалне заштите.

1 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf

У документу Зелена агенда за Западни Балкан наводи се процјена раста просјечне температуре на Балкану између 1,8 – 4°C, па чак и до 5°C до краја овога вијека.

С обзиром на све наведено, суштину економских и социјалних реформи представљају:

1. **Смањење фискалних и парафискалних оптерећења пословања са циљем кориговања проблема расподјеле друштвеног богатства, односно раста животног стандарда грађана и брже конвергенције доходака са земљама ЕУ;**
2. **Модернизација образовног система са циљем његовог прилагођавања потребама тржишта рада и технолошког развоја Републике Српске;**
3. **Ефикасније коришћење природних и људских потенцијала кроз корекције у прерасподјели – смањење јавне потрошње, дигитализација управе и економије;**
4. **Сузбијање неформалне економије кроз раст интегритета контролних и пореских органа;**
5. **Транзиција из линеарне у циркуларну економију;**
6. **Унапређење пословног амбијента на нивоу Босне и Херцеговине (заштита домаће производње и супституција увоза домаћим производима, интегритет јавних набавки и индиректног опорезивања, транспорт и комуникације).**

МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ ПРИЈЕДЛОГА УНИЈЕ УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Унија удружења послодаваца Републике Српске је, у складу са досадашњом праксом, и цијенећи допринос чланства утврђивању приједлога за Програм економских реформи, провела значајан број дискусија у оквиру Удружења послодаваца. Формирањем Економског савјета остварен је дијалог пословне, научне и стручне заједнице из којег је проистекао значајан број приједлога за Програм економских реформи, али и створена платформа да у наредном периоду синергијом научне и пословне мисли даје допринос препознавању структурних економских и социјалних проблема, као и капацитет за спровођење усаглашених стратешких приступа, заједно са институцијама система.

I ПРИЈЕДЛОЗИ И ПРЕПОРУКЕ УНИЈЕ УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ РС ЗА 2022–2024. ГОДИНУ

1. СМАЊЕЊЕ ФИСКАЛНИХ И ПАРАФИСКАЛНИХ ОПТЕРЕЋЕЊА НА ПОСЛОВАЊЕ СА ЦИЉЕМ КОРИГОВАЊА ПРОБЛЕМА РАСПОДЈЕЛЕ ДРУШТВЕНОГ БОГАТСТВА, ОДНОСНО РАСТА ЖИВОТНОГ СТАНДАРДА ГРАЂАНА И КОНВЕРГЕНЦИЈЕ ДОХОДАКА СА ЗЕМЉАМА ЕУ

Потребно је обезбиједити континуитет растерећења опорезивања рада и смањења парафискалних оптерећења у програмираном периоду, а што је и потврђено потписивањем Заједничке социоекономске реформе за период 2019–2022. године, а све како бисмо подстакли конкурентност и омогућили додатно повећање плата. Укључивање младих на тржиште рада

(први посао) препознато је као проблем у Документу оквирног буџета Републике Српске за период 2022–2024. године. Смањивање незапослености младих за 5% допринијело би додатном економском расту за 0,5% на годишњем нивоу. Смањивањем трошка државе за 4%, који мјерено фискалним оквиром износи око 42% БДП-а, креира се додатни економски раст од 0,36% годишње.

Мјере фискалног растерећења

Р. бр.	Приједлог мјере	Приход	Износ подршке за 2022. (сса) КМ
1.	Смањење збирне стопе доприноса и промјена начина обрачуна плате – опорезивање рада по бруто принципу / корекцијама пореских прописа кроз промјену начина обрачуна плата омогућити повећање плата радника / крајњи циљ смањење на ниво из 2008. године	Фондови социјалне заштите	80.000.000
2.	Обезбјеђивање раста нивоа подстицаја за технолошки развој компанија	Министарство привреде и предузетништва	20.000.000
3.	Формирање тима за сузбијање неформалне економије при Кабинету предсједника Владе Републике Српске	Кабинет предсједника Владе РС	Н/а
4.	Формирати фонд за подршку послодавцима и инвеститорима за ново запошљавање (минимум 100 радника, минимална нето плата 1100 КМ) / реформа Завода за запошљавање РС са циљем стављања акцента на функцију посредовања при запошљавању, каријерног савјетовања и аналитичко-статистичког праћења кретања на тржишту рада у сврху рјешавања проблема уписних политика у средњем и високом образовању / реформа система подстицаја за запошљавање	Завод за запошљавање	10.000.000
5.	Корекције Закона о подстицајима у привреди (авансирање или компензација пореских обавеза за субјекте који искажу интерес за реализацију подстицаја / сукцесивна обрада поднесених захтјева) И проширење листе индустријских грана на које се односе подстицаји.	Министарство привреде и предузетништва	Н/а
6.	Цијенећи раст цијена намирница које се користе у припремању топлог оброка, кроз измјене и допуне Закона о доприносима и Закона о порезу на доходак (члан 8 став 11), потребно је повећати неопорезиви дио вриједности топлог оброка са 4,5 КМ на 5,5 КМ по дану, који се припрема код послодавца или се реализује путем кетеринга	Министарство финансија	Н/а
7.	Вратити ИРБ-у могућност директног пласмана средстава према привреди за технолошки развој привреде и развој нових производа у сарадњи послодаваца и факултета кроз дугорочне кредите са ниском каматном стопом – тешкоће у пласманима јер постоји конкуренција у пласманима код комерцијалних банака	Буџет РС Задужење код међ. фин. институција	Н/а
8.	Обезбиједити промјене пореских прописа са циљем стварања стимулативног пореског окружења за ИТ start-up по узору на Републику Србију	Буџет РС Мин. финансија	Мин. фин. (процјена)
9.	Измијенити Закон о порезу на добит са циљем ослобађања од опорезивања инвестиране добити у објекте и превозна средства	Буџет РС Мин. финансија	10.000.000
10.	Успостављање фонда за суфинансирање трошкова сертификације извозно оријентисаних компанија, као и успостављање лабораторија у оквиру којих би се могла обављати сертификација домаћих производа (ИСО 9001, ИАТФ, и др.)	Буџет РС Мин. привреде	200.000
11.	Доношење Правилника о утврђивању најниже плате у Републици Српској		Н/а

12.	Доношење новог Закона о девизном пословању	Министарство финансија	Н/а
13.	Доношење Закона о инвестиционим фондовима	Министарство финансија	Н/а
14.	Формирање Одјељења за инвестиције при Министарству привреде и предузетништва	Министарство привреде и предузетништва	Н/а

Мјере парафискалних растерећења

Предлажемо реализацију динамичког плана „гиљотине“ непотребних парафискалних оптерећења на бази информација о активностима радне групе за реформу пореских и непореских давања и процедура приликом уплате истих, са приједлогом препорука са прелазним планом за институције/организације и локалне заједнице за функционисање након укидања појединих парафискалних оптерећења, ради растерећења рада и пословања (користити искуства Републике Хрватске).

Приједлози за смањење, укидање или додатну анализу непореских давања Републике Српске

Р. Б.	Приједлог непореских давања за смањење / укидање / оптимизацију	Број у Регистру	Опис / образложење предлагача	Износ наплаћен у 2018. год.	Приход
1.	Накнада за унапређивање општекорисних функција шума	42.	Предложено је укидање или смањење стопе.	15.545.255 КМ	Локалне заједнице / Буџет РС
2.	Накнада за промјену намјене пољопривредног земљишта	321.	Разматрање могућности за смањење ове накнаде, јасније дефинисање намјене, тј. употребе ове накнаде. Ослободити послодавце од плаћања накнаде за изградњу производних погона.	2.259.451 КМ	Воде Српске
3.	Водне накнаде – промијенити назив у накнада за заштиту од поплава	29–40.	Предлаже се да МПШВ и Воде Српске направе анализу конкурентности ове накнаде у односу на окружење, као и да се конкретније и јасније образложи критеријум обрачуна накнаде.	20.357.308 КМ (за све водне накнаде)	Воде Српске
4.	Накнада за упис права на непокретности и упис и брисање хипотеке	89.	Предлаже се смањење кроз измјену начина обрачуна накнаде.	РУГИП није доставио износе прикупљених средстава по овом основу	РУГИП
5.	Допринос за финансирање послова премјера и успостављања катастра непокретности из Програма послова премјера и успостављања катастра непокретности	89.	Предлаже се: 1. да се укине накнада 2. да се смањи на 0,1%.	2.268.545,88 КМ	РУГИП
6.	Накнада за копије геодетских планова у дигиталном (векторском) облику	94.	Предлаже се смањење накнада.	4.171.386,39 КМ	РУГИП

7.	Административна такса за захтјеве, молбе, приједлоге, пријаве и друге поднеске, ако није прописана посебна такса	377.	Предлаже се укидање.	50.502 КМ	Јавни приходи РС
8.	Административна такса која се плаћа на издавање увјерења	444.	Предлаже се укидање.	1.161.106 КМ	Јавни приходи РС
9.	Посебна републичка такса	596.	Приједлог је да се ова такса преименује на накнаду за конкретну сврху или да се узме у обзир приликом анализе реформе укупног пореског система.	10.691.885 КМ	Јавни приходи РС
10.	Комуналне таксе / таксе за истицање пословног имена на пословним просторијама	608.	Предлаже се дефинисање горње границе ове таксе и јасно дефинисање критеријума у закону за обрачун ове таксе на локалном нивоу.	15.911.806 КМ	Локалне заједнице
11.	Судска такса на поднеске за издавање увјерења садржане у Таксеној тарифи VI, тарифни број 24	598.	Укида се.	522.100 КМ	Јавни приходи РС
12	Судска такса на поднеске за издати јединствени приступни код садржане у Таксеној тарифи VI –Посебни случајеви, тарифни број 25а	598.	Укида се.	10.825 КМ	Јавни приходи РС
13.	Судска такса за упис у судски регистар, тарифни број 21	598.	Предлаже се смањење.	Подаци се очекују од привредних судова	Јавни приходи РС
14.	Републичка административна такса за рјешење којим се одобрава експлоатационо поље (тарифни број 77 а)	554.	Предлаже се смањење.	3.800,00 КМ	Министарство енергетике
15.	Републичка административна такса за рјешење којим се одобрава истраживање минералних сировина, тарифни број 77б	555.	Предлаже се смањење.	3.000,00 КМ	Министарство енергетике
16.	Републичка административна такса за рјешење којим се одобрава употреба рударских објеката, тарифни број 77в	556.	Предлаже се смањење.	1.650,00 КМ	Министарство енергетике
17.	Републичка административна такса за рјешење о формирању стручне комисије за технички преглед, преглед на лицу мјеста и полагање стручног испита, тарифни број 77г	557.	Предлаже се укидање.	Није наплаћивана такса	Министарство енергетике

18.	Републичка административна такса за рјешење о признавању резерви и квалитета минералних ресурса, тарифни број 77д	558.	Предлаже се смањење.	3.600,00 КМ	Министарство енергетике
19.	Републичка административна такса за рјешење о процјени постојања јавног интереса за додјелу концесије код самоиницијативне понуде за изградњу нових објеката за транспорт нафте и гаса, тарифни број 77е	560.	Предлаже се укидање.	Није наплаћивана такса	Министарство енергетике
20.	Републичка административна такса за рјешење којим се утврђује јавни интерес за додјелу концесије за истраживање и експлоатацију минералних ресурса, тарифни број 77ж	561.	Предлаже се укидање.	Није наплаћивана такса	Министарство енергетике
21.	Републичка административна такса за рјешење о процјени постојања јавног интереса код самоиницијативне понуде за додјелу концесије у области енергетике, тарифни број 78	563.	Предлаже се укидање.	Није наплаћивана такса	Министарство енергетике
22.	Накнада за подстицање производње електричне енергије из обновљивих извора и у ефикасној когенерацији	87.	Предлаже се да се дефинише начин обрачуна који неће повећавати износе накнада у наредном временском периоду.	16.304.166,65 КМ	Министарство енергетике
23.	Средства за финансирање посебних мјера заштите од пожара – Противпожарна накнада	324.	Предлаже се разматрање ове накнаде у оквиру укупне анализе реформе пореског система.	8.633.129 КМ	МУП
24.	Накнада за оптерећивање животне средине амбалажним отпадом	86.	Предлаже се покретање иницијативе од стране Републике Српске за изједначавање са износима који се плаћају у ФБиХ.	316.722 КМ	Фонд за заштиту животне средине
25.	Чланарина Привредној комори Републике Српске	611.	Измјене и допуне Закона о Привредној комори Републике Српске.		Привредна комора Републике Српске

Препоруке:

- Због додатног притиска на раст цијена, кроз повољне кредитне линије неопходно је осигурати технолошки развој и конкурентност домаћих компанија;
- Потребно је процјењивање раста домаће економије и ризика што је чешће могуће, најмање једном квартално, и правовремено саопштавање резултата;
- Дизајнирање мјера које ће повећати личну потрошњу домаћих купаца и клијената;
- Развој економске дипломатије, анализа рада представништава Републике Српске и помоћ послодавцима на страни спољне тражње;

- Суфинансирање активности обуке послодаваца у важним областима (израда плана континуитета пословања, управљање ризицима, управљање кризама, финансије, рачуноводство прилагођено тржишним принципима, увођење корпоративног управљања, припрема за инвестиције приватних фондова, итд.);
- Спровођење политика усмјерених на повећање активне радне снаге на тржишту рада;
- Унапређење рада Развојне агенције Републике Српске;
- Ради убрзања и смањења трошкова процедуре регистрације пословних субјеката, регистрацију је потребно измјестити из судова и успоставити у АПИФ-у;
- Користећи искуства Републике Србије, извршити кадровско, материјално и финансијско јачање АПИФ-а;
- Преиспитивање ефикасности и учинка представништава Републике Српске у иностранству;

2. МОДЕРНИЗАЦИЈА ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА СА ЦИЉЕМ ЊЕГОВОГ ПРИЛАГОЂАВАЊА ПОТРЕБАМА ТРЖИШТА РАДА И РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Имајући у виду континуиран пад броја ученика (35.000 ученика – 1997/2017), као и континуиран раст броја запослених у образовању у протеклих 10 година, кључни корак у промјени приступу финансирања и модернизацији система образовања представља преусмјеравање средстава која се тренутно троше на плате запослених (92% од укупног буџета Министарства просвјете и културе) на модернизацију наставних процеса.

Индекс хуманог развоја БиХ у 2019. години износи 0,769. Дјеловање на компоненте индекса хуманог развоја: образовање, здравство и национални доходак, мјерен паритетом куповне моћи израженом у доларима, позитивно утиче на економски раст. Уколико бисмо овај индекс поправили на ниво од 0,83, то би резултовало додатним стопама економског раста од 2,3% годишње. Улагање у људски капитал постаје један од императива уколико желимо постићи веће стопе економског раста.

Кључни изазов система образовања, поред великог броја запослених, представља технолошки развој, који уједно представља и изазов за будуће функционисање економије.

Приједлози за унапређење образовног система

Основно образовање

- Успоставити принцип ране селекције на бази најмодернијих психометријских модела и досљедно примјењивати утврђене критеријуме;
- Иновирати наставни план и програм за информатику;
- Извршити опремање свих учионица и кабинета најмодернијим училима и комуникацијским алатима (један ђак – један Ipad – лаптоп / видео-бим, озвучење, паметне табле и др. / 5 Г у свим школама);
- У сарадњи са домаћим ИТ компанијама, модернизовати постојеће платформе знања са циљем лакшег и бржег преноса знања, а на бази изражених потреба, преференција и знања дјеце;
- Извршити промјене – модернизацију наставних планова и прилагодити их савременим приступима образовању који су прихваћени у развијеним земљама (Норвешка, Шведска и

др.) / измјеном регулативе омогућити брзо ревидирање и прилагођавање НПП динамици технолошких, комуникацијских и других промјена;

- У НПП треба да буду заступљенији и значајно квалитетнији садржаји из информатике, програмирања, предузетништва, финансијске писмености, техничког образовања;
- С обзиром на динамику промјена, додатно убрзану појавом ковид-19, успоставити континуирану едукацију наставног кадра путем едукативних платформи Министарства просвјете (long distance learning, радионице и др.);
- Ниво знања и компетенција стечени кроз континуирану едукацију наставног кадра треба да представљају кључни критеријум у даљој селекцији наставног особља;
- У наставном и ваннаставном процесу употребљавати најмодерније алате у процјени психолошких профила ученика, са циљем што ранијег препознавања њихових преференција и других карактеристика важних за развој ученика;
- Успоставити квалитетан систем награђивања надарених, талентованих и успјешних ученика (рад, залагање, друштвена одговорност, иновације и др.);
- Успоставити квалитетан систем вредновања наставног кадра који ће омогућити раст квалитета нивоа образовања;
- Успоставити јаван и свеобухватан систем контроле стечених знања и компетенција ученика;
- Повећање броја часова техничког васпитања.

Средње образовање

- Успостављање пријемних испита приликом уписа у средње школе;
- Реформисати мрежу средњих школа са промјенама у структури занимања у њима, што подразумијева и гашење одређеног броја школа и занимања;
- Подзаконским или другим актом дефинисати ниво обавезног учешћа Владе РС у финансирању програма и пројеката опремања радионица у ситуацији када послодавци и међународни донатори приступају опремању радионица (Правилник за подршку опремања радионица у средњим школама);
- Успоставити програм праћења ученика након завршетка школовања ради утврђивања у којој су струци почели радити и других података битних за креирање уписних политика и политика запошљавања;
- Формирање техничких гимназија;
- Израдити акциони план и формирати тијело чији ће основни циљ бити повећање броја уписаних ученика у средње стручне школе;
- Промијенити регулативу из области радних односа, опорезивања рада и образовања са циљем стварања могућности да ученик истовремено ради и учи, као и да се регулише, кроз стимулативне начине накнаде, рад ученика на пракси (рад за вријеме похађања средње школе и студија неопорезив / безбједност и заштиту здравља на раду уредити осигурањем путем приватних полиса или на други начин);
- Креирати уписну политику у складу са реалним потребама тржишта рада и развојним политикама Републике Српске (Смјернице) формирањем регионалних савјета / кроз измјене и допуне Закона о средњем образовању дефинисати улогу Савјета за образовање у креирању уписне политике;
- Утврдити стање опремљености школа и израдити пројекат опремања школа укључујући партиципацију приватног сектора на принципима препознатим Законом о јавно-приватном партнерству Републике Српске;

- Установити систем акредитације средњих школа на бази нивоа опремљености школа, нивоа компетенција кадрова, као и броја запослених ученика након завршетка средњег стручног образовања;
- Проширити примјену Закона о ученичком и студентском раду (закон у припреми у МНРВОИД) и на ученике средњих школа;
- Размотрити преузимање финансирања средњих школа из буџета Републике Српске.

Високо образовање

- Креирање уписне политике у складу са реалним потребама тржишта рада и развојним политикама Републике Српске;
- Материјално и кадровско јачање техничких факултета (повећање плата за дефицитаран кадар) и формирање развојно-ресурсног центра у оквиру ових факултета / размотрити формирање политехничког факултета који ће објединити све техничке факултете;
- Редефинисање цијене школовања за сваки појединачни смјер у складу са стварним трошковима школовања по смјеру и уговарање односа са студентима чије школовање финансира држава (заснивање радног односа у Републици Српској, студентски кредит и друго / дефинисати права и обавезе приликом прекида школовања, завршетка школовања, заснивања радног односа...);
- Измјеном прописа дефинисати минималан број студената по студијском програму;
- Креирање ефикасног механизма контроле коришћења буџетских средстава;
- Стимулисати и промовисати квалитет на начин да се приликом уписа на факултете који се финансирају из буџета води рачуна о посједовању минималних знања потребних за упис;
- Повезивање универзитета и привреде путем различитих пројеката, уз обезбјеђење страних консултаната који ће заједнички радити на овладавању новим технологијама и производима и формирати центар изврсности (развојно-ресурсни центар), са циљем стварања синергије знања и ресурса за потребе привреде/економије – развој производа са већим дијелом новостворене вриједности;
- Промјена начина финансирања факултета са циљем јачег повезивања са привредом, обавезати факултете на дјелимично финансирање кроз сарадњу са привредом;
- Кроз даљу анализу извршити модернизацију и укидање превазиђених студијских програма и увођење скраћених студијских програма (120 ECTS бодова);
- Дефинисање јединственог система додјеле и евиденције стипендија у Републици Српској, те таквим системом обезбиједити повратак истих, од којих би био формиран фонд за подршку најталентованијих;
- Оснивање фонда за науку и иновативност Републике Српске као централног мјеста за сва буџетска издвајања и улагања пословне заједнице, из којег би се финансирали и пројекти примјењивих истраживања;
- Осигурати могућност стицања докторских звања и кроз научноистраживачки рад, трансфер знања према привреди и пракси, а не само путем похађања наставе на III циклусу студија; унаприједити сарадњу између високошколских установа и индустрије у истраживању;
- Повећање броја часова практичне наставе на свим студијским програмима;
- Креирање ефикасног механизма контроле коришћења буџетских средстава;
- Примјена прописаног система плаћања академског особља, којим се дио зараде остварује путем научноистраживачког рада у сарадњи са привредом;
- Стимулисати и промовисати квалитет на начин да се приликом уписа на факултете који се финансирају из буџета води рачуна о посједовању минималних знања потребних за упис;

- У циљу развоја предузетничке иницијативе и сарадње између академске и пословне заједнице, потребно је предузети активности на формирању универзитетских spin-off-ова;
- Опремање кабинета на техничким факултетима савременом опремом, како би се омогућило упознавање са савременим примијењеним технологијама.

Поред наведених приједлога, Унија удружења послодаваца Републике Српске, након анализе планских и других докумената насталих из области високог образовања у Босни и Херцеговини у протеклом периоду, још предлаже:

- Наставити рад на изради квалификацијског оквира БиХ и његово усаглашавање са европским;
- Анализирати ефекте примјене „Болоњског процеса";
- Потребно је дефинисати критеријуме успјешности, њихово праћење и одговорност факултета у овом процесу;
- Успоставити равнотежу између аутономије и капацитета високошколских установа да управљају и планирају своје активности и њихове одговорности за ефикасно коришћење јавних средстава и остваривање стратешких циљева;
- Република директно из фонда треба да подржи сваку сарадњу привреде и универзитета;
- Успостављање параметара успјешности факултета кроз идентификовање разлога одустајања од студирања и дугих раздобља студирања, те праћење запошљавања завршених студената;
- Модернизовати постојеће и повећати број студијских програма за квалификације које се траже на тржишту рада; израдити савјете о каријери и јавно промовисати информације као стимуланс уписа за тражене квалификације; осигурати стипендије за дефицитарне студијске програме; ограничити број студената на програмима гдје је дошло до хиперпродукције кадра; јасно дефинисати циљеве које високошколске установе треба да реализују у односу на тржиште рада, као и индикаторе постигнућа, хармонизовати нова звања како би се могла без проблема користити на цијелој територији БиХ;
- Истраживачком раду и иновацијама на високошколским установама дати висок приоритет – што треба бити подржано од Владе Републике Српске – те фокусирати иновације на приоритетна подручја, значајно повећати ниво праксе и примјене наученог, посебно у програмима везаним уз струке и индустрију, користећи при томе искуства стручњака из привреде као предавача, изградити програме цјеложивотног учења на свим високошколским установама који укључују и стручно усавршавање;
- Централизована евиденција стопе исписа, преласка и дужине студирања;
- Увести обавезу познавања – знања страног језика за цјелокупан наставни кадар;
- У буџету Републике Српске додати ставку за подршку интернационализацији високошколских установа, додијелити ставке буџета намијењене за међународно умрежавање, посебно истраживачко (међународне конференције, семинари, гостујући професори и др.), као и пријављивање на међународне пројекте;
- Унаприједити регионалну и прекограничну сарадњу путем заједничких пријава и учешћа на пројектима;
- Активно подржати међународну мобилност особља високошколских установа и то довести у везу са напредовањем у каријери;
- Подржати израду студијских програма на страним језицима;
- Подржати међународну мобилност студената;
- Стварати услове за смјештајне и друге инфраструктурне капацитете за међународну размјену; осигурати обуку особља високошколских установа из страних језика, те омогућити учење званичних језика у БиХ гостујућем особљу;

- Створити законске и друге услове за развој програма за стицање заједничких диплома; израдити програме и (су)финансирати стицање искуства у иностранству за завршне студенте у подручју раста и иновација, уз услове да се врате и примијене своја знања у БиХ;
- Путем програма обуке осигурати да сви актери у високом образовању разумију развој Болоњског процеса и исправно га проводе, нарочито у погледу педагогије, квалитета и акредитације;
- Промијенити фокус интернационализације – мобилност мора бити двосмјерна; створити повољан нормативни амбијент за признавање раздобља мобилности свих врста на високошколским установама у иностранству; уз диплому издавати обавезно и додатак дипломи на свим високошколским установама без посебне накнаде;
- Успоставити удружења завршених студената (алумни) на свим високошколским установама.

3. ЕФИКАСНИЈЕ КОРИШЋЕЊЕ ПРИРОДНИХ И ЉУДСКИХ ПОТЕНЦИЈАЛА КРОЗ КОРЕКЦИЈУ У ПРЕРАСПОДЈЕЛИ – СМАЊЕЊЕ ЈАВНЕ ПОТРОШЊЕ, ДИГИТАЛИЗАЦИЈА УПРАВЕ И ЕКОНОМИЈЕ, РЕСТРУКТУИРАЊЕ ЈАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА

Имајући у виду негативне демографске трендове са лошим ефектима на пад броја активног становништва, као и раст просјечне старости становништва, односно континуирани раст броја неактивног становништва, извјесно је да је систем социјалне заштите на принципима међугенерацијске и радничке солидарности у кратком и дугом року неодржив.

Нужно је предузети кораке на изради анализе и пројекција кретања трошкова система социјалне заштите по садашњим принципима, могућностима финансирања у условима стагнације или пада запослености, те на бази проведених истраживања приступити изради модела финансирања система социјалне заштите у будућности. С обзиром на то да је за реструктурирање наведених система потребан значајан период, али и значајна средства, потребно је размотрити и отварање преговора са међународним финансијским организацијама о могућностима финансирања реформе система социјалне заштите Републике Српске.

С обзиром на овакве демографске трендове, са извјесно краткорочним и дугорочним импликацијама на однос активног и неактивног становништва, буџетски и ванбуџетски трансфери (социјални фондови) морају бити смањени са циљем усмјеравања уштеда на раст нето плата запослених, првенствено у привреди.

- Због рапидног пада понуде радне снаге условљеног падом наталитета и миграцијама, као и значаја смањења јавне потрошње за одрживост система, потребно је покренути процес преласка (вишка) радника из јавног у приватни сектор (из ванпривредних сектора у привредне). У том контексту, потребно је уложити напоре и радити на расту плата у привредним дјелатностима, као и утемељењу достојанственог и сигурног рада и радног мјеста у приватном сектору (ЗНАЊЕ И КОМПЕТЕНЦИЈЕ – ПУТ КА СИГУРНОСТИ);
- Због скраћења глобалних ланаца снабдијевања и посљедично могућности за остварење значајне сарадње са компанијама из Европске уније, а због недостатка радне снаге на домаћем тржишту, предлаже се значајније повећање броја радних дозвола за странце, као и формирање стратешког приступа овој проблематици.

Унија удружења послодаваца Републике Српске, у сврху развоја дијалога у вези са одрживошћу система социјалне заштите, указује на своја полазна становишта и приједлоге:

3.1. СИСТЕМ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Незадовољавајуће финансијско управљање је распрострањена појава у здравственом систему, док истовремено нема ефикасног надзора над радом здравственог система. Мали проценат здравствених установа подлијеже независним ревизијама, с тим да оне не резултирају никаквим даљим радњама или санкцијама. Нужно је предузети хитне кораке како бисмо зауставили раст неизмирених обавеза у здравственом сектору и остварили финансијску стабилност, укључујући детаљно праћење финансијских резултата фондова и пружалаца здравственог осигурања.

3.1.1. СИСТЕМ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

Мјере за побољшање амбијента за пословање:

- У циљу спречавања злоупотреба и негативних трендова у вези са одсуством због боловања, надлежна Комисија за оцјену способности радника за рад се ставља под директну контролу министра здравља / директора ФЗО;
- На бази приједлога радне групе сачињене од представника ФЗО РС, ПИО РС, Министарства рада и борачко-инвалидске заштите и Министарства здравља и социјалне заштите и Уније удружења послодаваца Републике Српске, дефинисати приједлог и усвојити измјене прописа из области пензијско-инвалидског и здравственог осигурања ради уређивања института привремене пензије, како би се превазишли проблеми везани за раднике чије лијечење није завршено у року од 12 мјесеци;
- С обзиром на пораст броја одсутних радника са рада због заразе или изолације узроковане инфекцијом ковид-19, нужно је прописати јасну процедуру за запослене у здравственом систему и пацијенте – раднике, са циљем спречавања злоупотреба и задржавања потребног нивоа продуктивности;
- Споразумом УУПРС и ФЗО РС јасно дефинисати акциони план смањења коришћења права по основу одсуства због болести. У случају неефикасног спровођења мјера дефинисаних споразумом, извршити измјену прописа којом ће Фонд преузети обавезу финансирања одсуства радника са рада због болести у бруто износу током трајања одсуства;
- Измјенама и допунама Закона о дјечијој заштити омогућити рефундацију трудничког боловања у бруто износу, умјесто досадашњих 70%;
- Измјенама прописа из области здравственог осигурања омогућити увид репрезентативним организацијама послодаваца и послодавцима појединачно у аналитичке и статистичке податке о одсуствима по основу боловања до 30 и преко 30 дана (врсте обољења, трајање боловања, локација и др.);
- Измјенама и допунама прописа из области здравственог осигурања омогућити самосталним предузетницима да без препрека користе права из области здравственог осигурања (боловање);
- С обзиром на проблем одлива радне снаге према земљама ЕУ, потребно је уредити комуникацију између институција система са Државном граничном службом са циљем јасног утврђивања дужине боравка грађана РС/БиХ ван простора Босне и Херцеговине, или извршити измјену прописа и процедура из надлежности Министарства здравља и Министарства рада ради онемогућавања злоупотреба обавеза из радног односа, права из области здравствене заштите и других прописа РС/БиХ;
- У циљу повећања нивоа здравствене заштите, утемељења превенције као једног од ефикаснијих облика здравствене заштите, односно са циљем смањења расхода здравственог система, ФЗО, УУПРС, Институт за јавно здравство и Завод за медицину рада и спорта треба да спроводе континуиране активности на едукацији радника о безбједности

и заштити здравља на раду, здравом начину живота и рада и другим темама које могу повећати ниво здравља становништва.

Приједлози мјера за реструктурисање здравственог система:

- Линеарно повећање плата запосленима у систему здравства није прихватљиво и неће за резултат имати смањење одлива радне снаге према ЕУ, већ супротно – здравствени систем би изгубио могућност да повећа плате дефицитарном и квалитетном кадру, и кроз такав приступ изгубио би могућност да унапређује услуге у здравству, као и потенцијал за санирање дугова здравственог система;
- Кроз смањивање издатака за плате немедицинског кадра извршити повећање плата за дефицитаран кадар у здравству – не кроз измјену тарифног система него кроз уговорене плате;
- С обзиром на развој путне инфраструктуре (мрежа ауто-путева и путева), као и континуирано смањење броја корисника здравствених услуга, размотрити даље инвестиције у изградњу мреже здравствених установа и одрживост постојећих здравствених установа;
- С обзиром на структуру прихода (90% из рада – из доприноса за здравство), као и с обзиром на одговорност и заинтересованост за управљање средствима која долазе из рада, репрезентативним организацијама послодаваца и радника треба омогућити да буду заступљени у Управном одбору Фонда здравственог осигурања РС;
- Континуирано уводити све здравствене установе у трезорски начин пословања, водећи рачуна о фискалним ризицима;
- Оптимизовати број запослених и ускладити са нормативима који се примјењују у одрживим здравственим системима, водећи рачуна превасходно о параметрима – број становника, структура становништва и др;
- У управљање здравственим системом и здравственим установама укључити особе са менаџерским компетенцијама, искуствима и вјештинама;
- У сврху рационализације трошкова здравственог система, смањити мрежу здравствених установа на ниво који уважава демографске трендове (миграције – село/град, природни прираштај и др.), као и развој саобраћајне инфраструктуре.
- Другим облицима здравственог осигурања (нпр. здравствени туризам) обезбиједити предуслове за развој приватно-јавног партнерства у области здравственог осигурања.

3.1.2. ПЕНЗИЈСКО-ИНВАЛИДСКИ СИСТЕМ

Реформа пензијско-инвалидског система темељи се на Стратегији реформе система ПИО из 2010. године, која своје налазе заснива на подацима прије Свјетске економске кризе 2008. године и постулатима који више не постоје. Измијењене околности у погледу дугорочних ниских каматних стопа, позитивне разлике између плаћених камата и економског раста, раст новчане масе у свијету који у 2019. години износи 129% БДП-а и агресивно штампање новца од стране централних банака развијених земаља указују на алармантне податке у погледу будућих инфлаторних очекивања и прогресивног опорезивања. Тренутни дефицити приватних пензионих фондова или обећања које неће испунити повећавају се. Процјене су различите, и на глобалном нивоу овај проблем се креће и до 23% свјетског БДП-а у 2050. години. Нове околности захтијевају нова промишљања и мјере у овом правцу са циљем смањења будућег очекиваног осиромашења популације Републике Српске у трећем добу. Више од 30% државних обвезница у свијету инвестиционог ранга је са негативном каматном стопом. Потребно је оцијенити учинке претходне стратегије и, према потреби, ревидирати претходну стратегију, те у свјетлу налаза и нових околности предложити нове, адекватније мјере за рјешавање потенцијалне социјалне „бомбе“ у будућности.

- Урадити анализе и пројекције кретања броја осигураника у периоду 2020–2030. године, уважавајући миграциони салдо;
- На бази анализа и пројекција о броју осигураника Фонда ПИО, покренути дијалог са социјалним партнерима и утврдити приједлог могућег финансирања у наредном периоду, уважавајући интересе осигураника и уплатилаца доприноса;
- Утемељити обавезни други стуб пензијског осигурања (уплатилац сам бира осигуравателља) и измјеном пореске регулативе учинити атрактивнијим трећи стуб пензијског осигурања (већи износи неопорезиви).

3.2. ПОЛИТИКЕ ТРЖИШТА РАДА

КРЕТАЊА НА ТРЖИШТУ РАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ[2]

Радно способно становништво – активно становништво, тј. радна снага (збир запослених и незапослених) континуирано се смањује и тај тренд ће се и у наредном периоду наставити.

Посебно забрињавајуће пројекције се односе на број дјеце до 15 година, који ће се смањити за 35.000 до 2022. године. Разлог је, прије свега, негативан природни прираштај, али и миграције.

Миграциони одлив становништва је важан разлог депопулације простора Републике Српске. Због миграционог одлива, Република Српска губи значајан број младе, радно способне популације. Према подацима Еуростата, у посљедњих 10 година, боравишну дозволу у земљама Европске уније добило је преко 200.000 грађана Босне и Херцеговине.

На основу наведеног, односно „Анализе и пројекције тржишта рада РС у периоду 2019–2022“, Унија удружења послодаваца Републике Српске указује на:

Карактеристике (проблеме) тржишта рада у Републици Српској

- Старење радне снаге;
- Касно ступање младих у свијет рада;
- Веома слаба територијална и секторска покретљивост радне снаге;
- Одлив радне снаге из реалног у јавни сектор;
- Одлив најпродуктивније популације становништва у правцу развијених земаља (brain – skills drain);
- Ниска стопа активности радно способног становништва;
- Висок удио пасивних тражилаца посла у укупном броју незапослених;
- Неприлагођеност образовног система потребама тржишта рада (неадекватна уписна политика, неприлагођеност НПП глобалном развоју и условима тржишта) и др.

Узроке треба тражити у:

- Лошим демографским трендовима (пад наталитета, старење популације, смјер покретљивости село–град, одлив становништва у развијене земље, и др.);
- Предоступности високог образовања;
- Атрактивности статуса незапосленог лица;

2 Извод из документа „Анализе и пројекције тржишта рада РС у периоду 2019–2022“.

- Атрактивности запошљавања у јавном сектору – однос плата у привреди и ванпривреди;
- Вишедеценијском лошем односу према раду и радним навикама;
- Лошем пословном амбијенту и одсуству предузетничког духа;
- Нефлексибилном радном законодавству;
- Спором прилагођавању цјелокупног друштва условима живота и рада у тржишној економији;
- Сивој економији као начину преживљавања грађана и државе;
- Упитном интегритету институција који узрокује неповјерење грађана у институције државе и др.

ГЕНЕРАЛНА ЗАПАЖАЊА:

1. Не постоје квалитетни индикатори праћења учинка посредника у запошљавању, односно праћења ефеката рада Завода за запошљавање у реализацији његове кључне функције – посредовања при запошљавању;
2. Не постоји статистичко-аналитичка процјена понуде и тражње за радном снагом на нивоу локалних заједница и Републике на основу којих би институције Републике могле приступити стратешком планирању у области тржишта рада;
3. Не постоје квалитетни индикатори на основу којих би било извршено праћење и мониторинг реализације појединих мјера дефинисаних Акционим планом запошљавања и Стратегијом запошљавања РС;
4. Активности и индикатори учинка морају много јасније дефинисати задатке и учинке ради лакшег и квалитетнијег мониторинга учинка институција и особа које ће радити на реализацији, као и ефикасности утрошка јавних средстава.

Приједлози мјера:

- Успоставити систем подстицаја запошљавања који ће генерисати стварање већег броја радних мјеста на којима се ствара већа додана вриједност (продуктивнија радна мјеста) и који резултирају већим платама на наведеним радним мјестима (суфинансирање технолошког развоја, раста плата, раста запослености у компанијама – појачати праћење путем регистра подстицаја са циљем праћења ефеката утрошка средстава и раста компанија) / доношење Закона о измјенама и допунама Закона о посредовању при запошљавању;
- Направити свеобухватну, независну и транспарентну анализу примјене Стратегије запошљавања и свих појединачних програма подстицаја запошљавања са јасним индикаторима ефикасности утрошка јавних средстава и одрживости радних мјеста, и на основу налаза анализе, као и на основу потребе заштите домаћег тржишта рада, потпуно промијенити политику подстицаја са циљем задржавања радне снаге на домаћем тржишту рада;
- С обзиром на негативне трендове везане за значајно смањење понуде радне снаге, одлив радне снаге према земљама ЕУ, лоше структуре понуде и других негативних трендова, на бази анализе Стратегије запошљавања 2015–2019, нужно је да Стратегија запошљавања РС 2022–2026. садржи јасно дефинисане мјере за ублажавање негативних трендова и заштите тржишта рада Републике Српске и исту треба ускладити са Популационом политиком Републике Српске;
- Због упитности даљег функционисања осигурања од незапослености на принципима радничке солидарности (300.000 радника солидарно са 1.000 радника), нужно је отворити дијалог са социјалним партнерима и другим организацијама о алтернативним видовима

осигурања за вријеме незапослености (банке, осигуравајуће куће – активирање премије банка / осигуравајућа кућа плаћа рату стамбеног кредита за вријеме незапослености и др.);

- Пројекте подршке запошљавања потребно је доминантно (90%) усмјерити према приватном и реалном сектору, односно радним мјестима на којима се ствара виши ниво додане вриједности, водећи рачуна о висини плата, одрживости радног мјеста односно могућностима задржавања запосленог на наведеном радном мјесту, чиме се повећава и ефикасност утрошка јавних средстава;
- Истрајати на систему подстицаја запошљавања у приватном сектору на принципима једнаких права и могућности за све послодавце / послодавци подношењем захтјева на крају године остварују повратак уплаћених доприноса и пореза на доходак за увећан број радника у односу на претходну годину / потписивањем уговора са Заводом, послодавац се обавезује да ће задржати наведени број радника двије године од дана ступања радника на рад, без обзира на то да ли су потенцијални радници били на евиденцији Завода или не;
- Усљед значајних негативних трендова у смислу пада понуде радне снаге, као и лоше структуре и покретљивости радне снаге, приступ у реализацији програма подршке запошљавању потребно је промијенити са циљем бољег повезивања послодаваца и незапослених, као и припреме и преквалификације радне снаге уз промоцију цјеложивотног учења (садашњи приступ прилагођен рањивим групама становништва);
- Пошто би повећање права за вријеме незапослености (висина накнаде и трајање) подстакло дужи боравак на евиденцији (сада преко 75% на евиденцији дуже од једне године), али и повећало могућност за злоупотребе, нужно је кроз програме запошљавања и интерну контролу спријечити појаве злоупотребе кроз успостављање ефикасног система контроле и извјештавања надлежних институција о корисницима и трендовима везаним за остваривање овог права;
- Стратегијом и акционим плановима потребно је кроз дјеловање институција обезбиједити благовремено обавјештавање циљане јавности (родитељи и ученици) о кретањима на тржишту рада (у оквиру ових активности израдити процјену могућности запослења за одређена занимања у конкретном времену и исту дистрибуисати путем модерних канала комуникације према циљним групама);
- Стратегијом и акционим плановима потребно је обезбиједити: квалитетнији приступ у прикупљању података о кретањима на тржишту рада, знатно квалитетнији статистички и аналитички приступ у обради прикупљених података, као и транспарентно обавјештавање институција, стручне и друге јавности о трендовима на тржишту рада;
- С обзиром на сложеност проблема у вези са негативним трендовима на тржишту рада, потребно је обезбиједити синергијско дјеловање свих институција: Министарство рада, Министарство просвјете и културе, Завод за запошљавање, Завод за образовање одраслих и организација које могу допринијети реализацији стратешких циљева – УУПРС, ПКРС, приватне агенције за запошљавање, ради што ефикаснијег спровођења Стратегије и Плана;
- Имајући у виду проблем пада понуде радне снаге, потребно је размотрити укидање квота за дозволе за странце, посебно на радним мјестима за које се не може на локалном тржишту рада наћи лице заинтересовано за рад;
- Измијенити начин издавања радних дозвола за странце тако што ће се издати радна дозвола за одређено лице без навођења на којем радном мјесту;
- Измијенити процедуру продужења радне дозволе за рад странца на начин да се укине обавеза достављања исте документације која је достављена приликом првог издавања дозволе (послодавац не мијења ЈИБ, а радник не мијења стручну спрему);

- Уколико су базе података Завода за запошљавање и Пореске управе РС повезане, потребно је укинути обавезу достављања скенираних уговора о раду (послодавац приликом пријаве радника доставља уговор о раду за свако лице које заснује радни однос);
- Фокус дјеловања Завода за запошљавање усмјерити на његову основну функцију – посредовање при запошљавању, уз стављање нагласка на индикаторе праћења рада савјетника – посредника при запошљавању, те адекватно праћење њихове ефикасности и вредновање / награђивање за постигнуте резултате рада.

3.3. РЕФОРМА ЈАВНЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ

Јавна управа у Републици Српској свеобухватно треба бити оријентисана ка корисницима тако што стручно прати и схвата њихове потребе и очекивања, те на основу њих унапређује своје пословне процесе и управно поступање, смањује административно оптерећење, омогућава доступност услуга различитим каналима комуникације, уз осигурање високог квалитета и смањење цијене услуге. Према томе, потребно је наћи нове канале комуникације између јавног и приватног сектора и успоставити јединствену контакт тачку, чиме ће се приступ услугама јавне управе учинити погоднијим и уједно побољшати вријеме одзива.

Приједлози:

- У складу са обавезама које проистичу из Закона о јавној управи, добрим праксама утврђеним у ОЕЦД-овим СИГМА принципима јавне управе, утврдити план смањења броја радника са циљем повећања ефикасности локалне администрације, смањења нивоа јавне потрошње, односно припремања локалних заједница за процес дигитализације процедура и радних процеса и нивоа парафискалних оптерећења;
- У 2022. години, у сврху почетка свеобухватне дигитализације републичке и локалних управа, започети пројекат дигитализације свих општина у Републици Српској са роком завршетка (дигитализација услуга, интерних процедура, катастра...) процеса дигитализације до 2025. године;
- Ријешити питања успостављања дигиталног потписа;
- Обезбиједити компатибилност база података на свим нивоима власти у Републици Српској;
- Започети процес „гиљотине“, односно прилагођавања прописа потребама дигитализације радних процеса на свим нивоима управе;
- Израда социјалне карте која би била у употреби приликом свих трансфера средстава поријеклом из буџета и којом би се створила могућност и основа за пребацивање равномјерног терета са опорезивања дохотка на опорезивање потрошње уз контролу стопа сиромаштва у друштву;
- Јединствени регистар свих социјалних давања на нивоу Републике.

3.4. РЕСТРУКТУИРАЊЕ ЈАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА

Приједлози:

- Сва јавна предузећа у Републици Српској у 2022. години треба да изађу са планом реструктуирања са јасно дефинисаним смањењем броја радника, начином смањења обавеза и јасно дефинисаним приходом који ће обезбиједити кроз «домаћинско» пословање, базирано на корпоративним принципима и бруто додатој вриједности јавних предузећа економији Републике;

- Влада РС, односно општина или град, заједно са менаџментом и надзорним одбором јавног предузећа, након достављеног плана реорганизације треба да сачини петогодишњу стратегију и публикује је на веб-страни органа власти и јавног предузећа. Обавеза је годишње ревизије стратегије од стране органа власти и одбора. Један од обавезних дијелова стратегије је и дивидендна политика јавног предузећа;
- Формирати регистар јавних предузећа у којем би се јасно назначила улога и циљеви јавног предузећа, а којим би се створила основа за процјену утицаја и пратила улога и остварење циљева ових јавних предузећа на економију Републике;
- Увести општи критеријум успјешности јавних предузећа: позитиван радни капитал који мора бити потврђен од стране независног ревизора;
- Неопходно је увести сертификацију и редовну трогодишњу ресертификацију чланова надзорних одбора и директора јавних предузећа. Елиминаторни услови су: ВСС, пет година радног искуства, три године на руководећој позицији из струке, предност позитивно искуство чланства у одборима. У случају неиспуњења општег критеријума успјешности – повећања радног капитала током двије узастопне пословне године, одбор и директор се смјењују. Накнаде за рад управе и чланова надзорних одбора сегментирати на фиксни и варијабилни дио. Варијабилни дио је директно повезан са остварењем пословних резултата, а посебно општег критеријума успјешности;
- Увести јаван и ефикасан систем запошљавања стручних а не подобних кадрова;
- Омогућити повећање плата квалитетним и дефицитарним кадровима у јавном сектору;
- Спровести независну ревизију учинака јавних предузећа у 2022. години у свим јавним предузећима;
- Реформа управљања јавним предузећима на свим нивоима власти на начин да се обезбиједи редовно годишње пуњење буџета исплатом дивиденде уз редовно плаћање свих обавеза;
- Појачати и проширити ниво ревизије учинака јавних предузећа са циљем подизања њихове економске ефикасности.

3.5. УПРАВЉАЊЕ ЉУДСКИМ ПОТЕНЦИЈАЛОМ – РАДНО ЗАКОНОДАВСТВО

- Унија удружења послодаваца Републике Српске је Министарству рада и борачко-инвалидске заштите упутила приједлоге за измјене и допуне Закона о раду („Службени гласник Републике Српске”, бр. 01/16 и 66/18), а на бази достављених приједлога и сугестија чланица.
- У Закону о заштити од узнемиравања на раду потребно је направити јасну дистинкцију шта су то радње узнемиравања, а шта нису; постављени рок за провођење интерног поступка прекратак је, јер након одбијања нерадних дана, остаје само 11 дана за провођење поступка; потребно је извршити усклађивање са Законом о раду јер је истим регулисано питање мобинга;

4. СУЗБИЈАЊЕ НЕФОРМАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ КРОЗ РАСТ ИНТЕГРИТЕТА КОНТРОЛНИХ И ПОРЕСКИХ ОРГАНА

Борба против сиве економије и нелојалне конкуренције интерес је послодаваца у Републици Српској. Због тога Унија удружења послодаваца Републике Српске жели да буде активан партнер у усаглашавању заједничке платформе и приступа у рјешавању овог проблема, који истовремено погађа послодавце, раднике и државу.

Имајући у виду посљедице појаве ковид-19 на пословање, као и ризик потенцијалног повећања ионако високог нивоа неформалне економије, нужно је предузети мјере које ће повећати интегритет пореских и контролних органа, санкционисати негативне појаве и елиминисати све елементе појаве нелојалне конкуренције.

Идентификовање главних узрока сиве економије веома је важно како би мјере и интервенције за њено сузбијање биле усмјерене на сам извор проблема.

Унија послодаваца апострофира улогу Пореске управе РС и Инспектората РС као двије кључне институције у спровођењу активности на сузбијању неформалне економије.

Сходно томе, потребно је:

4.1. РЕПУБЛИЧКА УПРАВА ЗА ИНСПЕКЦИЈСКЕ ПОСЛОВЕ

- Повећати транспарентност и контролу рада инспекцијских органа ради елиминисања могућности селективног приступа у избору и третману предузећа која су предмет инспекције – РАД НА РАСТУ ИНТЕГРИТЕТА ИНСПЕКТОРАТА РС;
- Пословна заједница и Инспекторат РС треба да предузму заједничке активности са циљем промовисања позитивних примјера, унапређења постојећих алата за пријаву корупције, а све са циљем раста интегритета контролних органа и сузбијања корупције у заједници;
- Обједињавање инспекција свих нивоа власти Републике Српске (локалног и републичког) у Инспекторат Републике Српске, како не би било преклапања надлежности и некоординисаног приступа, а у циљу смањења сиве економије и олакшавања пословања;
- Значајније дјеловање инспекцијских органа на спречавању ширења сивог тржишта – примјер цигарете.

4.2. ПОРЕСКА УПРАВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

- Наставити са континуираним спровођењем активности на промоцији позитивних примјера (бијеле књиге) – промотивне акције за највеће и најредовније пореске обвезнике, као и акције повезане са растом пореске дисциплине грађана (Дан отворених врата за послодавце, ПРИКУПЉАЊЕ РАЧУНА – НАГРАДНЕ ИГРЕ);
- Наставити са активностима у вези са неуредним пореским обвезницима – ЦРНА КЊИГА (списак објављен на страници Пореске управе РС);
- Размотрити могућност успостављања аутоматизма у реализацији контрола по примијећеним аномалијама са циљем укидања нелојалне конкуренције, потпуног елиминисања рада на црно и исплате плата „на руке” (јединствени систем сигнализира сваку ситуацију у којој радник закључује уговор о раду са послодавцем са драстично мањим износом уговорене плате у односу на плату код претходног послодавца / појачати интензитет контрола код субјеката који имају већи проценат пријављених радника на „минималац”);
- Систематски радити на јачању повјерења пословних субјеката и грађана кроз активности на расту интегритета пореских и контролних органа;
- Развити механизме подршке за подизање продуктивности рада и подстицати улагања у стручно оспособљавање и усавршавање радника;
- Спроводити активности на промоцији картичног начина плаћања – кроз лакше евидентирање промета, смањује се ниво неформалне економије (обезбиједити ниже накнаде за картично плаћање – Р. Србија);

- Обезбјеђење јавности мишљења за пореске праксе за све послодавце (транспарентно дијељење мишљења);
- У циљу раста нивоа интегритета пореског система, раста пореске дисциплине и унапређења пословања потребно је:
    - унаприједити едукацију рачуновођа и ревизора;
    - преиспитати јавно овлашћење додијељено Савезу рачуновођа и ревизора и подићи ниво контроле едукације;
    - размотрити могућност враћања јавног овлашћења Влади Републике Српске.

5. ТРАНЗИЦИЈА ИЗ ЛИНЕАРНЕ У ЦИРКУЛАРНУ ЕКОНОМИЈУ;

У документу Green Agenda for Western Balkan предвиђа се раст просјечне температуре на Западном Балкану до краја овог вијека између 1,8 до 4°C, па чак и до 5°C. С обзиром на наведене климатске изазове, овим актом Европска комисија предлаже циљ смањења емисије штетних гасова за 55% до 2030. године.

Имајући у виду амбициозне планове који проистичу из наведеног документа, као и до сада усвојене прописе и планске документе на нивоу Европске уније, и извјесно значајан утицај на економски раст и одрживост земаља Западног Балкана, Унија удружења послодаваца Републике Српске указује на потребу усклађивања свих сегмената Програма економских реформи Републике Српске, као и ревидирање свих стратешких, планских докумената Владе Републике Српске са документима који проистичу из Green Agenda for Western Balkan и других докумената који уређују ову област на нивоу Европске уније (Нова стратегија за прилагођавање климатским промјенама[3], Еколошки акциони план[4], Акциони план за постизање нулте стопе онечишћења[5], Остваривање Зеленог плана ЕУ…)[6].

Поред наведеног, с циљем укључивања Републике Српске у процес имплементације Зелене агенде за Западни Балкан и почетка прилагођавања у односу на покренуте процесе на нивоу Европске уније, Унија послодаваца још предлаже:

- Формирање посебне јединице – сектора у оквиру Одјељења за стратешко планирање који ће бити задужен за планирање и провођење Зелене агенде за Западни Балкан;
- Израдити анализу утицаја наведених прописа на регулаторни оквир Републике Српске, Босне и Херцеговине, са јасним препорукама потребних корекција у прописима, потреба за ревизијом стратешких докумената Републике Српске, пројекцијом утицаја на економски раст и пројекцијом потенцијалних трошкова имплементације (држава, економија, грађани) и др.
- Утврдити модел подстицаја за изградњу соларних електрана у предузећима са циљем заштите предузећа од раста цијена енергије у свијету / размотрити моделе учешћа Владе РС у пројектима декарбонизације (суфинансирање влада, страни донатор, послодавац);
- Подржати шеме јавно-приватног партнерства у реновирању зграда кроз обезбјеђивање финансирања;
- Активно учествовати у Иницијативи за Западни Балкан у погледу преласка региона са угља на чисте и обновљиве изворе енергије;
- Повећати удио енергије из обновљивих извора и обезбиједити неопходне услове за инвестиције;

3 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_663
4 https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/organic-farming/organic-action-plan_hr
5 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2345
6 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_hr

- Израдити стратегије циркуларне економије, сагледавајући цијели животни циклус производа, превенцију настајања отпада, модерно управљање отпадом и рециклажу отпада;
- Осмислити и спровести иницијативе усмјерене на потрошаче за подизање свијести грађана о отпаду, одвојеном сакупљању и одрживој потрошњи;
- Израдити Стратегију паметне специјализације;
- Израдити програме за бављење проблемом енергетског сиромаштва и финансијске шеме за обнову домаћинстава и обезбјеђење одговарајућег нивоа животног стандарда.

6. УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСЛОВНОГ АМБИЈЕНТА НА НИВОУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (ЗАШТИТА ДОМАЋЕ ПРОИЗВОДЊЕ И СУПСТИТУЦИЈА УВОЗА ДОМАЋИМ ПРОИЗВОДИМА, ИНТЕГРИТЕТ ЈАВНИХ НАБАВКИ И ИНДИРЕКТНОГ ОПОРЕЗИВАЊА, ТРАНСПОРТ И КОМУНИКАЦИЈЕ)

Закон о порезу на додату вриједност

- Измјенама и допунама Закона о ПДВ извршити ослобађање од плаћања пореза на додату вриједност на топли оброк (сва три основа) и превоз, јер се ради о трошковима послодавца из којих се не остварује додатна вриједност;
- продужење рока за плаћање ПДВ-а са 10. у мјесецу до краја мјесеца;
- скраћење рока повраћа ПДВ-а на 30 дана;
- подизање ПДВ прага за све обвезнике на 100.000,00 КМ, по узору на рјешења у окружењу.
- Закон о царинској политици
- Измјенама и допунама омогућити да се на нове машине и алате приликом увоза из земаља ЕУ не плаћа царина;
- Измјенама закона обезбиједити укидање царине на сировине које се не производе у Босни и Херцеговини.

Јавне набавке

- Кроз отворену и транспарентну процедуру, шири друштвени дијалог, потребно је обезбиједити доношење новог закона о јавним набавкама, са циљем значајнијег раста интегритета јавних набавки у Босни и Херцеговини, уз поштовање позитивних пракси и директива ЕУ у овој области;
- Наставити и убрзати даље активности на дигитализацији процедуре јавних набавки (е-набавке) са циљем постизања потпуне транспарентности процеса;
- Наставити активности на повећању нивоа компетенција учесника у процедурама јавних набавки са посебним акцентом на успостављање континуиране обуке понуђача.

II ПРИЈЕДЛОЗИ СЕКТОРСКИХ МЈЕРА

1. ТРГОВИНА

Приједлог мјера:

- Подршка и омогућавање дигитализације процеса – електронски потпис, електронска фактура, отпремница, припрема привреде за јединствено е-комерц тржиште земаља Западног Балкана;
- Модернизовати фискални систем, по узору на Републику Хрватску

Образложење:

- Тренутни модел фискализације у РС технолошки значајно заостаје за рјешењима која су присутна у региону. Ради се о изразито комплексном и нестабилном рјешењу са којим је јако тешко функционално управљати, како са аспекта пореског органа тако и са аспекта пореског обвезника.
- Поједноставити сертификовање органских производа и њихово обиљежавање на полици
- да се признају сертификати органских производа из ЕУ;
- да се поједностави и умањи трошак за сертификацију и ресертификацију домаћих производа;

Образложење:

- тренутно је процес скуп и компликован, што резултира тиме да нема сертификованих органских производа на тржишту, иако много малих произвођача производи органске производе а не смије их промовисати као органске.
- Ускладити Закон о архиви са регијом, да се избаци обавеза чувања папирне архиве за фирме које имају прописано направљену дигиталну архиву

Образложење:

- Модернизација застарјелог закона, смањење потрошње папира, лакше кориштење архиве за фирме и институције / инспекторат, већа ефикасност запослених.
- С обзиром на то да се информационе технологије и начини пословања изузетно брзо мијењају, потребно је да законска рјешења буду флексибилна и отворена за нова технолошка достигнућа, да се заснивају на рјешењима садржаним у међународним документима, прописима и стандардима Европске уније, а посебно на рјешењима технолошки развијених земаља.
- Укинути обавезу да све приватне фирме раде елаборат о ризику, већ само оне са повећаним ризиком, као у Хрватској

Образложење:

- Према члану 3 став 1 Закона о мјерама безбједности у пословању готовим новцем и другим вриједностима („Службени гласник Републике Српске”, број 33/2015) „Обвезници закона у смислу овог закона су: банке, поште, мјењачнице, микрокредитне организације, лутрије,

спортске кладионице, казина и слично, те правна и физичка лица која послују са готовим новцем и другим вриједностима“.

- Дефинисати у закону или правилницима простор за конзумацију у маркетима

Образложење:

- Предлажемо да се у Закону о трговини („Службени гласник РС”, бр. 6/07, 52/11,67/13 и 106/15), у члану 7, дода нови став 5, који гласи:
- (5) Трговац може у свом продајном објекту имати самоуслужне витрине са припремљеним готовим јелима, као и простор за њихову конзумацију.
- Измјена Закона о извршном поступку – увести институцију јавних извршитеља

Образложење:

- Измјенама и допунама Закона о извршењу, слично законским рјешењима у земљама из окружења, као што је донесен закон у Србији, уредила би се област извршења, која је неопходна за бољи привредни амбијент у Републици Српској.
- Код постојећег законског рјешења, извршни поступак дуго траје, тешко се стиче увид у имовину дужника, док судски извршитељи имају ограничење код спровођења поступка извршења и увида у имовину дужника, а не постоји ни заинтересованост за брзим рјешавањем предмета.
- Закон о девизном пословању – омогућити да на територији РС послодавац може имати уговор са више различитих банака за обављање мјењачких послова

Образложење:

- Законом о девизном пословању („Службени гласник Републике Српске”, бр. 96/03, 123/06, 92/09, 20/14 и 20/18) прописан је и начин обављања мјењачких послова. На основу наведеног закона, донесена је Одлука о условима и начину обављања мјењачких послова („Службени гласник Републике Српске”, бр. 7/04, 112/09 и 33/14), од стране Министарства финансија РС, којом је регулисано да овлаштени мјењач може закључити уговор само са једном банком.
- Закон о заштити становништва од заразних болести („Службени гласник Републике Српске”, број 90/17) – хигијенски минимум и санитарне књижице

Образложење:

Предлажемо да се члан 20 став 1 тачка 1 мијења и да гласи:

Ради спречавања преношења заразних болести, под санитарни надзор стављају се лица која раде на сљедећим пословима:

1. у производњи, преради, промету неупакованом храном

2. ПОЉОПРИВРЕДА И ПРЕХРАМБЕНА ИНДУСТРИЈА

Циљ: Системски и ефикасно подржана домаћа примарна пољопривредна производња и прехрамбена индустрија у циљу подизања конкурентности сектора

Ограничења:

- Систем подстицаја није довољно ефикасан
- Није раздвојена социјална компонента подршке руралним подручјима од системске подршке пољопривредним произвођачима
- Подршка развоју села би требало да обједини више области (задруге, инфраструктура, водоснабдијевање, здравствена заштита, итд.)
- Недовољно је увезана домаћа пољопривредна производња са домаћом прехрамбеном индустријом
- Ветеринарска служба није довољно ефикасна, на начин да пружи системску и квалитетну подршку цијелом сектору
- Недовољна технолошка развијеност пољопривреде
- Недостатак лабораторија, односно акредитованих лабораторијских метода

ПРИЈЕДЛОГ КЉУЧНИХ МЈЕРА:

- Увести информациони систем за идентификацију земљишних парцела као основни предуслов за праћење реализације подстицаја по хектару пријављене површине
- Успоставити систем идентификације животиња као основ за планирање подстицаја по квалитетнијем принципу / подстицаја по грлу
- Успоставити систем праћења резултата пољопривредних газдинстава и на бази тих података анализирати оправданост подстицања одређених култура
- Повећати подстицаје за капиталне инвестиције у пољопривреди
- Увезати домаћу примарну производњу и домаћу прехрамбену индустрију на начин да се подстицај даје прерађивачима када купују домаћу сировину
- Дефинисати други стуб аграрног буџета за рурални развој
- Наставити активности на изради закона о подстицајима
- Унаприједити стање у ветеринарској служби
- Ажурирати Акциони план за спровођење стратешких мјера за развој пољопривреде и руралних подручја
- Успоставити системски дијалог и сарадњу између представника привреде, науке и министарства
- Увести дестимулативну пореску политику за земљу која се не обрађује
- Унаприједити сарадњу пољопривредних произвођача и образовних институција
- Ријешити питање лабораторија за сертификацију, обезбиједити потребну документацију за извоз што већег броја производа како у ЕУ тако и на друга тржишта.

3. ДРВОПРЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА

Циљ: Дрвопрерађивачка индустрија коју чине дрвопрерађивачи са високим степеном обраде, извозно оријентисана, савремених технологија, са квалитетним и добро плаћеним кадром.

Ограничења

- Расподјела дрвних сортимената на терену се не поштује, што финалним дрвопрерађивачима не даје сигурност у снабдијевању довољним количинама сировине, и поред постојања критеријума на основу којих треба распоређивати доступну сировину;
- Несигурност у динамици испоруке уговорених количина сировине усљед непоштовања одлука владе на терену;
- Неконтролисани извоз високовриједне сировине;
- Недостатак квалитетног кадра (нпр. техничар дрвопреараде, дипломирани инжењери, смјер прерада дрвета);
- Недостатак подстицајних мјера за извоз;
- Борба против нелојалне конкуренције.

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА:

Основне мјере:

- Стриктно поштовање уговорених обавеза када је у питању испорука шумских дрвних сортимената (динамика и квалитет) са једне стране и редовно плаћање са друге стране. Санкције према непоштовању уговора према одговорним у ЈП „Шуме Републике Српске“ а. д. Соколац и дрвопрерађивачима (одузимање количина шумских дрвних сортимената или раскидање уговора);
- Истрајати на иницијативи Владе Српске и ФБиХ у смислу системског приступа забрани извоза сировине;
- По успостављању ефикаснијег управљања у ЈП „Шуме РС“, који ће резултирати бољим резултатима пословања (добит), усмјерити 50% добити предузећа према финалним прерађивачима дрвета са циљем технолошког унапређења производних капацитета послодаваца односно раста конкурентности домаћих компанија у односу на регион и ЕУ (по узору на Хрватску);
- Промјена уписне политике;
- Промоција и стипендирање сљедећих занимања: техничар дрвопреараде (Школа ученика у привреди) и дипломирани инжењер преараде дрвета при Шумарском факултету, смјер прерада дрвета);
- Остале мјере;
- Појачати активност инспекција у циљу смањења сиве економије (провјеравати тачност достављених података од стране фирми);
- Подржати развој кластера.

4. ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

Циљ: ИТ сектор, као један од кључних носилаца привредног развоја Републике Српске (због доприноса технолошком развоју, извозу и платама и општој конкурентности привреде), конкурентан и препознатљив са властитим производом изван БиХ

Образложење: Отворености економије Републике Српске мјерено укупним увозом и извозом износи у последњих пет година 78%. Повећањем отворености економије на ниво од 88%, креира се додатни економски раст од 0,1% годишње. Иако није значајно повећање, позитивно утиче на конкурентност и стварање претпоставки за повећање животног стандарда грађана.

Ограничења:

Недостатак квалитетног кадра

- Школски систем (основно, средње и високо образовање) не прати потребе савременог тржишта због тога што се програми недовољно прилагођавају потребама привреде
- Недостатак практичне наставе примјењиве у привреди
- Систем подршке кроз стипендије није адекватно усмјерен према кључним циљевима (нпр. просјек за стипендије не може да има исти статус код тежих и дефицитарних факултета)
- Високошколске установе у овој области не могу задржати квалитетан кадар због ниских плата, будући да није развијена компонента рада високошколских установа која подразумијева рад са привредом на комерцијалној основи
- Недостатак системске и јаке везе између приватног и академског сектора
- Недовољно раздвојен научноистраживачки рад на факултетима и студијски програми који треба да продукују усвајање примјењивих звања
- Недостатак инвестиција
- нема довољно пројеката у овом сектору (посебно оних које покреће држава), а посебно кроз изградњу е-сервиса који могу да донесу значајније уштеде грађанима, држави и привреди, тј. недостаје дугорочни план инвестиција државе у овој области, уз изградњу интегрисане ИКТ инфраструктуре државне управе;
- недовољно коришћење преференцијалног статуса домаћег производа.

Системска подршка сектору

- недовољно препознат значај домаћих ИКТ компанија и њихових извозних потенцијала – статус производње софтверских рјешења (виши ниво услуге изједначен са другим производима знатно нижег нивоа услуге); намеће се питање како проводиоци прописа (Пореска управа) посматрају производњу у ИТ свијету (нпр. да ли су сервер соба и њена хардверска и софтверска опрема капитална улагања у производњу – сматрамо да јесу јер подупиру цијели процес); креирање софтвера може се посматрати као услуга али и као производња, и у том смислу, за ИТ сектор, треба проширити члан 26 Закона о порезу на добит да обухвати и услуге у ИТ свијету;
- недовољно препознат значај компанија, а тиме и мјере подршке, које своју добит троше у Републици Српској и то посебно на развој;
- Непрепознавање потенцијала кластеризације ИКТ компанија.

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА:

Основне мјере:

Покренути неколико кључних државних ИТ пројеката (са циљем изградње интегрисане ИКТ инфраструктуре на свим нивоима власти у Српској као основе за дигитализацију) у извођењу домаћих компанија, како би произвели домаћи производ који може бити конкурентан у иностранству, а истовремено кроз те пројекте подигли ниво знања домаћих стручњака.

Примјер је мјера која се предлаже за туризам тј. да капитална улагања у туризам имају исти статус као улагања у производњу. Ако би то проширили на ИТ сектор (што би имало смисла), како ће проводиоци прописа (Пореска управа) посматрати производњу у ИТ свијету? Јесу ли сервер

соба и њена хардверска и софтверска опрема капитално улагање у производњу? По нама јесу јер подупиру цијели процес, али да ли је то тако и код инспектора? Они ће креирање софтвера гледати као услугу према некоме а не као производњу и можда у том смислу, за ИТ сектор, треба проширити члан 26 Закона о порезу на добит – да обухвати и услуге у ИТ свијету.

Што брже увођење e-government инфраструктуре и сервиса.

Едуковати проводиоце прописа о специфичностима ИКТ индустрије.

Системски приступити сектору

- Формирати ефикасно оперативно-техничко тијело, задужено за имплементацију e-government сервиса, које ће бити одговорно директно предсједнику Владе, а по узору на добре праксе земаља са високим степеном развијености e-government услуга;
- Ускладити и дефинисати стимулативну пореску политику на начин да се стимулише развој овог сектора (уважавајући брзи поврат средстава овог сектора с обзиром на тенденцију раста, висину плата и годишњих прихода). Посебне пореске олакшице или други видови подршке за стартапове, пореске олакшице за улагања у истраживање и развој, укинути непотребна оптерећења (нпр. еколошка такса, такса за шуме и сл). Треба подржати производњу властитог софтвера на начин да трошкови који су усмјерени у истраживање и развој буду признати и за умањење пореске основице пореза на добит (за почетак 60%, са циљем доласка до 100%), јер радећи у складу са МРС 38, створиће се износ који је лако јасно идентификовати као трошкове развоја – тако створен производ ће се касније амортизовати и остварити умањење пореске основице у каснијим годинама, али битно је помоћи да компаније дођу до такве имовине у току развоја;
- Дефинисати критеријуме за избор понуђача који ће препознати компаративне предности домаћих привредника (преференцијални статус домаћих компанија);
- Адекватна покривеност цијеле територије Републике Српске и грађана интернетом;
- Ширење оптичког интернета и увођење 4 Г и 5 Г мреже;
- Привлачење и отварање развојних центара познатих страних ИТ компанија;
- Што брже увођење интероперабилних софтверских рјешења у јавна предузећа са циљем оптимизације пословања;
- Успоставити систем редовне комуникације академске заједнице и привреде уз координацију Министарства за научнотехнолошки развој, високо образовање и информационо друштво / министарства задуженог за технологије, дигитализацију и иновације – развијање института, развојних центара;
- Оснивање ИТ кластера и повјеравање одређених сегмената пројекта дигитализације кластера;
- Омогућити преквалификацију других струка за ИКТ специјалисте који ће омогућити ефикасну примјену ИКТ технологија у својим изворним струкама;
- Ревидирати и ускладити са потребама привреде програме на ЕТФ и сродним факултетима;
- Јачање стручних ИТ кадрова самих факултета, пошто они постају уско грло развоја (јачање образовног кадра по вертикали школовања, довођење гостујућих професора за критичне дисциплине које постају глобални тренд а код нас се слабо изучавају);
- Спровођење smart city концепта у градовима и општинама, којим би се омогућиле побољшане услуге грађанима и уштеде за локалне буџете;
- Успоставити двогодишњи студиј за оне који ће бити неопходни директно тржишту (студиј који није академски), при чему је паралелно потребно развијати квалитетне студијске програме за друге врсте потреба привреде (академски студиј);

- размислити о укидању царине на машине и алате из ЕУ потребне за ИТ индустрију (сервери и слично);
- Стимулисати извоз ове гране с обзиром на њен допринос укупном развоју Републике Српске. Компаније из овог сектора сусрећу се са конкуренцијом иностраних мултинационалних компанија које захваљујући својим каналима дистрибуције продају своје софтвере на том тржишту без нпр. потребе да крајњи купац плаћа порез по одбитку, и тако су одмах у тржишно повлаштенијој позицији. Потребно је предвидјети умањење за 10–20% (у износу у којем клијент у тој држави плаћа порез по одбитку) пореске основице за добит за посао продаје лиценци властитог софтвера у иностранство;
- Ријешити техничке баријере за излазак овог сектора на инотржиште;
- У дужем року системски пружити подршку сектору за излазак на инотржиште.

5. УГОСТИТЕЉСТВО И ТУРИЗАМ

ОПШТЕ МЈЕРЕ:

- С обзиром на проблем присуства неформалне економије у овом сектору, као и упитну одрживост пословања у овом сектору због предузетих мјера у протеклом периоду, потребно је дефинисати посебну формулу за обрачун доприноса у овој грани.

РАЗВОЈНЕ ШАНСЕ СЕКТОРА ТУРИЗМА И УГОСТИТЕЉСТВА

Циљ: Изузетан природни потенцијал ставити у функцију туристичке понуде и ускладити га са модерним захтјевима свјетског тржишта

ГРАНА ИМА ИЗУЗЕТАН ПОТЕНЦИЈАЛ

- природна богатства (термоминерални извори, национални паркови, олимпијска планина, кањони, ријеке, потенцијали за лов и риболов...)
- јефтине и квалитетне здравствене услуге као потенцијал здравственог туризма Републике Српске и истовремено рестриктивни услови за рехабилитацију у окружењу
- близина емитивних тржишта (европско тржиште са посебним освртом на потенцијал дијаспоре)
- остала понуда (гастрономија, културно и историјско насљеђе, са посебним акцентом на вјерски туризам)
- недовољна туристичка валоризација потенцијала у сврху креирања допадљивих туристичких производа

Ограничења:

Системска

- Неусклађеност стратешких праваца развоја различитих области у сврху одређивања приоритета, према чему би се дефинисале и ускладиле мјере и активности различитих сектора (посебно оних који се тичу заштите природних богатстава и сходно томе и потенцијала за развој туризма);

- Недовољан број интегрисаних туристичких садржаја, што је захтјев савременог туристе (ово се односи на унутрашњу понуду, али и понуду са земљама окружења, гдје се инсистира на регионалној повезаности туристичких дестинација);
- Просторно-планске мјере у туристички атрактивним подручјима не прате ову грану (што утиче на цјелокупан туристички дојам захтјевних инотуриста који показују интерес и долазе у Српску);
- Нема довољне подршке са локалног нивоа, који је препознат као један од кључних актера у овом сектору (јаче опредјељење локалних заједница за развој туризма и туристичке понуде у својим општинама/градовима);
- Недовољно средстава за квалитетну, обједињену и брендирану савремену промоцију туризма Републике Српске у иностранству;
- Развој рецептивног туризма у почетним фазама;
- Географско поријекло производа није ријешено;
- Поједини сегменти правног оквира нису довољно усклађени (област ловства, регистрација и праћење рада удружења – клубова).

Кадрови

- У појединим срединама које имају потенцијал за развој туризма, средње образовање не одговара потребама привреде;
- Средње и високо образовање у овој области додатно ускладити са савременим захтјевима (стандард занимања подразумијева да савремени туриста захтијева и савремени квалитет услуге, ово се односи на сва занимања у овом сектору – конобари, кувари, туристички водичи, али и руководиоци дестинација у смислу менаџерских способности);
- Недостатак квалитетне практичне наставе;
- Недостатак радне снаге због сезонских радова у иностранству;
- Недостатак специјализованих кадрова из области логистике туризма (нпр. одржавања жичара и ски-лифтова).

Инфраструктура

- И поред значајних улагања, још увијек недовољна инфраструктура за захтјевног међународног туристу (аеродроми, ауто-путеви, али и инфраструктура у локалним срединама, за коју нису потребна изузетно велика улагања);

Финансије

- Употреба боравишне таксе. Износи који се додјељују локалним заједницама често нису употријебљени са видљивим ефектима.

Комерцијална инвестициона улагања

- Потенцијална инвестициона понуда (за домаће и стране улагаче) постоји, али није финализована на начин да је пројектно дефинисана и разрађена.

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА:

Основне мјере:

- Унаприједити саобраћајну инфраструктуру (посебно друмски и авио-саобраћај). Поред великих инфраструктурних пројеката, локалне инфраструктурне пројекте у оним срединама гдје постоји значајан туристички потенцијал ставити у приоритет;
- Комплетирати садржај туристичке супраструктуре у свим дестинацијама које имају туристички потенцијал;
- Финализовати таргетирање кључних области у туризму у појединим регионима и дефинисати мјере подршке. Ово ускладити са стратешким правцима развоја осталих сектора (нпр. енергетика);
- Дефинисати кључне инвестиционе туристичке пројекте и задужити надлежне да раде на њиховој припреми и реализацији (јасно дефинисани сви елементи понуде) са крајњим циљем понуде, како домаћим тако и страним инвеститорима. ОВОМЕ ПРИСТУПИТИ ПРОГРАМСКИ, са циљем промоције потенцијалних инвестиција у туристичке производе како на домаћем тако и на инотржишту.

Јахорина

Постојећи мастер план анализирати и размотрити или његово ревидирање или доношење новог, са циљем привлачења инвеститора за изграду новог дијела скијалишта на Јахорини у подручјима ЗОНА 1 и ЗОНА 2.

У међувремену, иницирати активности предложене у постојећем плану које могу бити реализоване, првенствено оне које су у вези са продужењем сезоне.

Национални паркови са акцентом на „ДРИНА“ и „СУТЈЕСКА“

Привлачење инвеститора у угоститељске објекте за смјештај и туристичку инфраструктуру у парковима на бази концесије. Нпр. давање под концесију хотела „Сутјеска“. У том контексту, размотрити и могућност да предузетници буду концесионари.

Термоминералне воде (бањски туризам)

Јасно дефинисати потенцијалне пројекте, са чистим власничким односима и јасним понудама према инвеститорима.

Остали потенцијални пројекти

(Хотели са конгресним салама у појединим градовима; кампови у појединим подручјима; дати подршку у проналажењу партнера и оним привредницима који су започели инвестицију а не могу је завршити)

- Дефинисати механизам који би осигурао да локалне заједнице развију капацитете за праћење и давање пуне подршке реализацији инвестиционих пројеката из сектора туризма од почетка до краја
- Размотрити тренутни систем употребе боравишне таксе са циљем обезбјеђивања средстава за озбиљнију промоцију
- Осмислити и реализовати снажну промотивну кампању за Републику Српску

- Интензивирати активности на дефинисању географског поријекла производа, у циљу боље промоције и брендирања Републике Српске
- Интензивирати активности на електронској евиденцији туристичког промета у Републици Српској
- Дати финансијску подршку сектору на следеће начине:
- Измјене Закона о порезу на добит, да би капитална улагања у туризам имала исти статус као и капиталне инвестиције у производњу
- Размотрити кредитне линије у туризму са дужим грејс периодом, јер за повратак уложених средстава у туризам треба дужи временски период
- Подстакнути развој рецептивног туризма – Размотрити моделе у окружењу, а након тога дефинисати и примијенити властити модел
- Развити мјере за усавршавање и очување туристичког кадра на локалном нивоу
- Развијати потенцијал еко-туризма и авантуристичког туризма
- Омогућити изношење трофеја из Српске (у окружењу је могуће)
- Извршити порибљавање потенцијалних подручја гдје је могуће, развијати риболовни туризам (нпр. Дрина и концесије на одређеном подручју)
- Ојачати улогу инспекција (посебно у области екологије и сиве економије). Приједлог: у оквиру Инспектората систематизовати позицију туристичког инспектора који би био специјализован за област туризма и комплементарних грана
- Радити на повећању степена заштите броја локалитета како бисмо достигли ЕУ стандарде (тј. да је најмање 16% територије под одређеним степеном заштите)
- Завршити започети поступак поједностављења могућности откупа домаћих производа за потребе туризма

6. САОБРАЋАЈ И ВЕЗЕ

Имајући у виду веома отежане услове пословања проузроковане појавом инфекције ковид-19, потребно је донијети низ мјера са циљем очувања минималне активности у овом сектору и постојећег нивоа запослености.

Приједлози мјера:

- Покренути иницијативу за измјене и допуне Закона о порезу на добит („Службени гласник Републике Српске“, број 94/15, 1/17 и 58/19).

Узимајући у обзир све сложенију проблематику у којој се налази грана саобраћаја, због константног поскупљења горива и одласка возача у иностранство, тражи се од Министарства финансија са сагледа могућност измјене наведеног закона.

Законом о порезу на добит, у члану 26 став 1, прописано је: „Порески обвезник који на територији Републике Српске изврши улагање у опрему и постројења за обављање регистроване производне дјелатности има право на умањење пореске основице за вриједност извршеног улагања“.

С обзиром на то да су превозницима који обављају друмски превоз путника или терета основна средства за рад минибус, аутобус и камион, тражимо да се постојеће законско рјешење прошири и на ову грану привреде, која је од изузетног значаја.

- Предлаже се да се из средстава Компензационог фонда обезбиједи уплата пореза и доприноса на исплаћене плате у периоду мај–октобар 2021. године, због веома тешке ситуације изазване пандемијом вируса корона и чињенице да ограничења у дјелатности превоза путника у друмском саобраћају никада нису престала, а да је број путника преполовљен у односу на период прије појаве вируса корона, а самим тим и приходи, те да је цијена горива, која је од највећег утицаја на трошкове у овом сектору, највиша у задњих десетак година, што све заједно утиче на веома негативне и неизвјесне пословне резултате.
- Покренути иницијативу за измјене и допуне Закона о доприносима („Службени гласник Републике Српске“, број 114/17). Основица доприноса за лице запослено у области производње текстила, одјеће, коже и производа од коже које остварује плату мању од просјечне бруто плате у Републици за претходну годину, према подацима Републичког завода за статистику Републике Српске објављеним у „Службеном гласнику Републике Српске“, износи 25% просјечне бруто плате у Републици за претходну годину, према посљедњем податку Републичког завода за статистику, објављеном у „Службеном гласнику Републике Српске“. Узимајући у обзир веома тешку ситуацију у области превоза од момента појаве вируса корона, те константан одлив радне снаге у иностранство, континуирано повећање цијене горива, високе пореске и непореске намете, инсистирамо на томе да и превозници у јавном линијском превозу путника добију повлаштени порески третман који је законом омогућен у области производње текстила, одјеће, коже и производа од коже.
- Да се у сарадњи са Министарством финансија и Агенцијом за банкарство Републике Српске донесе да се путем „4. пакета ковид мјера“ одобри пословним банкама ново увођење привременог мораторија на отплату кредита до шест мјесеци, продужење грејс периода до 12 мјесеци, продужење крајњег рока отплате кредита за додатних 60 мјесеци без обзира на тренутни рок отплате, те одобрити продужење „овердрафт“ аранжмана до званичне објаве о престанку пандемије вируса корона.
- С обзиром на познату чињеницу да је превоз путника веома ниско акумулативна грана, те да је већина предузећа и прије појаве вируса корона била присиљена да набавку основних средстава врши путем кредитних задужења и лизинга, неопходно је да Влада одобри да ИРБ продужи, односно уведе нови пакет ковид мјера за правна лица кориснике ИРБ средстава, без обзира на то да ли су у питању директни корисници или корисници путем пословних банака.
- Да Агенција за банкарство Републике Српске са комерцијалним банкама дефинише безусловност гаранција Гарантног фонда Републике Српске приликом поступка одобрења кредита за привредна друштва.

7. МЕТАЛСКА И ЕЛЕКТРОИНДУСТРИЈА

Циљ: Повећање конкурентности домаћих произвођача и њихових извозних перформанси

Ограничења:

- Низак ниво конкурентности усљед недовољних улагања у технолошки развој и едукацију управе и запослених (у различитим областима, као што је нпр. промоција и проналазак нових тржишта)
- Недостатак системских мјера за подстицање извоза, увођења нових технологија и иновација
- Неувезаност привредних субјеката у погледу сарадње код креирања финалног производа
- Недостатак властитих производа и брендова

- Недостатак квалитетног кадра и одлив истог
- Основно образовање не ствара квалитетну основу за средње образовање
- Средње образовање смјеровима, програмом, кадром и недостатком практичне наставе не одговара у потпуности потребама привреде
- Неопремљеност средњих школа
- Програми преквалификације нису увијек у систему школства већ су базирани на пројектима и ad hoc су нарави
- Недовољна усмјереност средњих школа ка савременим токовима у смислу могућности самофинансирања
- Недовољна увезаност високошколских установа и привреде
- Систем стипендирања не даје резултате, иако се у њега улажу значајна средства

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА:

На овај сектор се односе и мјере из општег дијела, уколико нису овдје специфично наведене.

Основне мјере:

- Креирање системских мјера за подстицање извоза, увођење нових технологија и иновација
- Креирање конкретних програма промоције и наступа на иностраном тржишту

Средње образовање

- Смањити број смјерова у средњим школама и свести их само на по два смјера (машински техничар и обрађивач метала у случају средње машинске, слично и у средњој електро школи), а након тога надоградњу вршити или кроз праксу у фирмама или кроз специјалистичке обуке
- Унаприједити квалитет образовања у средњим школама на начин да се увежу високошколске установе и средње школе, тј. обавезати наставнике средњих школа да сваке двије године обнављају и модернизују своја знања, полажу испите / обуке на машинском и електро факултету за предмете које предају
- Пројекте преквалификације и остале пројекте подршке образовању вратити у формални систем образовања како би ефекти били системски и квалитетнији
- Осмислити и реализовати програм преквалификације одраслих, који ће средње школе радити у вечерњим часовима (ово би био системски приступ, уз истовремену могућност додатних извора финансирања средњим школама)
- Дефинисати програме праксе у сарадњи са привредницима (како би практична настава у привреди била добро осмишљена, квалитетно подржана од привредника и оријентисана према резултатима), уз отклањање недостатака у правном систему, који тренутно практичну наставу отежавају.

Високо образовање

- Успоставити чвршћу везу привреде и високошколских установа – успоставити центар / центре за подршку привреди (центар за истраживање и развој) при машинском и/или електро факултету

8. ТЕКСТИЛ, КОЖА И ОБУЋА

Циљ: Подићи ефикасност и конкурентност сектора кроз технолошки развој, развој конкурентне базне индустрије и развој властитог производа, бренда

Ограничења:

- Низак ниво конкурентности усљед недовољних улагања у технолошки развој и едукацију управе и запослених (у различитим областима, као што је нпр. промоција и проналазак нових тржишта)
- Недостатак системских мјера за подстицање извоза домаћег бренда, увођења нових технологија и иновација
- Недостатак властитих производа и брендова
- Недостатак базне индустрије (готово сва сировина за сектор се увози – кожа, љепило, конац... итд.)
- Неувезаност привредних субјеката у погледу сарадње код креирања финалног производа
- Недостатак кадра
- Образовни систем тренутно нема кадар који може обучити раднике за потребе сектора (стари наставници раде као пензионисани наставници, али нема могућности да се на основу тога добије сертификат)
- Недостатак практичне наставе у фирмама
- Недовољна заинтересованост кадра за рад у овом сектору
- Честа одсуствовања са посла
- Лоша опремљеност средњих школа дестимулативна је за нове ђаке
- Мале плате у сектору

ПРИЈЕДЛОГ МЈЕРА:

Основне мјере:

На овај сектор се односе и мјере из општег дијела, уколико нису овдје специфично наведене.

- Креирање системских мјера за подстицање извоза домаћег производа, увођење нових технологија и иновација
- Подићи плате запосленима у сектору
- Дати подршку развоју одређене категорије властитог производа за који се процијени да може бити конкурентан, а послије тога дати подршку у његовој промоцији на иностраном тржишту
- Развој базне индустрије – идентификовати области у којима имамо потенцијал (за сада је извјесно да је то кожа и евентуално друге области за потребе обућарске индустрије), осмислити програм и тражити домаће или стране инвеститоре, уз евентуалне програме подршке
- Пројекат опремања средњих школа уз истовремену промоцију занимања.
- Практична настава у школама

- На годишњем нивоу утврђивати дефицитарност занимања уз редефинисање система стипендирања (циљано стипендирање, уз обавезу враћања стипендије кроз рад или финансијски)
- Креирање конкретних програма промоције и наступа на иностраном тржишту
- Домаћи привредници треба да имају приоритет у јавним набавкама
- Оснажити програме у циљу буђења свијести домаћег потрошача за куповину наших производа
- Направити план спровођења свих усаглашених мјера (и заједничких и секторских) са јасним терминима и задужењима и квартално детаљно извјештавати координационо тијело високог политичког и стручног нивоа (нпр. Економско-социјални савјет).

Документи коришћени у припреми Приједлога мјера УУПРС:

- Програм рада Владе РС за 2021;
- Смјернице за развој привреде Републике Српске 2019–2023. (2018);
- УН – Циљеви одрживог развоја БИХ 2030. (2015);
- Green Agenda for Western Balkan;
- Анализа и пројекције тржишта рада РС за период 2019–2023. (2019);
- Опорезивање рада и неформална економија (УУПРС, 2016);
- Приједлог мјера популационе политике Републике Српске (Центар за демографска истраживања, 2019);
- ММФ радни материјал – Државна предузећа у БиХ – оцјена перформанси и надзор (2019);
- Заједничке социоекономске реформе за период 2019–2022. године (2019).

CENTRALNA BANKA BOSNE I HERCEGOVINE
ЦЕНТРАЛНА БАНКА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
AA0384635
200
КОНВЕРТИБИЛНИХ МАРАКА
KONVERTIBILNIH MARAKA

ИЗАЗОВИ И ШАНСЕ У ПОСЛОВАЊУ СА МАКРОЕКОНОМСКОГ, МОНЕТАРНОГ И ФИСКАЛНОГ АСПЕКТА

Пише: Др Саша Стевановић[7]

УВОД

Економска наука би требало да помогне доносиоцима одлука у подизању квалитета тих одлука у наредном периоду. Почев од Харија Трумана, који је тражио економисту с једном руком, па до економиста попут Рубинија, према којем смо пропали сваке године два и више пута, економска реалност тешка је за спознати. Различите теорије нуде различита рјешења, слијепо држање рецепата из прошлости упитно је у будућности, а још теже је њима управљати. Ипак, за разумијевање будућности прошлост даје нека правила, утврђује законитости, прије свега даје осјећај о карактеристикама система. Све више за успјех у бизнису у било којој људској активности потребни су подаци, који се стварају сваке године стопама које имају карактеристике експоненцијалног раста, њихов доживљај је површан, лоша вијест има већи утицај него добра, а лажна вијест се најбрже шири. Поред свих изазова, просјечни раст бруто додате вриједности у Републици Српској у периоду 2005–2020. износио је 4,87%, док је у Европској унији (ЕУ-27) у истом периоду раст износио 2,3%. Бруто додата вриједност је оно што стварамо сви (привреда, становништво, држава). Посматрајући структуру, учешће привреде – нефинансијског сектора у стварању, бруто додата вриједност је са 42% у 2005. години повећана на 56% у 2020. години. То се одвијало у времену фискалног шока, свјетске економске кризе, кризе еврозоне 2012. године, поплава 2014, кризе изазване пандемијом ковида-19. У периоду од 15 година, систем је четири пута доживио екстремни шок. Не постоји економски систем у свијету који је након фискалног шока доживио шок изазван економском кризом, обично је економска криза резултовала фискалним шоком. Ипак, Република Српска је то доживјела и преживјела. Чини се да је најбоље дугорочно улагање улагање у кризни менаџмент на овим просторима. Економски систем Републике карактерише стално функционисање у кризним периодима. Од 2005. до 2020. године, раст економије је износио 95% или 5,4 милијарде КМ. Раст просјечне плате био је 105%, а просјечне пензије 112%. У том периоду Република Српска је остварила 25,3 милијарде КМ инвестиција, амбијент за те инвестиције су створиле јавне инвестиције у вриједности 5,4 милијарде КМ. Фискални шок и економске активности у периоду 2005–2020. довели су до раста имовине Републике Српске, али и раста дугова од 4,3 милијарде КМ. Највећи дио дугова створен је 2007. године по основу фискалног шока, признавања обавеза по основу ратне штете и старе девизне штедње у износу од 1,7 милијарди КМ или 20% тадашњег БДП-а Републике. Ипак, систем је забиљежио податке који, надамо се, могу послужити доносиоцима одлука за оптималније управљање и стварање дугорочно одрживог убрзаног економског раста.

7 Саша Стевановић члан је Фискалног савјета Републике Српске, економиста и аутор књиге „Економски живот Републике – 20 година ризика и награда" у издању Бесједе и Удружења економиста „СВОТ", која је уврштена у каталог националне конгресне библиотеке САД, универзитетске библиотеке Harvard, библиотеке универзитета Колумбија… Изнесени ставови представљају личне ставове аутора и не представљају нужно ставове Фискалног савјета Републике Српске. Публиковање је извршено у циљу отварања расправе и дебате о питањима од значаја за економију Републике Српске и Босне и Херцеговине. Мејл за кореспонденцију: sasasbn@gmail.com.

МЕТОДОЛОГИЈА

Истраживање које је спроведено методолошки је конципирано на сљедећи начин. Пошто је извор економског раста бруто додата вриједност, њој је потребно посветити дужну пажњу. За дугорочно одржив економски раст такође је битна макроекономска стабилност. У истраживању ћемо одговорити на питање да ли Република Српска посједује макроекономску стабилност која је битан услов за дугорочно одржив економски раст, а потражићемо га у критеријумима из Мастрихта. На овом мјесту ћемо посматрати просјечну инфлацију, затим просјечну дугорочну каматну стопу на обвезнице, ниво укупног дуга, курс валуте. Основ за ову анализу ће представљати подаци Републике Српске и Извјештај о конвергенцији за 2020. годину, који објављује Европска комисија. Постављајући позорницу у којој се развија и у којој ће се развијати домаћа економија, анализираћемо монетарну и фискалну политику. Потражићемо одговор због чега нема веће инфлације, а имамо раст новчане масе, гдје се врши еутаназија раста новчане масе, да ли је могућ другачији приступ. У одсуству значајне монетарне политике у БиХ, а у времену фискалне доминације[8], анализираћемо фискалну политику, њен утицај на економију, кретање трошкова државе, солвентност јавног дуга, али и трошкове сервисирања дуга. На крају, приказаћемо два модела економског раста. Раст заснован на расту плата, приватне потрошње и извоза будућа је окосница економског развоја Републике и теза која ће се посматрати. Ова теза је дјелимично супротна тези коју заговарају међународне финансијске институције у Босни и Херцеговини, односно економски раст и развој заснован на инвестицијама и извозу. Разлика је у посматрању инвестиција. Да ли инвестиције у материјалну имовину – нето инвестиције у нефинансијску имовину, утичу на виши ниво економског раста или је могућ и потребан другачији приступ? Други модел који ће бити посматран је модел заснован на доходовном приступу БДП-а. Такође, увођење концепта маргиналне корисности јавних средстава, који је првобитно представљен у раду из августа 2020. године, под називом „Унифицирана анализа благостања владиних политика", а чији су аутори харвардски професори Хендрен и Спруг-Кејсер, идеја је која ће бити први пут примијењена у Републици Српској. Начин примјене ће се огледати у чињеници да ћемо анализирати с макроекономског аспекта гдје је најоптималније ограничена јавна средства усмјерити. Такође, потребно је заговарати идеју о наставку вођења транспарентности економских политика и егзактности мјера и активности у сврху data driven управљања економијом. Анализом бруто додате вриједности предузећа у Републици Српској добићемо одговор на питање колико нам је привреда технолошки напредовала и како технолошки убрзати раст привреде.

РЕЗУЛТАТ

Бруто додата вриједност чини срж економске активности. Посматрање на који начин се кретала бруто додата вриједност Републике Српске у односу на кретање бруто додате вриједности Европске уније пружа јасну поруку о конвергенцији доходака између Европске уније и економског система Републике Српске.

8 Фискална доминација је појам гдје се снага централне банке користи за одржавање цијене обвезница и подразумијева да се каматна стопа на државни дуг одржава на ниском нивоу како би сервисирање дуга било јефтиније.

Графикон 1: Кретање бруто додате вриједности у Европској унији и економији Републике Српске у периоду 2005–2020. године

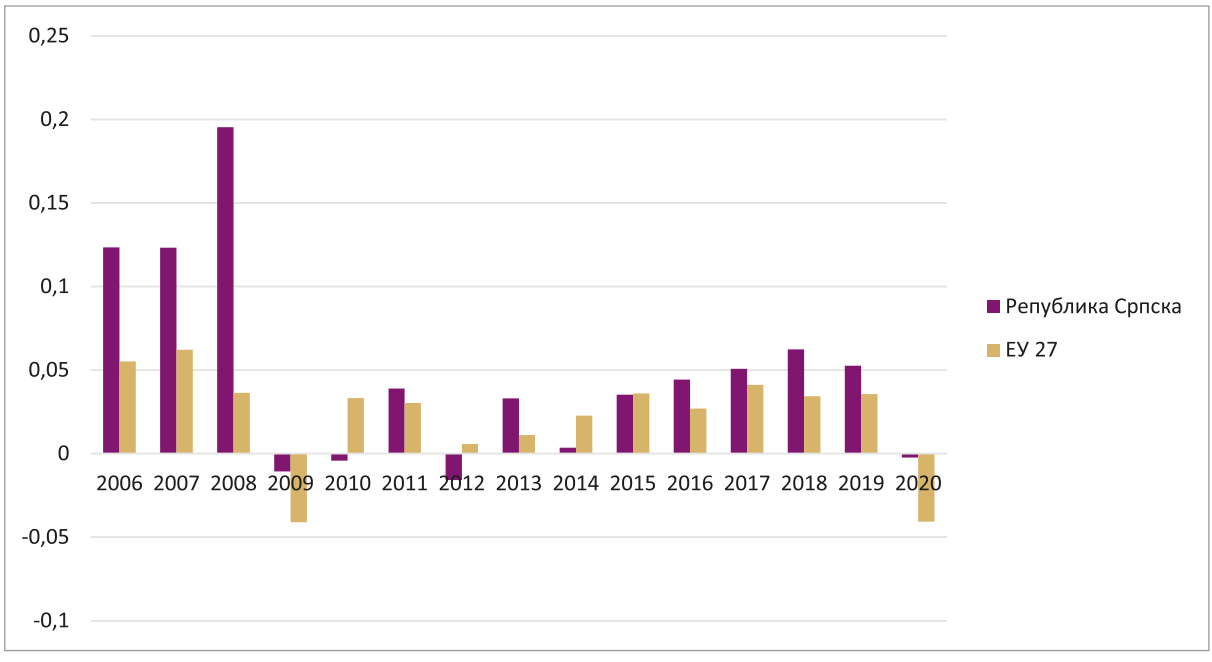

Извори: Републички завод за статистику, Европска агенција за статистику

Просјечни раст у петнаестогодишњем периоду бруто додате вриједности Републике Српске износи 4,87%, док је у земљама Европске уније износио 2,3%. Изузев велике разлике у периоду 2006–2008, посебно је интересантан период 2016–2019. године. Карактеристика овог периода је раст доприноса екстерне тражње, односно снажнији раст извоза у односу на увоз и мјере усмјерене на повећање унутрашње тражње, које се огледају прије свега у расту просјечне плате. У периоду 2016–2019. просјечна плата је расла у просјеку 3%, док је највећи раст плата забиљежен у 2020. години, када имамо мањи пад бруто додате вриједности у односу на Европску унију. У Републици Српској, бруто додата вриједност у 2020. години забиљежила је пад од 0,23%, док је у Европској унији забиљежен пад од 4,06%. Поред тога што је снажним растом реалног дохотка направљен „амортизер" за екстерни шок, интересантно је посматрати како се кретало учешће привреде у креирању бруто додате вриједности током времена.

Графикон 2: Учешће привреде у креирању бруто додате вриједности

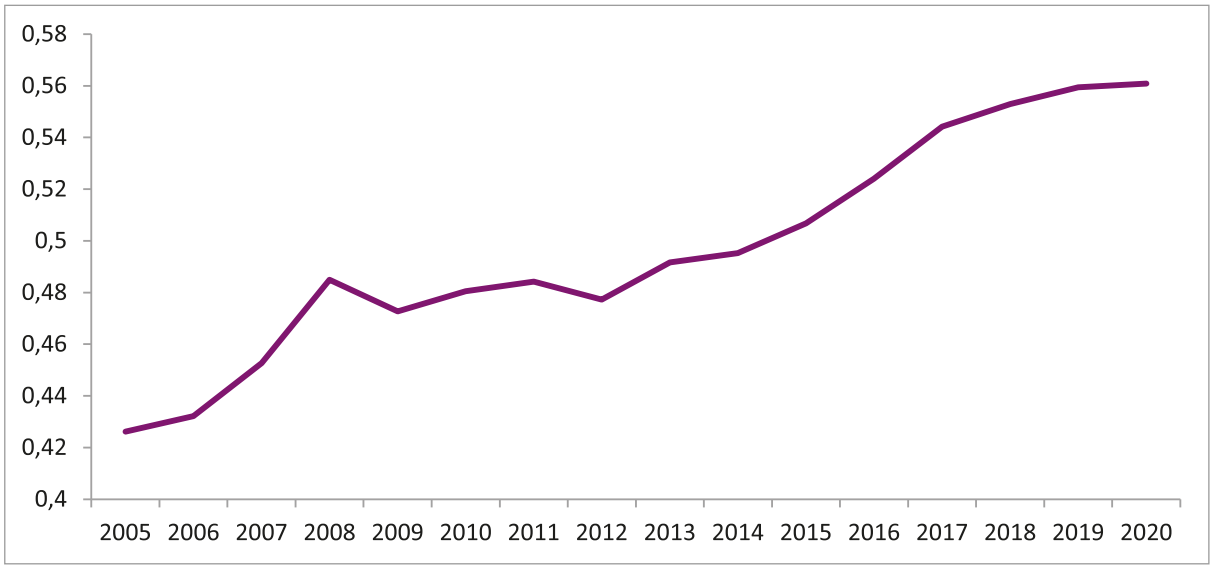

Извор: Републички завод за статистику

На основу претходног графикона закључујемо да се учешће бруто додате вриједности привреде током времена повећава. У 2005. години, учешће привреде у бруто додатој вриједности износило је 42,5% и након 15 година, повећано је на ниво од 56%. Просјечан раст бруто додате вриједности привреде износио је 7% годишње. Раст бруто додате вриједности привреде од 7% основно је погонско гориво раста економске активности Републике Српске.

МАКРОЕКОНОМСКА (НЕ)СТАБИЛНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Посматрајући макроекономску стабилност Републике Српске, а у односу на критерије из Мастрихта, потражићемо одговор на то да ли Република Српска посједује макроекономску стабилност која је нужно услов за дугорочно одржив ниво економског раста. Посматрајући цјеновну стабилност, референтна вриједност за инфлацију у 2020. години на нивоу Европске уније износила је 1,8%. Просјек за период од 2005. до 2020. године износи 2,2%. У економском систему Републике Српске инфлација у 2020. години износила је – 1,9%, односно имали смо дефлацију, а у периоду од 2005. до 2020. године износила је 1,5%9. У погледу цјеновне стабилности Република Српска задовољава овај критеријум, али и утврђен значајан простор за стимулисање инфлације и инфлаторних очекивања на дуги рок.

У погледу стабилности валуте, а посматрајући режим валутног одбора и везаност курса конвертибилне марке за евро, можемо изнијети тврдњу да у економском систему постоји валутна стабилност. У таквим околностима само се путем реалних ефективних девизних курсева може утицати на вриједност валуте и на повећање или смањење конкурентности извоза.

Наредни параметар који је предмет испитивања у области је јавних финансија. Посматра се дугорочна обвезница која је најприближнија року доспијећа од 10 година, која је ликвидна, емитована од стране централне банке, с фиксним купонима и приносом коригованим за порез. Република Српска емитовала је обвезнице на домаћем тржишту по фиксној купонској каматној стопи од 3,5% с роком доспијећа од 10 година у децембру 2020. године. То је посљедња информација коју имамо с тржишта за дугорочну обвезницу. Према извјештају о конвергенцији, референтна вриједност је 2,9%. Овај критеријум није задовољен и може бити извор будућих ризика и изазова за макроекономски модел. С тим у вези, потребно је озбиљно приступити препорукама датим Стратегијом управљања јавним финансијама Републике Српске, а која је сачињена на основу добре праксе управљања јавним финансијама (енг. Public Financial Management) и осталим документима који регулишу управљање јавним дуговима. Критеријум да укупни дуг не би требало да пређе 60% БДП-а у Републици Српској задовољен је, с обзиром на то да је тренутни ниво дуга, закључно са 31. 12. 2020. године, 52,9% БДП-а. Посматрајући стање на нивоу Европске уније, ниво дуга износи 90% БДП-а. Република Словенија је с нивоа од 65% на крају 2019. године повећала свој ниво укупног дуга на 86% БДП-а.

9 Просјек је добијен на основу просјека стопе инфлације мјерено ЦПИ-јем сваке двије године, тј. године у којима је објављен извјештај о конвергенцији од стране Европске комисије.

Графикон 3: Кретање укупног дуга као учешће у БДП-у Републике Српске у периоду 2005–2020. године

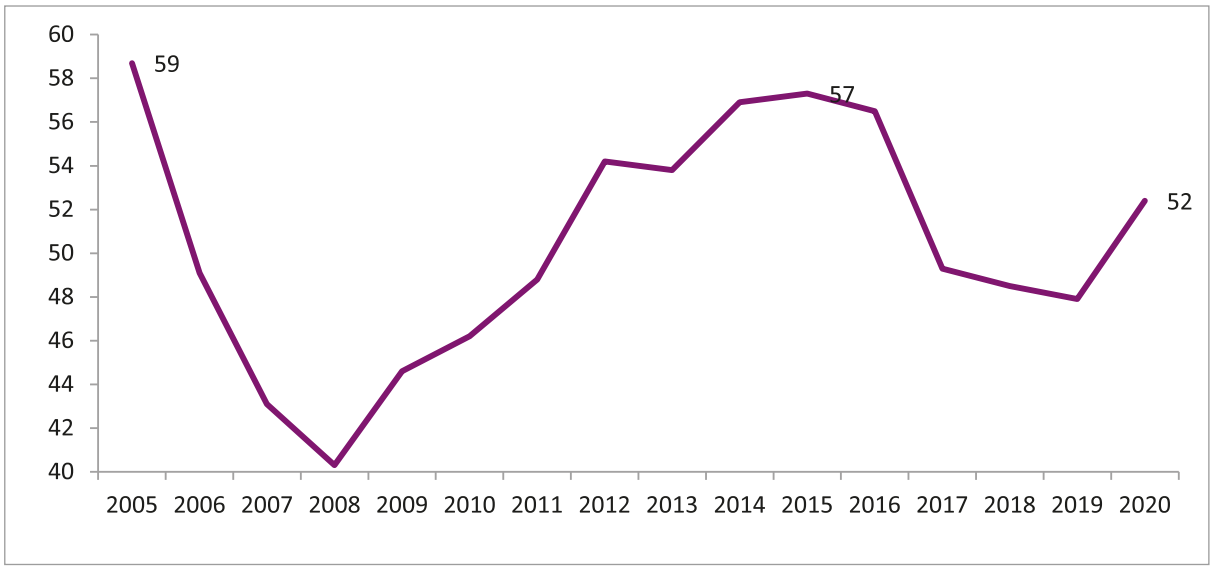

Извор: Министарство финансија Републике Српске

На основу сазнања из претходног графикона, уочава се да је Република Српска била на нивоу укупног дуга од 59% и 57% БДП-а. Ова чињеница значи да је систем већ спознао територију вишег нивоа дуга, те да је већ два пута ниво дуга смањио и на тај начин обезбиједио додатни фискални простор.

Уколико посматрамо буџетски дефицит Републике Српске на нивоу укупног фискалног оквира, он је у 2020. години износио -0,9% и био је испод лимита прописаног критеријумима из Мастрихта – од дозвољених до -3%. У претходних 15 година, просјечни буџетски дефицит износио је -0,9% БДП-а. Ако знамо да је, посматрајући фискални оквир, у просјеку издвајано око 1% БДП-а на име камате, онда је лако закључити да је позиција фискалне политике неутрално утицала на креирање дуга и на фискалну стабилност.

Графикон 4: Кретање општег буџетског дефицита на нивоу укупног фискалног оквира

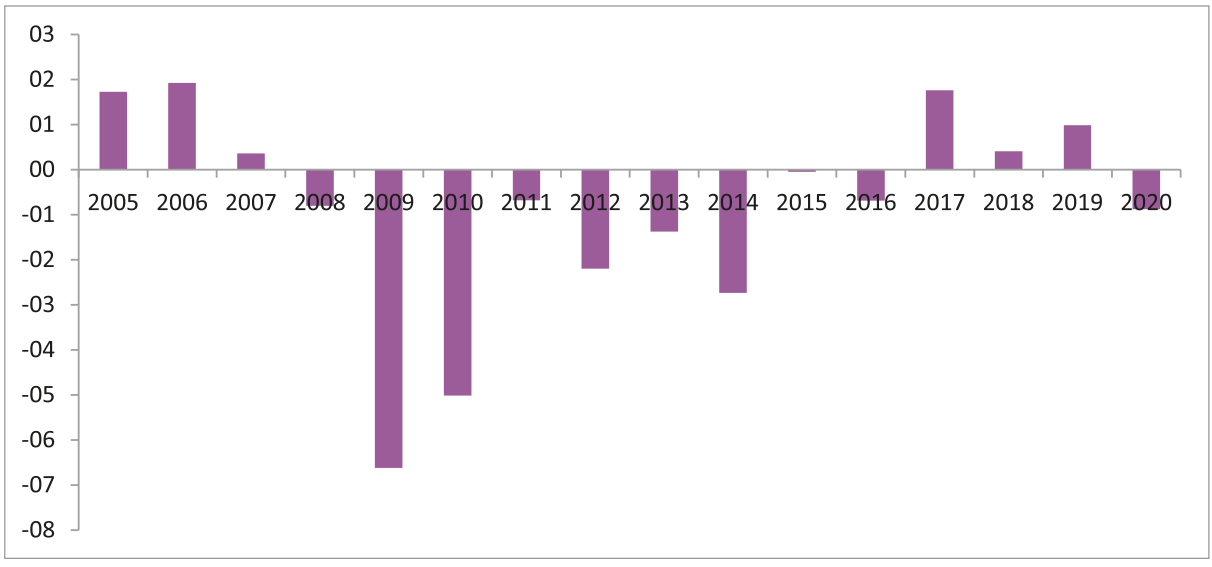

Извор: Министарство финансија Републике Српске

Интересантно сазнање нам пружа истраживање садржано у књизи „У одбрану јавног дуга", објављено у августу 2021. године. Кроз историјски контекст објашњен је принцип формирања

јавног дуга и његова нужност у временима ратова, криза али и креирању држава благостања. Демократски облици владавине као да су предодређени на већи јавни дуг, усљед чињенице да различити актери и групе својим бирачким капацитетом дефинишу пут креирања дуга, тзв. проблем заједничког пула (енг. Common pul problem). Корисна лекција из историјског контекста нам указује на то да је рјешење државних дугова могуће путем синхронизације три правца дјеловања: први правац је инфлација, други фискална консолидација и утицај на примарни биланс, а трећи је стимулисање економског раста и по том основу остваривање веће разлике између камате која се плаћа на дуг и номиналног економског раста који се постиже. Република Српска с августом има ниво инфлације од 1,7% и за очекивати је да ће се кретати до нивоа од 2% у 2021. години. С обзиром на то да је просјечна каматна стопа која се плаћа на дуг у просјеку око 1%, док је у 2020. години износила 1,4%, инфлација која је изнад 1,4% реалну каматну стопу своди испод нуле. Овај приступ се све више заговара у САД, гдје у посљедњем нацрту буџета имамо нову информацију, а то је колику реалну каматну стопу плаћају у САД на дуг. Тренутна инфлација у САД се креће на нивоу од 5,3%, а имајући у виду да САД издвајају око 2,2% БДП-а на име камата, инфлација од 5,3% реалну каматну стопу коју САД плаћају чини негативном. Видјели смо раније, на примјеру Републике Српске, да је утицај фискалне политике и примарног биланса неутралан, али је интересантно посматрати период 2017–2019, када је примарни биланс био позитиван и износио је до 2% БДП-а. Ова чињеница указује на способност система да производи позитиван примарни биланс, што је још једна од могућности за умањење дуга. Међутим, оно што је најзначајнији извор за смањење дуга економских система попут Републике Српске јесте разлика плаћених камата и економског раста. Уколико плаћамо каматне стопе од 1% БДП-а на годишњем нивоу, а имамо економски раст од 5%, разлика је 4%. У наставку приказујемо графички разлику између плаћених камата и економског раста.

Графикон 5: Разлика између плаћених камата и економског раста у периоду 2005–2020. године

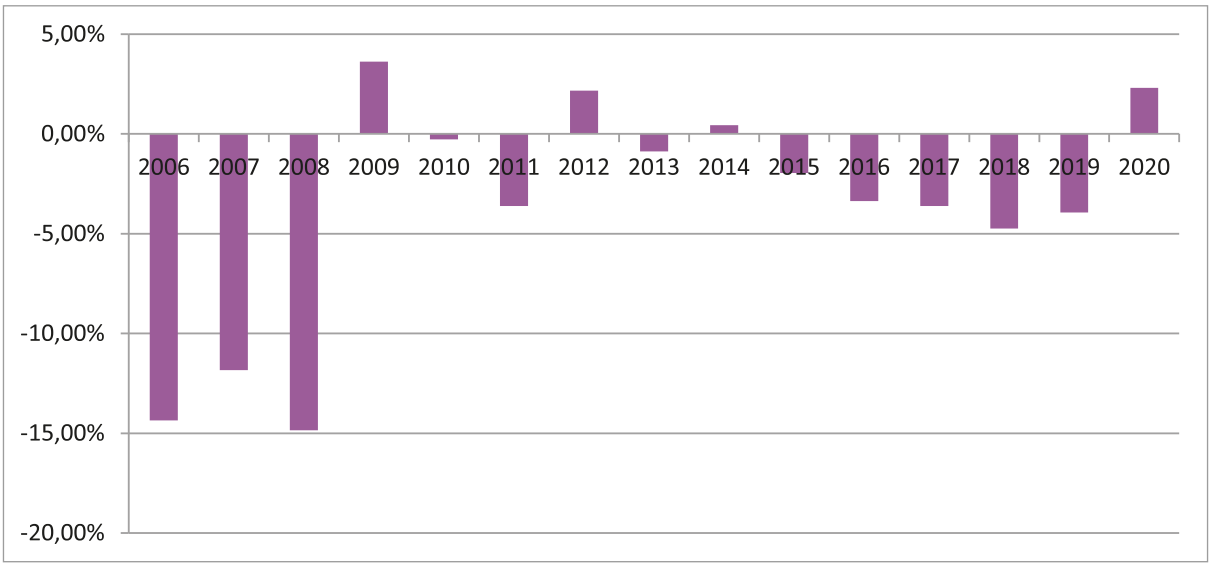

Извори: Министарство финансија Републике Српске, Републички завод за статистику

Закључак који можемо извући из претходног графикона је чињеница да је позитиван утицај разлике између плаћених камата и економског раста. Солвентност дуга је већа код земаља које имају већу разлику између плаћених камата и економског раста, а у корист економског раста. Такође, у периоду од 2015. до 2019. године видимо да се разлике повећавају и да иду и до 4,7%. То је период када је укупни дуг Републике Српске смањен с нивоа од 57% до нивоа од 48%. Уколико имамо у виду чињеницу да је у истом периоду дуг у свијету порастао са 63% БДП-а на ниво од 68%, ово је позитивно сазнање. Економски систем је у стању да смањи учешће дуга, када је тренд повећања у свијету. Све претходно наведено је у сврху утврђивања фискалног потенцијала који Република Српска има и који може бити искоришћен у циљу стимулисања економије. У наставку ћемо пажњу посветити монетарним феноменима у Републици Српској.

МОНЕТАРНИ ФЕНОМЕНИ У ЕКОНОМСКОМ СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

У оквиру монетарних феномена које ћемо посматрати обухватићемо феномен реалних ефективних девизних курсева и њихов утицај на конкурентност домаћег извоза, раст новчане масе и гдје се по нашем мишљењу врши еутаназија вишкова ликвидности.

Уколико посматрамо просјечну стопу инфлације у Републици Српској у посљедњих 15 година, она износи 1,4%, док је просјек Европске уније око 2,2%. Годишња разлика између стопа инфлације у домаћем економском систему и Европској унији, која је највећи спољнотрговински партнер наше економије, јесте 0,8% годишње. У периоду од 15 година створена је разлика од 13%, колика је вриједност апресијације реалног ефективног девизног курса. У условима фиксног девизног курса раст реалног ефективног девизног курса позитивно утиче на наше извознике, јер по истом девизном курсу, који износи 1,95583 КМ за један евро, добијамо више евра за наш извоз када имамо већу инфлацију у Европи него код нас.

Графикон 6: Кретање реалног ефективног девизног курса КМ и извоз Републике Српске

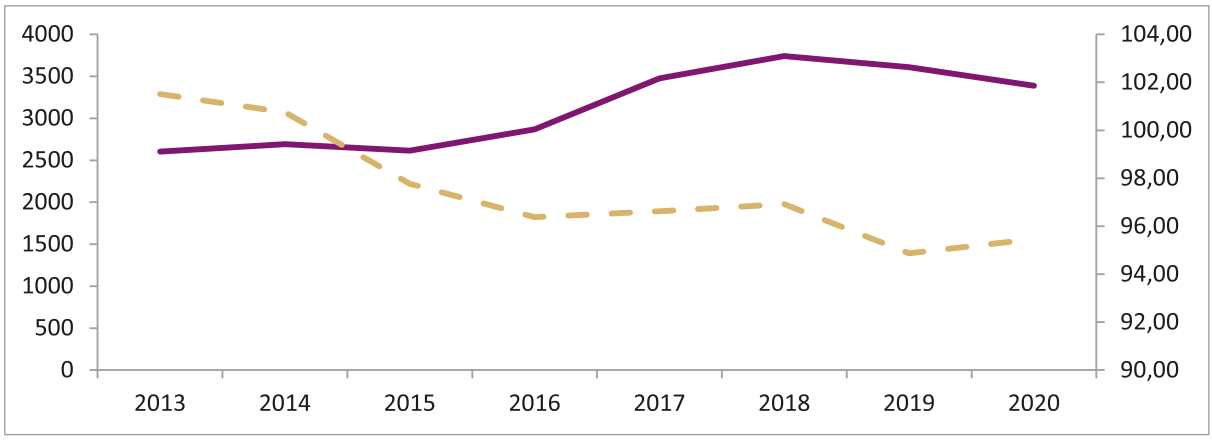

Извори: Републички завод за статистику, Централна банка БиХ

Иако не постоје подаци о кретању новчане масе у Републици Српској, за претпоставити је да је она слична кретању новчане масе у БиХ.

Графикон 7: Просјечни раст новчане масе у БиХ у периоду 2005–2020. године

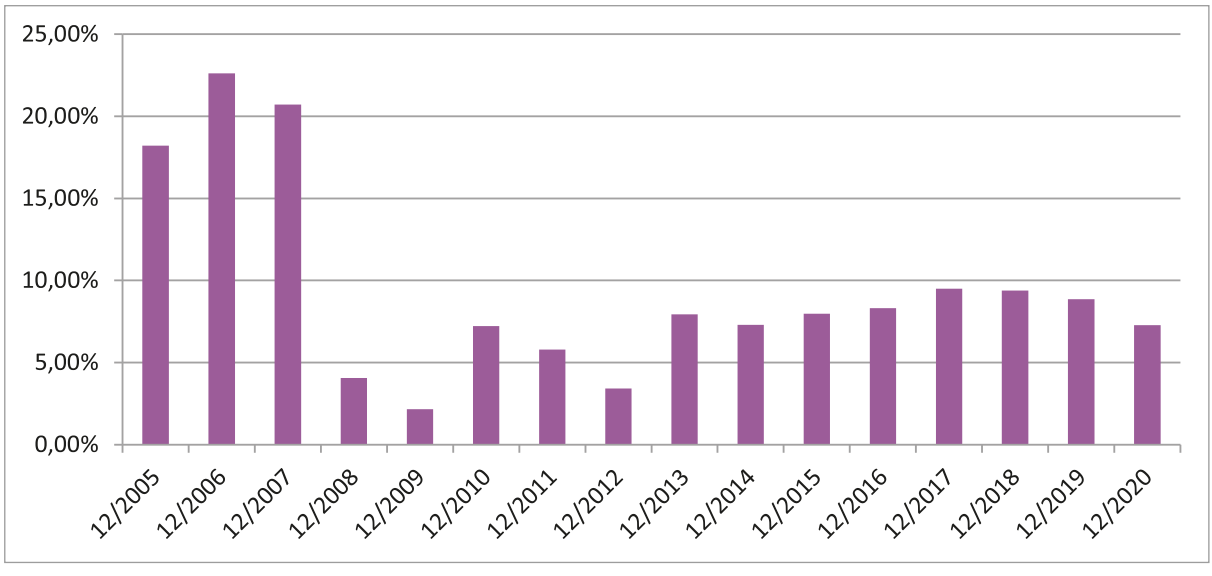

Извор: Централна банка БиХ

Просјечан раст новчане масе у БиХ у претходних 15 година износио је 8,84%, док је просјечни номинални економски раст у Републици Српској износио 4,7%. Новчана маса расте по скоро дупло већим стопама него економски раст. Разлог због којег нема веће стопе инфлације јесте успоравање обрта новца, односно колико се једна конвертибилна марка годишње обрне у економском систему. Податак за 2005. годину указује на то да је обрт новца био 2,2, 2010. године обрт износи 1,9, 2015. обрт износи 1,5, док 2020. године обрт износи 1,2. Обрт новца је успорио, што је видљиво на основу претходних података. Највећи дио новца из депозита прелази у некретнине. Просјечна продајна цијена новог стана у другом тромјесечју 2016. године је износила 1.381 КМ, док је у другом тромјесечју 2021. износила 1.711 КМ. Разлика од 24%. У истом периоду, новчана маса је повећана за 39%. Претпоставка је да највећи дио новца завршава у некретнинама, а чињеница је да је, барем према резултатима пописа, 25% некретнина у Републици Српској празно, тј. од укупног стамбеног простора у износу од 40,6 милиона квадратних метара, празно је 9,9 милиона квадратних метара. Ако претпоставимо да је цијена квадратног метра некретнине 500 КМ, инвестиција упразно је 5 милијарди КМ или готово једна четвртина укупног капитала привреде Републике Српске која запошљава 175.000 људи.

Ово је карактеристика приватног капитала, тј. капитала појединца у Републици Српској. Међутим, ако посматрамо јавне инвестиције, оне су највећим дијелом усмјерене у фиксни капитал – грађевинске објекте. Посматрајући фискални оквир Републике Српске, то је обухваћено позицијом нето набавка нефинансијских средстава и у претходних 15 година, она је износила 5,4 милијарде КМ.

Графикон 8: Нето набавка нефинансијске имовине у периоду 2005–2020. године

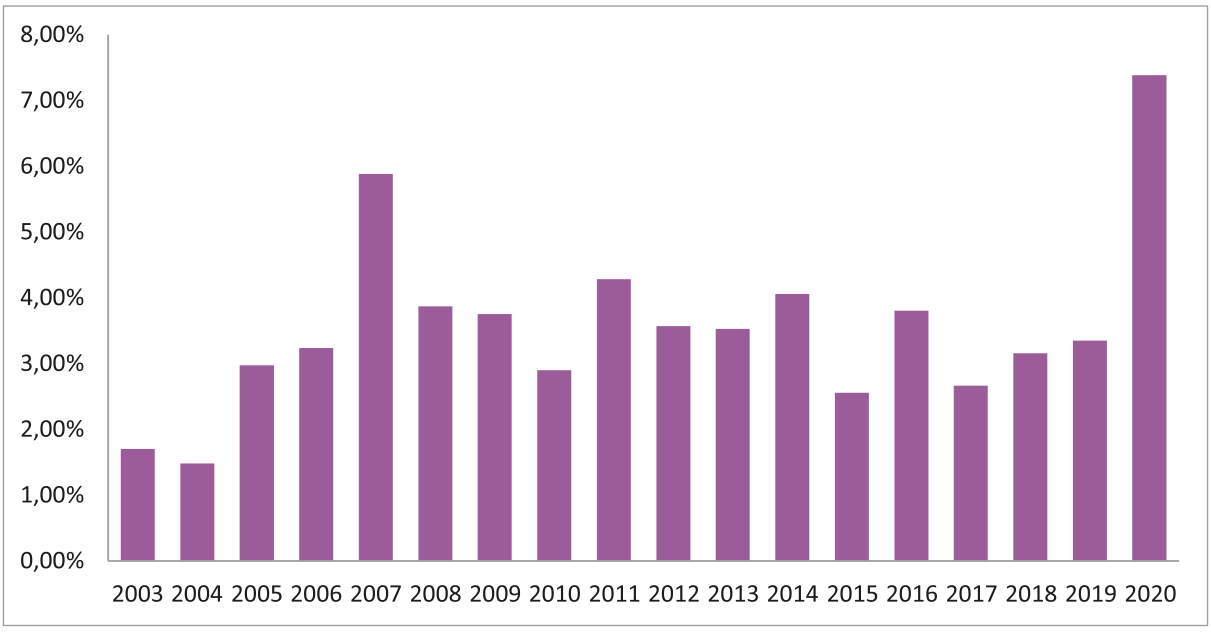

Извор: Министарство финансија Републике Српске

У посматраном периоду у просјеку је издвајано 3,8% БДП-а. То је дио који није обухваћен статистиком о инвестицијама, дио који има слаб утицај на БДП и на инвестиције, коефицијент детерминације од 0,4. Допринос овог дијела економском расту можемо видјети из чињенице да је Федерација БиХ издвојила у посматраном периоду 6,3 милијарде КМ, а с обзиром на то да је у просјеку БДП Федерације БиХ дупло већи од БДП-а Републике, може се закључити да је Федерација БиХ улагала у набавку нефинансијских средстава дупло мање ресурса тј. 2,1% БДП-а. Ако су стопе економског раста Федерације БиХ и Републике Српске приближно исте, односно у посматраном периоду 2005–2020. у Федерацији БиХ 4,6%, док су у Републици Српској 5,12%, извор економског раста је нешто друго. С макроекономског становишта интересантно је посматрати шест година у којима је Република Српска имала већи економски раст и шта је томе допринијело. У посматраним годинама номинални раст плата је био рекордан, у периоду

2006–2008. у просјеку су плате расле 17%, у 2011. години 3,2%, а у 2019. и 2020, раст плата је био 5,7%. Номинални раст фонда плата и номинални економски раст имају високу међузависност, са коефицијентом детерминације од 0,97.

У ситуацији када имамо раст новчане масе, а немамо инфлацију, обрт новца се смањује. Да обрт новца у систему задржимо на истом нивоу као 2005. године, имали бисмо за 80% већи ниво економске активности. Обрт новца се убрзава уколико је новац у рукама оних који га брже обрћу. Најбржи обрт новца је у сектору становништва – пензионери и млађа популација. Наравно, постоји ограничење до којег можемо повећавати обрт новца у систему, односно до границе када се економија почиње прегријавати и стварати инфлацију. С обзиром на то да је обрт новца у систему са 2,2 опао на 1,2, постоји велики простор за убрзање новца у систему, а самим тим постоји и повећање нивоа економске активности

ФИСКАЛНА ПОЗИЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

У периоду 2005–2020. године, посматрајући фискалну позицију Републике Српске, дошли смо до закључка да примарни биланс неутрално утиче на креирање дуга. Највећи дио дуга створен је признавањем фискалног шока 2007. године. Тај фискални шок је износио 20% БДП-а. Укупан дуг је повећан са 21% на 43% БДП-а. Фискални шок је настао признавањем обавеза по основу ратне штете и старе девизне штедње. У Федерацији БиХ је фискални шок износио око 10,8%. Након тога, јавни дуг се ствара усљед јавних инвестиција, односно нето набавке нефинансијске имовине, која је половином финансирана из дуга, а половином из буџета.

Тренутна вјероватноћа банкрота Републике Српске, а према рејтинг агенцијама, на годину дана износи између 1,5% и 2%, док је на пет година она између 5% и 7%. Ако је вјероватноћа банкрота између 1,5% и 2%, вјероватноћа да Република Српска неће банкротирати износи између 98% и 98,5%. Сваке године ову вјероватноћу банкрота рејтинг агенције ажурирају, тако да путем њих можемо пратити дешавања у погледу јавног дуга.

Фискални простор који Република Српска тренутно има, а посматрајући ограничења о дугу 60% БДП-а и ограничења о јавном дугу 55%, износи око 8% БДП-а. Ограничење о дугу на 60% је претпоставка посљедица критеријума из Мастрихта. Тренутна ситуација у Европи је да дуг износи око 90% БДП-а, далеко изнад ограничења датих Мастрихтом. Такође, чињеница је да је од шездесетих година амерички Конгрес скоро 80 пута суспендовао или измијенио правило којим је ограничавао висину државног дуга. Истраживање јавног мњења које је спровео часопис Financial times указује на то да већина сматра да се правило о дугу и дефициту у Европској унији треба мијењати.

Трошак државе се мјери учешћем фискалног оквира у БДП-у и према историјским подацима од 2005. године до данас, он се кретао у распону између 36,5% и 42,7% БДП-а.

Графикон 9: Фискални оквир у периоду 2005–2020. године.

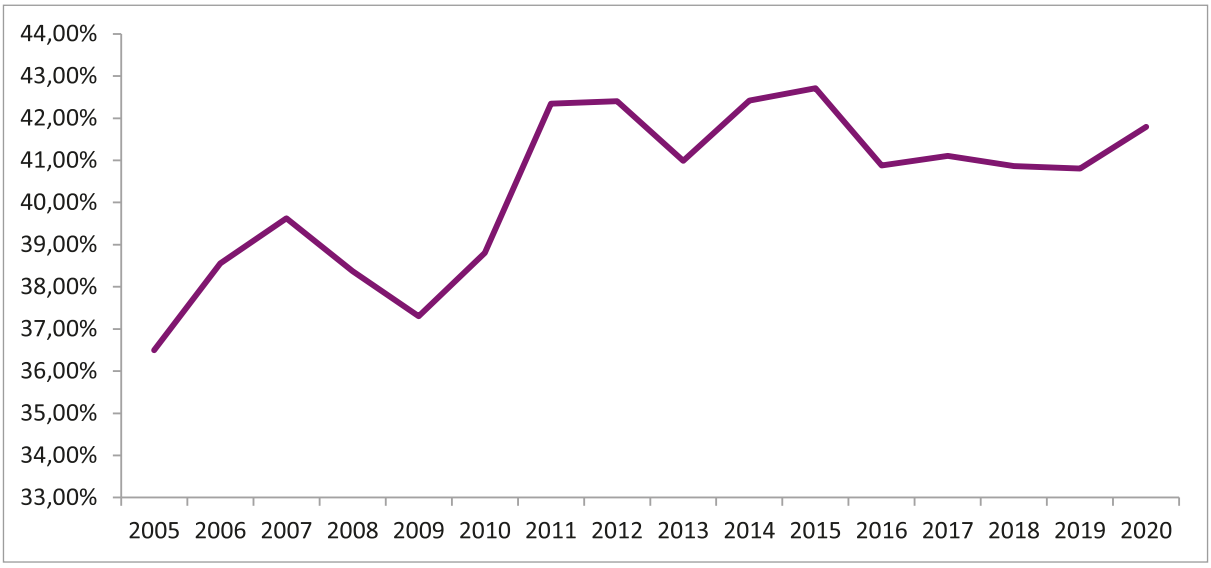

Извори: Министарство финансија Републике Српске, Републички завод за статистику

У зависности од економског, путем буџетског дефицита покушава се водити контрациклична економска политика. Искуство у 2020. години је једно од исправних. Временом је јавни сектор у недостатку средстава из буџета креирао дугове чији је трошак камата износио од 0,65% до 1,62% БДП-а односно од 37 милиона КМ до 155 милиона КМ на годишњем нивоу.

Графикон 10: Кретање камата у периоду 2005–2020. године.

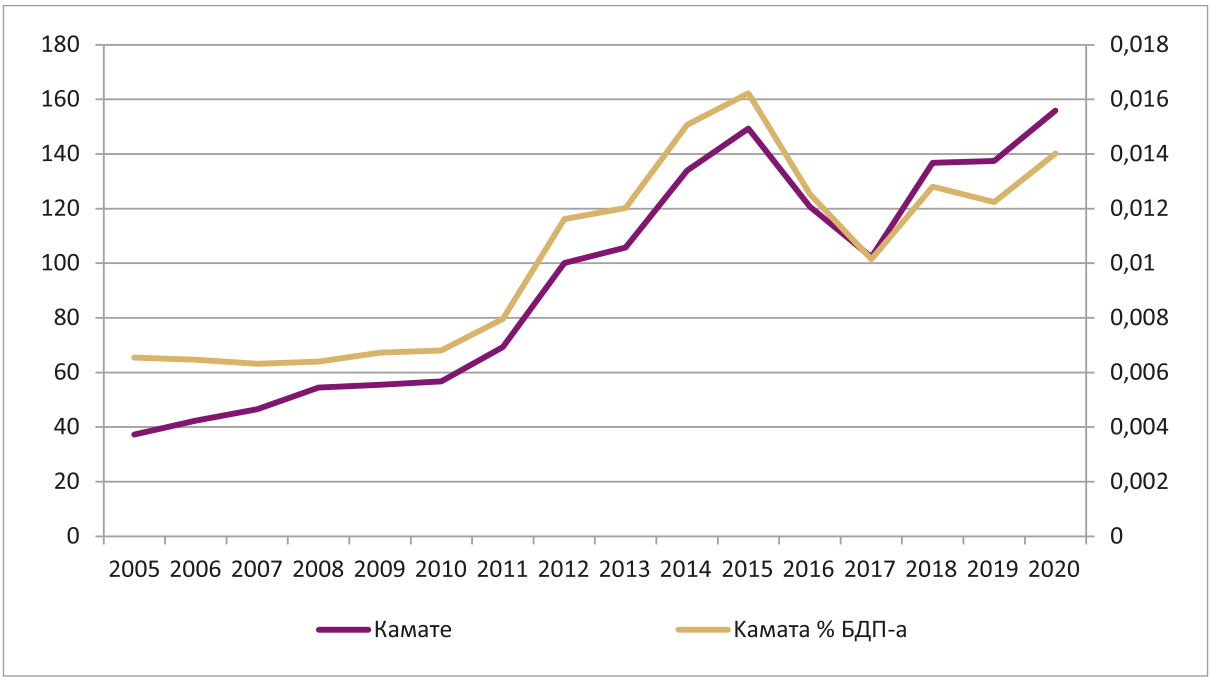

Извор: Министарство финансија Републике Српске

МОДЕЛИ ЕКОНОМСКОГ РАСТА И МАРГИНАЛНА КОРИСНОСТ ЈАВНИХ СРЕДСТАВА

У децембру 2020. године, путем истраживања Макрофинансијска анализа економије Републике Српске, приказан је основ за формирање модела економског раста заснован на

агрегатној тражњи. Коначни модел је приказан у истраживању Макроекономски модел Републике Српске у периоду 2007–2019. године и према том моделу, повећања приватне потрошње и извоза највише утичу на економски раст. Порука модела је да 1 КМ раста приватне потрошње доводи до 1,45 КМ економског раста, а 1 КМ раста извоза доприноси 0,71 КМ економског раста. Приказани модел у потпуности објашњава кретање економског раста, јер је коефицијент детерминације 0,99%. Статистички су значајне све варијабле осим потрошње државе. Овдје треба потрошњу државе схватити као издатке за индивидуалну и колективну потрошњу државе. Индивидуална потрошња се односи на нетржишне услуге становништву – образовне, здравствене, социјалне, културне, рекреативне и спортске. Такође, односи се на тржишне производе и услуге – лијекови, ортопедска помагала, услуге лијечења и сл. Колективна потрошња државе обухвата издатке за административне, економске, развојно-истраживачке и сличне намјене. У наставку приказујемо регресиони модел заснован на агрегатној тражњи.

Приказ 1: Регресиони модел компоненти агрегатне тражње и економског раста

SUMMARY OUTPUT

Regression Statistics

Multiple R	0,998361
R Square	0,996726
Adjusted R Square	0,994387
Standard Error	79406,02
Observations	13

ANOVA

	df	SS	MS	F	Significance F	
Regression	5	1,34E+13	2,69E+12	426,1488	1,55E-08	
Residual	7	4,41E+10	6,31E+09			
Total	12	1,35E+13				

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%
Intercept	-637244	1085653	-0,58697	0,575659	-3204406	1929918
Privatna potrošnja	1,449088	0,336162	4,31069	0,00352	0,654193	2,243984
Potrošnja države	-0,1633	0,51002	-0,32019	0,758173	-1,36931	1,042704
Bruto investicije	0,578886	0,12689	4,562104	0,002598	0,278839	0,878934
Uvoz	-0,50537	0,127067	-3,97718	0,005343	-0,80583	-0,2049
Izvoz	0,710305	0,130302	5,451224	0,000955	0,40219	1,01842

Извор: Калкулације аутора.

Поруке модела су сљедеће:

- приватна потрошња најзначајније утиче на економски раст с коефицијентом од 1,45
- извоз је сљедећа компонента по значају с коефицијентом 0,71
- супституција увоза, односно смањење увоза позитивно утиче с коефицијентом од –0,5
- раст потрошње државе негативно утиче на економски раст иако ова варијабла није статистички значајна
- модел у потпуности објашњава економски раст с коефицијентом детерминанције од 0,99.

Осим агрегатном тражњом, модел економског раста можемо објаснити и путем доходовног приступа. Наиме, створена бруто додата вриједност се дијели између средстава за запослене, потрошње фиксног капитала и нето оперативног вишка – оно што преостане када се издвоје средства за запослене, за одржавање фиксног капитала и нето оперативни вишак чине нето порези. У наставку приказујемо резултате регресионог модела.

Приказ 2: Регресиони модел заснован на доходовном приступу

SUMMARY OUTPUT

Regression Statistics

Multiple R	0.997350254
R Square	0.99470753
Adjusted R Square	0.993264129
Standard Error	0.004831775
Observations	15

ANOVA						
	df	SS	MS	F	Significance F	
Regression	3	0.048266197	0.016089	689.1415305	8.50579E-13	
Residual	11	0.000256807	2.33E-05			
Total	14	0.048523003				

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%
Intercept	-0.00096018	0.002102007	-0.45679	0.656708893	-0.005586666	0.003666306
Sredstva za zaposlene	0.533337698	0.026699604	19.97549	5.41509E-10	0.474572266	0.592103131
Potrošnja fiksnog kapitala	0.13950551	0.067126558	2.078246	0.061885372	-0.008239049	0.287250069
Neto operativni višak	0.291309029	0.014803541	19.67833	6.35926E-10	0.258726655	0.323891403

Извор: Калкулације аутора.

Поруке модела су сљедеће:

- издвајање средстава за запослене има највећи утицај на креирање бруто додате вриједности, с коефицијентом 0,53
- потрошња фиксног капитала позитивно утиче на бруто додату вриједност и статистички је значајна с нивоом значајности од 10% и коефицијентом 0,14
- нето оперативни вишак позитивно утиче на бруто додате вриједности с коефицијентом од 0,29
- модел објашњава у потпуности креирање бруто додате вриједности с коефицијентом детерминације од 0,99.

На основу претходних констатација значајно је сазнање да је политикама и мјерама које треба да каналишу расподјелу средстава између ових фактора најоптималније усмјерити средства у запослене, који дају готово четири пута већи допринос бруто додатој вриједности него издвајања за фиксни капитал, а скоро дупло већи допринос нето остваривање нето оперативног вишка.

Сазнања из претходна два модела пружају јасне поруке да стимулисање приватне потрошње, извоза и политике којима се повећавају издвајања за запослене позитивно утичу на економски раст и креирање бруто додате вриједности. Идеја која је развијена у раду из августа 2020. године под називом „Унифицирана анализа благостања владиних политика", а чији су аутори харвардски професори Хендрен и Спруг-Кејсер, јесте идеја која ће бити први пут примијењена у Републици Српској, а у свјетлу сазнања из претходних модела. Идеја се базира на чињеници да се маргинална корисност јавних средстава мјери путем односа воље за плаћањем (енг. willingness to pay) и укупних трошкова који терете буџет. Аутори су анализирали 133 владине политике у претходних 50 година у САД у области социјалног осигурања, образовања, програма преквалификације, пореске политике, кеш трансфера итд. На основу детаљне анализе, посматран је утицај који јавна средства имају на вољу појединца да својим средствима утиче на жељени исход и какав је дугорочан ефекат тај исход имао на буџет. Нпр. суфинансирање програма школовања младих има велики утицај на жељу родитеља да финансирају школовање свог дјетета, а дијете које је образованије и касније одрастао човјек вишег степена образовања у свом радном вијеку издваја више пореза и доприноса него човјек нижег степена образовања.

На основу изнесених чињеница, можемо закључити да доносиоци одлука приликом одлучивања треба да цијене ефекте којима свака конкретна политика, мјера или активност утиче на економски раст и јавни приход. Ако знамо да је додатна јединица економског раста приближно 0,4 КМ јавног прихода, математика постаје једноставнија. Уколико, као што је то случај ове године, јавни приходи расту по стопама које нису забиљежене у историји од када је уведен порез на додату вриједност, што са септембром износи 474 милиона КМ, или око 19% у односу на претходну годину, то представља значајни фискални потенцијал који се може усмјерити у различите политике. С обзиром на то да од неколико могућности које постоје, приватна потрошња представља најлукративнији елемент на који се треба дјеловати, треба поставити питање од чега зависи приватна потрошња. Укупна приватна потрошња у 2019. години износи око 7,1 милијарду КМ и она се састоји од фонда плата, фонда пензија, девизних дознака из иностранства и сиве економије. Фонд плата се добије када се просјечна плата помножи с просјечним бројем запослених у току године, а фонд пензија је исти принцип, односно када се број лица која примају пензију помножи с просјечном годишњом пензијом. Фонд плата и пензија у 2019. години је износио 4,15 милијарди КМ, што чини око 60% приватне потрошње. Дјеловањем на маргиналну склоност ка потрошњи, повећањем фонда плата и пензија, повећава се приватна потрошња. Приватна потрошња затим повећава тражњу и економски раст, а 40% тог раста се враћа у буџет. У истраживању Макроекономски модел Републике Српске у периоду 2007–2019. године утврђено је да постоји снажан позитиван утицај како фонда плата тако и фонда пензија, с тим да фонд пензија има већи утицај. Ово се може објаснити чињеницом да је маргинална склоност ка потрошњи већа код популације у трећем добу. Издвајање 100 милиона КМ као вид једнократне помоћи пензионерима, дискрециона мјера, доприноси расту приватне потрошње за 1,9 КМ, а 1,9 КМ приватне потрошње, према моделу економског раста базираном на агрегатној тражњи, доводи до 2,75 КМ економског раста. Економски раст је добијен као производ коефицијента 1,45 и приватне потрошње од 1,9 КМ. Раст плата има мањи утицај, али је он такође значајан, гдје раст плата од 1 КМ креира 0,56 КМ приватне потрошње, а 0,56 КМ приватне потрошње креира око 0,8 КМ економског раста. Углавном, намеће се јасан закључак уколико посматрамо агрегатну тражњу – да је стимулисање раста пензија и плата од највећег значаја за раст приватне потрошње и раст и развој економије. Развој економије се постиже инвестицијама, а оне су оправдане када за њима постоји платежно способна тражња, која задовољава трошкове тих инвестиција.

Овдје се у расправу уводи још један фактор, а то је јавни приход. Јавни приход, рекли смо, креће се око 40% БДП-а уз незнатне осцилације ± 2%. Када се оствари додатни економски раст од 100 милиона, то је додатни јавни приход око 40 милиона КМ. Држава, када на располагању има додатних 100 милиона, њих може расподијелити у различите мјере, програме и политике. С аспекта агрегатне тражње то значи сљедеће:

- ако држава стимулише приватну потрошњу са 100 милиона, то доводи до економског раста од 145 милиона, а у буџет се враћа 58 милиона

- уколико повећамо државну потрошњу за 100 милиона, то доводи до пада економије за 16 милиона и нема враћања средстава у буџет
- уколико се повећају приватне инвестиције за 100 милиона, то доприноси расту од 58 милиона КМ, а у буџет се враћа 23,2 милиона КМ.

За увоз и извоз није рађена анализа везе између јавних средстава и утицаја на буџет, али је однос да 100 милиона КМ увоза смањује економски раст за 50 милиона КМ, док раст извоза 100 милиона повећава економски раст за 70 милиона КМ, што позитивно утиче на буџет тј. фискални оквир од 28 милиона КМ.

На крају, корисно је посматрати однос технолошког развоја и јавних средстава. Свакако да је догма да се стимулисањем технолошког развоја повећавају бруто додата вриједност и економски раст. Видјели смо раст бруто додате вриједности и економског раста, али не постоји серија података и пуна транспарентност улагања државе у технолошки развој привреде. Такође, шта је технологија, да ли је она укупна факторска продуктивност привреде? Уколико је тако схватимо, онда нам њене осцилације указују на то да имамо технолошки развој привреде на вишем нивоу него што имамо тражње. Чињеница да када се појавила екстерна тражња, што се манифестује већим извозом, а он је већи за око 30% у односу на годину раније, значи да унутрашњи капацитети нису довољно искориштени, да имамо више производних, инфраструктурних капацитета који су сада само боље упослени. Аргумент за ову чињеницу је наведен већ у истраживању Макрофинансијска анализа Републике Српске, који је увршћена као приједлог за документ Приједлози и препоруке Уније удружења послодаваца за програм економских реформи 2021–2023. године.

Графикон 11: Допринос економском расту Републике Српске, период 2006–2020. године

Извор: Калкулације аутора

На основу претходног графикона и математике иза њега, намеће се закључак да укупан економски раст највише зависи од укупне факторске продуктивности, што је синоним за технологију. Она даје допринос више од половине економског раста. С обзиром на то да највећи дио економске активности ствара привреда, намеће се закључак да се технолошким развојем привреде позитивно утиче на економски раст. Међутим, овдје треба имати на уму да је и највећа осцилација доприноса факторске продуктивности, што потврђује тезу да само тражња подиже економску активности. Такође, анализа указује на то да је у периоду 2009–2012. године допринос запослених био негативан, губила су се радна мјеста и имамо пад факторске продуктивности, а покушало се већим инвестицијама одржати ниво економске активности. Посљедице тог приступа знамо и може се констатовати да је то рефлектовало растом јавног дуга са 40% на 57% БДП-а. Приступ који је забиљежен у 2020. је потпуно другачији, гдје је чувањем

радних мјеста сачуван допринос радника БДП-у, инвестиције су такође дале допринос БДП-у, а само је факторска продуктивност забиљежила пад. Технолошки ниво је ту тј. једном достигнута факторска продуктивности која се дефинише као знање у упошљавању рада и капитала се само вишим нивоом тражње подиже. На крају, сама дефиниција технологије, како је економисти схватају – да је то све што доприноси бржој, јефтинијој и квалитетнијој производњи – указује нам на широк спектар могућих политика и рјешења у стимулисању технолошког развоја привреде.

За крај, потребно је истаћи да подаци и информације све више утичу на креирање како јавног мњења тако и на подлоге за одлучивање. Појавио се појам data driven економије, односно економије засноване на подацима. Тај појам се може схватити као чињеница да податак представља вриједност на основу које се развија економија. Тако на примјер друштвене мреже и вјештачка интелигенција користе податке да се креира нова вриједност, али се може схватити и као да подаци и информације управљају економијом. Тренутно постоји јако корисна информациона основа садржана у Информацији о макроекономским показатељима Републике Српске, саопштењима, билтенима Републичког завода за статистику, извјештајима о стању у банкарском систему итд., али ово никако не значи да такву информациону основу не треба поправљати, иако се садашња може квалитетно искористити. На основу тих података могуће је унаприједити значајно управљање економијом, поспјешити економску нарацију у Републици Српској, а у контексту идеја за које се залаже професор Роберт Шилер у свом дјелу „Наративна економија – како приче постају виралне и креирају главне економске догађаје". Један од начина бољег управљања је управљање и одлучивање на основу порука које нам систем производи сваки мјесец, али напредни економски системи и на дневној основи. На основу тога треба креирати нови модел економског управљања и усавршавати га. Модели су презентација како нешто функционише и сталним дјеловањем података на модел, он се временом усавршава, не треба га слијепо слушати, али сазнања из њега свакако је могуће тестирати током времена и користити у облику знања. Чињеница да сваки мјесец само Републички завод за статистику објави око 40 објава значајно може да побољша модел економског управљања, а напредни системи развијају методе Nowcastinga и одлучивања на основу њега, због чега код нас ова идеје не би требало интензивније да се развија.

ЗАКЉУЧАК

Не постоји систем који нас може припремити на све ризике. Дешавања која су нас задесила прошле године су била у рангу економске и здравствене катаклизме, нешто што досад није виђено. Да ли и колико је наш економски систем опстао и унаприједио се, можемо тумачити на основу информација у овој години. Број запослених је сачуван, приватне инвестиције су повећане у односу на 2019. годину и одржане на нивоу 15-годишњег просјека, фискални оквир је сачуван, БДП је доживио контракцију испод -1%. Учешће привреде у креирању бруто додате вриједности одржано је. Све је ово имало цијену у повећању укупног дуга Републике Српске. Анализом је утврђено да Република Српска посједује макроекономску равнотежу, с тим да је повећани износ камата коју Република Српска плаћа упозорење да са дугом треба бити обазрив. То не значи да га још не можемо повећати, поготово у контексту ситуације да је економски систем достигао територију дугова који су на нивоу 56% и да их је смањио када је свијет дугове повећавао. Увијек треба поставити питање шта се постиже новим задуживањем. Прошле године финансирале су се јавне инвестиције и дијелом чувана радна мјеста. Систем је прошле године из буџета исплаћивао плате и доприносе запосленима који формално нису на буџету, а у циљу олакшавања привреди у очувању радних мјеста. Ова појава је била општеприхваћена у свијету, али се с њом већ експериментише у форми универзалног јавног дохотка, односно идеја да сви буду на буџету, тј. да се одређени износ плаћа људима, грађанима, а у циљу подизања продуктивности економије. Дугови у наредном периоду ће се смањити путем управљања примарним билансом, стимулисањем економског раста или путем инфлације. Ове године се очекује већи фискални приход за око 600 милиона КМ него годину прије, а уколико имамо информацију да је фискални

оквир исти у 2020. у односу на 2019, то су нова средства. Ако желимо правилно управљати економијом и постићи циљ да се у наредних 10 година достигне дупло већи ниво економије, у помоћ можемо позвати нови економски концепт. Увођење маргиналне корисности јавних средстава у одлучивање систем ће учинити отпорнијим, инклузивнијим и дугорочно одрживијим. Пролазно вријеме на пола године је добро. Иако информације у јавном простору то не указују, а посљедња је да БиХ има најмањи полугодишњи раст, она није баш добро интерпретирана. БиХ је имала најмањи раст, али и прошле године најмањи пад, изузев Србије. Међутим, ако се посматра контекст Републике Српске, прошле године на полугодишту је забиљежен пад од 1%, а ове године раст од 10%, онда би се могло тврдити да посматрајући 34 земље у Европи, за које податке прикупља Еуростат, то представља пети најбољи резултат. Постигнуће које треба одржати. Претходне године је забиљежена сарадња пословне заједнице и државе, а информацијама те сарадње тренутно располажемо. Ако је у временима опште катаклизме та сарадња остварила овај резултат, требало би је наставити. Докле год је одржана макроекономска равнотежа, имамо основ да с политикама наставимо. Бољка коју је систем имао, а то је пад обрта новца, дефлација, резултат је изостанка стимулисања потрошње, раста пензија и плата. Ова два канала повећања приватне потрошње, према данас доступним подацима, треба даље стимулисати, а то ће онда довести до већих приватних инвестиција. У периоду 2005–2020, највећи извор раста економије била је технологија, односно укупна факторска продуктивност. Велике осцилације у доприносу технологији су показатељ недостатка тражње како унутрашње, тако и иностране. Када се тражња појави, она се задовољи, то је показатељ и предимензионираности домаћих капацитета у погледу фиксне имовине. Ако желимо ствари поправити, онда све оно што није продуктивно треба смањити, а допринос продуктивности јасно мјерити. Раст БДП-а од 10%, раст јавних прихода директних од 12% и индиректних од 26%, бројем 473 милиона КМ више него годину прије – одлична је основа, награда за труд, храброст и сарадњу свих актера у економији – државе, пословног сектора, становништва. Забиљежени полугодишњи раст, који је највећи од када се мјере подаци на кварталном нивоу, серија доступна од 2009. године, раст од 507 милиона КМ са 30.06 резултат је рада на унутрашњој тражњи и вјера да је могуће постићи досад немогуће, барем када су у питању серије података. На који начин ће се то рефлектовати на бољи животни стандард приказано је кроз два модела економског раста. Један је базиран на агрегатној тражњи, а други на доходовном приступу. Оба модела указују да је раст плата и пензија кључ. У том контексту потребно је задати себи циљ да плате и пензије буду веће за најмање дупло наредних 10 година. Просјечна плата од 1.250 КМ у наредне три године значи 820 милиона КМ додатног издвајања за фонд нето плата. То је годишње око 275 милиона КМ. Ако знамо да је укупни фискални оквир само у овој години повећан за 450 милиона, а профити за око 200 милиона за првих девет мјесеци, задати циљ чини се као изводљиво рјешење. С мјерама стимулисања нето плата и пензија потребно је наставити докле год је систем у равнотежи, модели раста на то указују, а подаци које добијамо из система потврђују исправност политика. Другим ријечима, док се стимулисањем економије дешава раст економске активности мјерен БДП-ом или бруто додатом вриједношћу, док профити приватног сектора расту, а укупни дуг Републике Српске је на одрживом нивоу, уз услов постојања макроекономске стабилности, политике су исправне. На тај начин опоравак економије ће бити бржи, систем ће бити отпорнији на будуће кризе, а економски раст ће бити дугорочно одржив интензивнијим стопама раста.

На основу дискусије у истраживању, утврђених налаза, намеће се неколико препорука:

- Поставити за циљ раст плата од минимум 100 КМ годишње као дугорочни циљ
- Повећати укљученост радно способног становништва на тржиште рада и поједноставити процедуре за укључивање на тржиште рада
- Раст плата треба да прати технолошки развој привреде тј. раст доприноса укупне факторске продуктивности економији
- Наставити с усавршавањем модела заснивања управљања економијом на основу информационе основе садржане у документу Информација о макроекономским показатељима Републике Српске, те владине мјере базирати на анализи утицаја владиних политика на економски раст и буџет – увођење концепта маргиналне корисности јавних

средстава – према потреби формирати посебно одјељење, радно тијело које би пружало подршку влади у доношењу одлука

- Стимулисати раст извоза и супституцију увоза; смањење увоза за 1 КМ и повећање извоза за 1 КМ доводе до 1,2 КМ економског раста и 0,5 КМ већег јавног прихода
- Економске одлуке заснивати на информацијама које шаље економски систем
- Развијати систем наративне економије, у циљу повећања маргиналне склоности потрошњи, буђења предузетничког инстинкта, промовисања култа рада и успјеха у економији Републике Српске.

ЛИТЕРАТУРА

1. Abiad, Abdul, John Bluedorn, Jaime Guajardo, and Petia Topalova (2014), Resilience in Emerging Market and Developing Economies: Will It Last? World Economic Outlook – Chapter 4, pp 129–71 (Washington: October).
2. Batini, N., and others, 2014, „Fiscal Multipliers: Size, Determinants, and Use in Macroeconomic Projections". IMF Technical Notes and Manuals TNM 14/04.
3. Bornhorst, Fabian, and others, 2011, „When and How to Adjust Beyond the Business Cycle? A Guide to Structural Fiscal Balances", IMF Technical Notes and Manuals (Washington: International Monetary Fund).
4. Convergence criteria (bsi.si)
5. Convergence report 2020. (European Economy Institutional Paper No. 129).
6. Dabla-Norris, Era, Giang Ho, and Annette Kyobo (2016), „Structural Reforms and Productivity Growth in Emerging Market and Developing Economies" IMF Working Paper 16/15.
7. Daniel, James, and others, 2006, „Fiscal Adjustment for Stability and Growth", IMF Pamphlet Series, No. 55.
8. Dragoslav Avramovic (2007) Rekonstrukcija monetarnog sistema Jugoslavije i pobeda nad inflacijom 1994. Evropski centar za mir i razvoj (ECPD).
9. Eichengreen, B., El-Ganainy, A., Esteves, R., & Mitchener, K. J. (2021). In Defense of Public Debt. Oxford University Press.
10. Federal Reserve Bank of St-Louis, 2009, Projecting Potential Growth: Issues and Measurement, Special Issue on Potential Output Growth and Output Gap, vol. 9, no. 4, July/August 2009.
11. Ghazanchyan, Manuk and Janet Stotsky (2013): „Drivers of Growth: Evidence from Sub-Saharan African Countries", IMF Working Paper 13/236.
12. Gross_value_added_at_current_basic_prices,_2005_and_2020_(%_share_of_total_gross_value_added)_NA2021.png (1021×1028) (europa.eu).
13. Hendren, N., & Sprung-Keyser, B. (2020). A unified welfare analysis of government policies. The Quarterly Journal of Economics, 135(3), 1209–1318.
14. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina230/default/table?lang=en
15. IMF (2016), IMF Staff Note for the G20-A Guiding Framewok for Structural Reforms
16. IMF Institute, 2013, „What is Debt Sustainability Analysis?" Chapter 8 and „Fiscal Sustainability" Chapter 9 in Financial Programming and Policies, (unpublished; Washington: IMF).
17. IMF, „Guidance Note for Surveillance under Article IV Consultation", pp 13–18, May 2015.

18. IMF, 2010, „The IMF-FSB Early Warning Exercise: Design and Methodological Toolkit" (Washington).
19. Informacija o stanju javne zaduženosti BiH na dan 31. 12. 2021. godine – Ministarstvo finansija i trezora BiH.
20. International Monetary Fund, 2013, „Staff Guidance Note for Public Debt Sustainability Analysis in Market-Access Countries", May 9, 2013.
21. Krajišnik, Stevanović, 2018, „Dinamika održivosti duga zemalja regiona – primjer analize održivosti duga BiH", Financing broj 2, godina IX.
22. Krueger, A. O., & Tuncer, B. (1980). Estimating total factor productivity growth in a developing country (Vol. 422). World Bank.
23. Lebrun, Igor and Esther Pérez Ruiz (2014): „Demand Patterns in France, Germany, and Belgium: Can We Explain the Differences?" IMF Working Paper 14/165.
24. Lipschitz, L., & Schadler, S. (2019). Macroeconomics for Professionals. Cambridge University Press.
25. Model ekonomskog rasta u Bosni i Hercegovini u periodu 2007–2017. godine – mogućnost za umanjenje budućih rizika, Jahorina poslovni forum 2019.
26. Procjena realnog ekonomskog rasta Republike Srpske primjenom metode NOWCASTING, Jahorina poslovni forum 2020.
27. Saopštenje Zavoda za statistiku o cijenama prodatih stanova za drugo tromjesečje 2021. godine.
28. Stevanović, 2018, „Makroekonomski indikatori Republike Srpske", Financing broj 3, godina IX.
29. Technical paper: Macroeconomic Model for Short and Mid term Forecasting for Bosnia and Herzegovina (2021), CBBiH.
30. Uticaj kovida-19 na poslovanje u Republici Srpskoj, Unija udruženja poslodavaca Republike Srpske, jun 2020.
31. Weyerstrass, K. (2009). A Macroeconometric Model for Bosnia and Herzegovina. Eastern European Economics, 47(5), 61–90.
32. What is Technology? — Economy (ecnmy.org).

КОЛИКО ЈЕ РАСТ ПЛАТА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ ДУГОРОЧНО ОДРЖИВ?

УТИЦАЈ ПАДА ПОНУДЕ РАДА НА РАСТ ПЛАТА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

аутор: проф. др Стево Пуцар

УВОД

Овај документ презентује резултате анализе и пројекција кретања на тржишту рада Републике Српске. Циљ ове анализе је дати процјене кретања на тржишту рада у Републици Српској у периоду 2021–2026, на основу аналитичког приступа и егзактних показатеља. Резултат ове анализе су свеобухватне пројекције утицаја пада понуде радне снаге на раст плата у будућем средњорочном периоду, на бази садашњих трендова, на нивоу Републике Српске и одабраних сектора и општина.

Пројекције много јасније указују на проблеме са којима се послодавци суочавају у области тржишта рада, поготово са недостатком квалитетне и обучене радне снаге и растом плата. Ова анализа ојачава њихову позицију у преговорима са социјалним партнерима у рјешавању наведених проблема. На тај начин, Унија удружења послодаваца Републике Српске ће подстицати дијалог о кретањима на тржишту рада и импликацијама тих кретања на економски раст у Републици Српској, а како би се подстакло доношење политика и мјера које могу унаприједити стање на тржишту радне снаге и стање општег пословног окружења.

Поред увода, овај документ састоји се од још пет дијелова. Први дио говори о макроекономској ситуацији у којој се Република Српска тренутно налази по питању економског раста, запослености, инфлације, итд. Други дио представља методологију, а трећи анализу понуде радне снаге, раста плата и кретања продуктивности на тржишту рада Републике Српске. Четврти дио овог документа јесу анализа и пројекције на нивоу одабраних привредних сектора. Пети дио доноси анализу ситуације на нивоу одабраних општина. На крају се дају закључна разматрања.

1. МАКРОЕКОНОМСКА КРЕТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Основно макроекономско обиљежје задњих 10 година јесу изражена манифестација привредних циклуса на глобалном нивоу. Прво смо имали глобалну рецесију 2009. године, период слабог раста до 2014, привредну експанзију 2015–2019. и, коначно, рецесију изазвану пандемијом у 2020. години. Стопе реалног раста у Републици Српској су, од краја рата до 2009. године, у просјеку износиле преко 5%.

Након пада реалног БДП-а у 2009. години, од 3%, изазваног свјетском економском рецесијом, и двије године кризе, са врло скромним стопама раста, економија у БиХ је поново 2012. године забиљежила рецесију (пад БДП-а од 1,1%), што представља назадовање у односу на скромних 0,7% из 2010. и 1% из 2011. године. У 2013. и 2014. години такође имамо скроман раст.

Табела 1 Преглед кључних макроекономских индикатора РС, 2010–2020.

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Номинални БДП (у милионима КМ)	8.318	8.682	8.585	8.761	8.847	9.250	9.630	10.076	10.682	11.233	11.130
БДП, реална стопа раста (у %)	0,8	0,8	-1,1	1,9	0,4	2,6	3,5	3,1	3,9	2,5	-2,5
Становништво (процјена, хиљаде)	1.433	1.430	1.429	1.425	1.421	1.162	1.157	1.153	1.148	1.142	1.136
БДП пер капита (у КМ)	5.805	6.073	6.006	6.146	6.225	7.921	8.32	8.739	9.305	9.832	9.795
Стопа раста индустријске производње (%)	5	4,7	-4,2	4,1	0,6	3	8,1	1,4	3,6	-6,3	-7,2
Број незапослених	145.343	150.344	153.225	151.290	145.919	139.465	125.906	114.364	105.793	89.896	87.111
Број запослених	244.453	238.956	238.178	238.640	241.544	245.975	253.305	260.608	266.309	272.366	274.227
Стопа незапослености (званична статистика)	37,3	38,7	39,3	38,7	37,7	36,2	33,2	30,5	28,4	24,8	24,1
Стопа незапослености (АПЦ – ИЛО)	23,6	24,5	25,6	27	25,7	25,2	24,8	21	17,2	11,7	15,6
Просјечне плате (у КМ)	784	809	818	808	825	831	836	831	857	906	956
Просјечне пензије (у КМ) З»	321	321	312	318	333	343	342,05	343,7	361,45	377,9	393,5
Потрошачке цијене (просјечна годишња промјена у %)	2,5	3,9	2,1	0	-1,2	-1,4	-0,2	0,5	1,2	0,3	-1,2
Извоз роба (у милионима КМ)	2.178	2.562	2.374	2.588	2.694	2.513	2.865	3.477	3.741	3.610	3.387
Извоз роба (стопа раста у %)	30,2	17,6	-7,3	9	4,1	-6,6	9,6	21,3	7,6	-3,5	-6,2
Увоз роба (у милионима КМ)	4.053	4.584	4.487	4.551	4.946	4.296	4.405	4.857	5.216	4.782	4.473
Увоз роба (стопа раста у %)	13,6	13,1	-2,1	1,4	8,7	-13,1	0,8	10,3	7,4	-8,3	-6,5
Покривеност увоза извозом (у %)	53,7	55,9	52,9	56,9	54,4	59,8	64,8	71	71,7	75,5	75,7

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

За период 2015–2019. године имамо изразито позитивне трендове у скоро свим областима. Реални раст био је знатно виши него у претходном периоду и то је резултат снажне привредне експанзије у Европској унији. Наша привреда биљежи и значајан раст извоза и раст продуктивности.

Графикон 1 БДП, реална стопа раста у Републици Српској (у %)

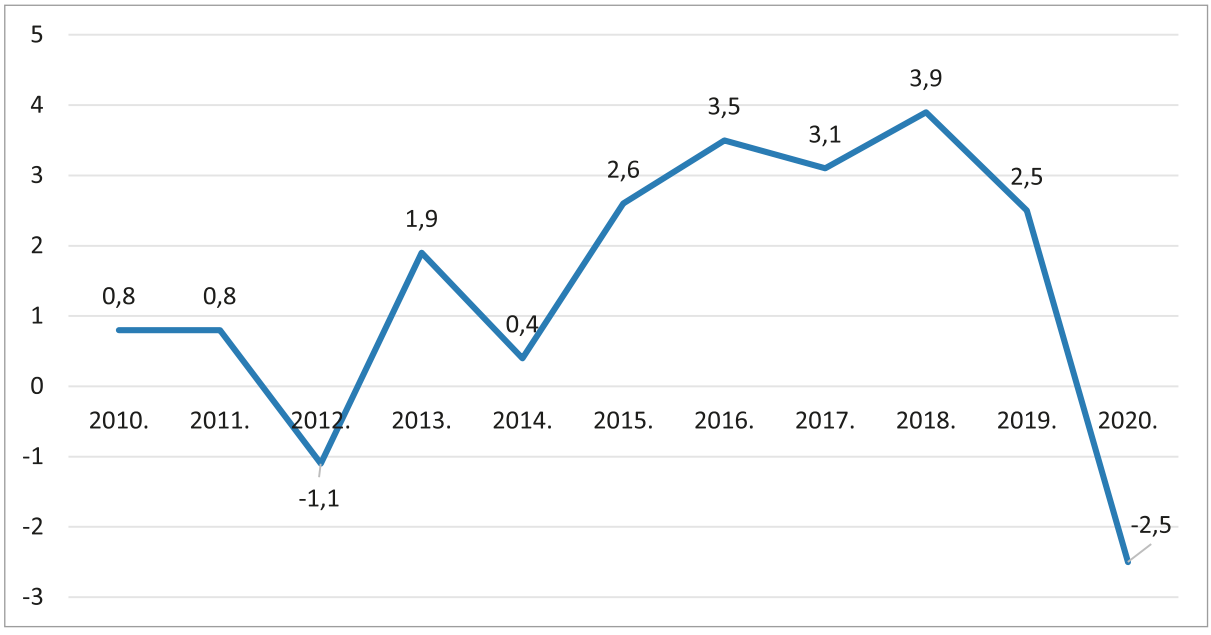

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Међутим, кључни економски шок је рецесија настала као посљедица пандемије. Према саопштењу Свјетске банке, на основу резултата Редовног економског извјештаја, Републику Српску и Босну и Херцеговину у 2020. захватила је најтежа рецесија у посљедњих 25 година. Према овом извјештају, у 2020. смањење реалног БДП-а износило је 3,2%, због успоравања у већини производних сектора, слабије тражње из окружења и политичке неизвјесности.

Оно што говори у прилог оваквом развоју догађаја јесте пројекција економског раста Међународног монетарног фонда. На доњем графикону видимо пројекцију економског раста од стране ММФ-а до 2026. године, гдје је у 2020. забиљежена контракција БДП-а од 4,3%.

Графикон 2 Пројекција економског раста у БиХ до 2026. године, ММФ (у процентима)

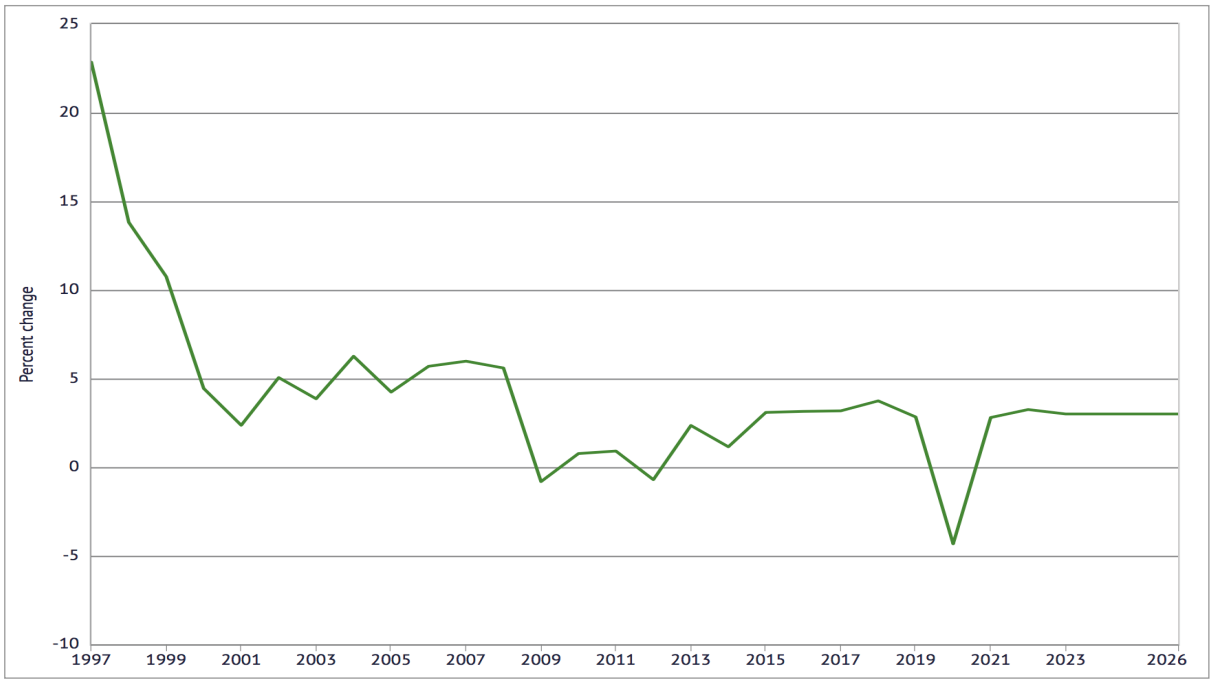

Извор: IMF World Economic Outlook, October 2021

Кад се сагледају сви подаци, очигледно је да је економска криза изазвана пандемијом довела до рецесије и стагнације привреде у РС у 2020. години, али и да је рецесија била мање изражена у Републици Српској него у остатку Босне и Херцеговине.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

Основна метода у креирању пројекција на тржишту рада у Републици Српској јесте статистичка метода екстраполације тренда и то трендова на нивоу РС и на нивоу одабраних сектора и општина. Екстраполација тренда се састоји од предвиђања ситуације или будућих кретања на основу ситуације или прошлих кретања. Предмет анализе је скуп хронолошки утврђених вриједности одабраних варијабли у области плата, запослености и незапослености радне снаге, продуктивности рада, итд.

У овом истраживању користили смо три различите методологије тј. модела екстраполације тренда:

- Модел линеарног тренда, који објашњава линеарно кретање (позитивно или негативно) вриједности посматраног временског низа кроз вријеме;
- Модел експоненцијалног тренда, који објашњава нелинеарно експоненцијално кретање тј. експоненцијално растуће вриједности посматраног временског низа кроз вријеме;
- Модел полиномског тренда, који објашњава образац у подацима који је закривљен или се одваја од правог линеарног тренда у великом скупу података који садржи много флуктуација, а графикони са закривљеним линијама тренда се генерално користе да прикажу полиномски тренд.

За сваку временску серију користили смо сва три модела, а избор који ћемо модел одабрати за коју временску серију зависио је од коефицијента детерминације (R2). Коефицијент детерминације је однос суме квадрата одступања протумачених тренд моделом и суме квадрата укупних одступања. Коефицијент детерминације показује колико је процената суме квадрата одступања вриједности варијабле Y од аритметичке средине протумачено тренд моделом. Једноставно речено, колико се кретање појаве може објаснити трендом. Тренд модел је репрезентативнији што је овај показатељ ближи 1 или 100%. Репрезентативност модела тренда већа је у случајевима када постоје мале разлике између оригиналних вриједности временског низа и тренд вриједности. За сваку временску серију коју смо анализирали, одабрали смо екстраполацију тренда према моделу који је најрепрезентативнији, тј. гдје је коефицијент детерминације највиши.

Модел линеарног тренда користили смо у сљедећој форми:

$Y_т = \beta 0 + \beta 1X + е_т$

гдје је:

Y – вриједност временског низа; зависна варијабла

β0 – параметар који указује на очекивану вриједност зависне варијабле у исходишном раздобљу

β1 – показатељ промјене у сваком наредном раздобљу

X – вријеме; независна варијабла

e – случајна компонента која показује да око линије конкретног линеарног тренд модела постоје позитивна и/или негативна одступања од оригиналних вриједности.

Модел експоненцијалног тренда користили смо у сљедећој форми:

$$Y_t = \beta_0 \cdot \beta_1^{Xt}$$

гдје је:

Yт – очекивана вриједност варијабле чије кретање тумачимо трендом

β0 – параметар који указује на очекивану вриједност зависне варијабле у исходишном раздобљу

β1– показатељ промјене у сваком наредном раздобљу

Хт – варијабла вријеме

Модел полиномског квадратног тренда користили смо у сљедећој форми:

$Y_т=\beta0+\beta1X+\beta2X2$

гдје је:

Yт – очекивана вриједност варијабле чије кретање тумачимо трендом

β0 – параметар који указује на очекивану вриједност зависне варијабле у исходишном раздобљу

β1– показатељ промјене у првом раздобљу

β2– показатељ промјене у другом раздобљу

Хт – варијабла вријеме

Иако је екстраполација врло једноставна метода предвиђања, њени резултати често су се показивали тачнијима од резултата неких знатно сложенијих метода. С друге стране, јасно је да се екстраполација не може користити за успјешно прогнозирање будућих промјена које нису наставак претходних промјена. Без обзира на споменуте недостатке методе или информација које су потребне за њену примјену, екстраполација је једноставна, интуитивно разумљива и лако примјењива метода, што је посебно вриједно ако се прогнозирање врши на нивоу локалног тржишта рада.

Модели који смо овдје користили објашњавају кретање (позитивно или негативно) вриједности посматраног временског низа кроз вријеме. Осим приказа кретања појаве временског низа на темељу оцијењеног модела, вршили смо предвиђање вриједности појаве за нека будућа раздобља.

У теорији, могућност кориштења методе тренда постоји увијек када постоји временски низ, али у пракси, за примјену линеарног тренда најпогоднији су временски низови с једногодишњим временским раздобљима. Такође, ако се тренд израчунава на бази малог броја података, треба постојати резерва код његове интерпретације.

Подлоге за ово истраживање биле су стандардни извјештаји статистичких институција (Статистички годишњак, Анкета о радној снази и др.), али и посебни извјештаји генерисани за специфичне потребе овог истраживања.

3. КЉУЧНИ ИЗАЗОВИ НА ТРЖИШТУ РАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

3.1. ПАД ПОНУДЕ РАДА

Радна снага у Републици Српској дуго година је била на прилично стабилном нивоу од неких 390.000 радника. Пад укупног броја становника, који постоји као дугорочна тенденција у Републици Српској и Босни и Херцеговини, све до 2015. године није значајно утицао на стабилност радне снаге. То је посебно из разлога што Република Српска има велики број људи у категорији економски неактивног становништва, па је у току цијелог периода до 2015. године губитак радне снаге могао бити надокнађен уласком економски неактивних у радну снагу.

Графикон 3 Радна снага у Републици Српској (у хиљадама радника)

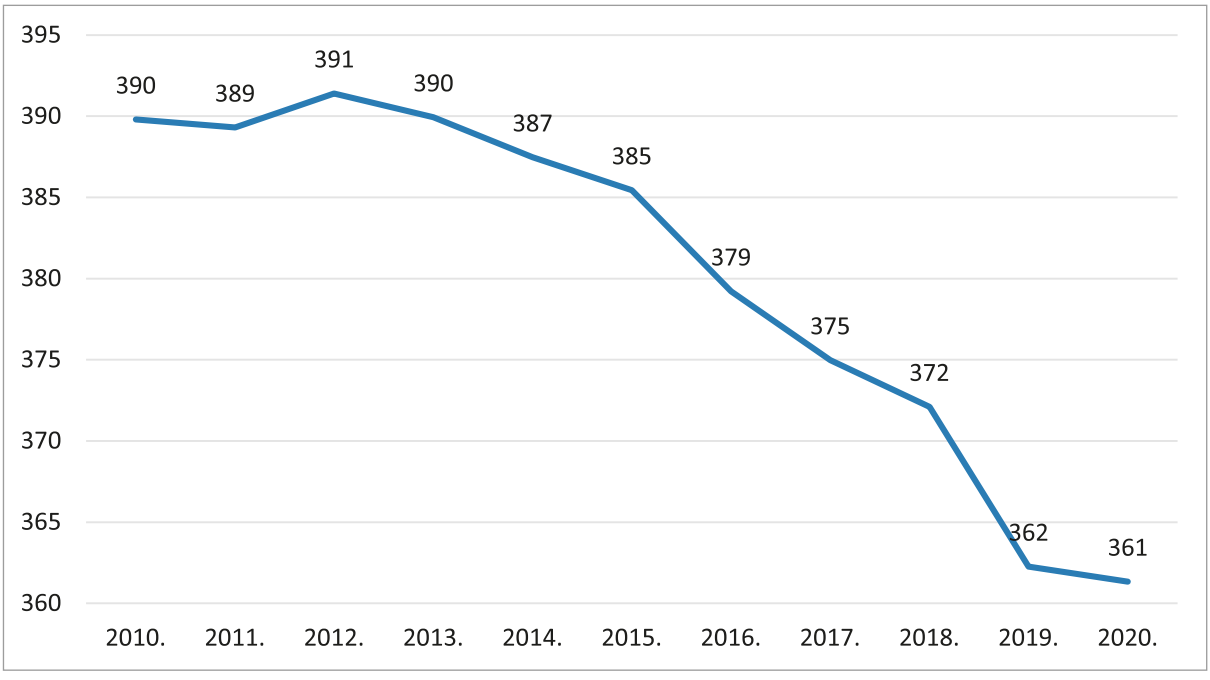

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Међутим, од 2015. године видимо јако изражен тренд смањења радне снаге, тј. пад понуде рада у Републици Српској. Веће смањење радне снаге у односу на смањење неактивног становништва значи да су флуктуације из неактивног ка активном контигенту отежане. Ова флуктуација повећава трошкове предузећима у области обуке новопридошлих радника и траје дуго у односу на одлив „готових" квалификованих радника у иностранство.

Као и у дијелу гдје смо говорили о економском расту, и овдје видимо снажан утицај експанзије привреде у Европској унији. Колико год да је та експанзија допринијела расту наше економије, на исти начин је довела и до одлива радне снаге у земље Европске уније, које су у том периоду биле у експанзији и којима је недостајала радна снага. Те земље су могле и могу понудити знатно више плате у односу на Републику Српску и Босну и Херцеговину.

Овај тренд много је боље видљив кад упоредимо податке о броју запослених и незапослених, као што видимо на доњем графикону. Број запослених је скоро све вријеме растао, поготово од 2015. године. Ако погледамо свих 10 година, видимо да је број запослених порастао од 244.000 у 2010. години до 274.000 у 2020. години. То значи да је у овом десетогодишњем периоду створено око 30.000 нових радних мјеста у привреди Републике Српске.

Међутим, кад погледамо број људи који се на евиденцији Завода за запошљавање РС води као незапослени, видимо доста израженији пад. Тако је 2010. године било 145.000 незапослених, док је у 2020. години тај број 87.000. То значи да је 58.000 незапослених људи престало да се на евиденцији Завода за запошљавање води као незапослени.

Графикон 4 Број запослених и незапослених у Републици Српској (у хиљадама)

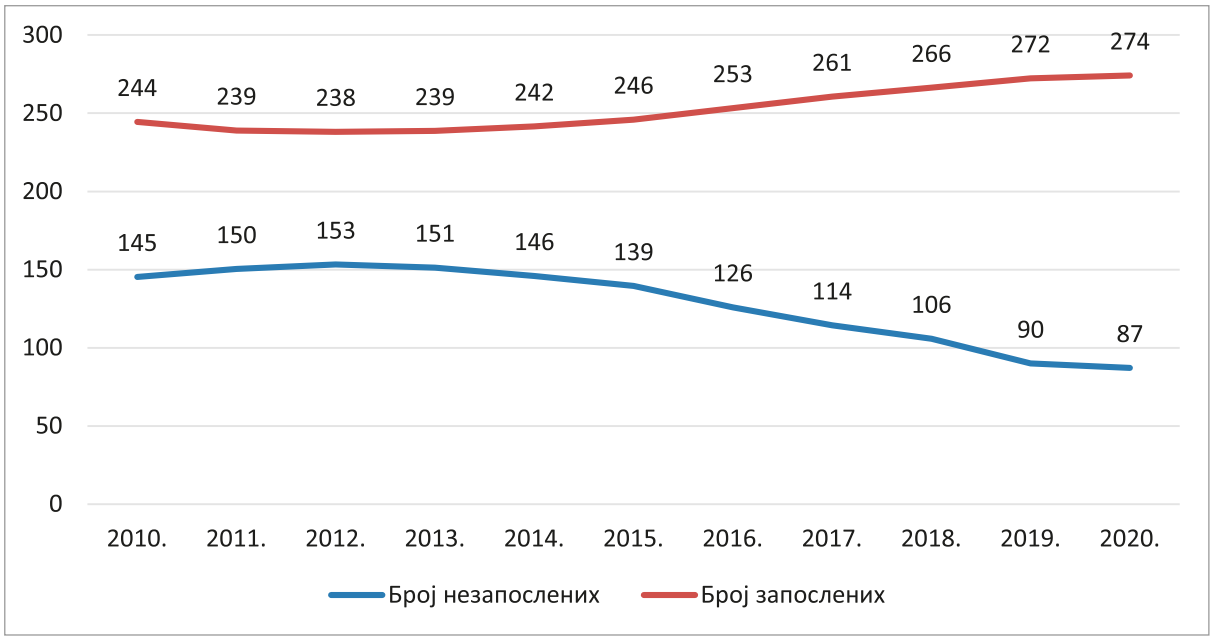

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Овдје можемо извести једноставну рачуницу. На 30.000 радних мјеста која су створена у овом периоду, запослило се око 30.000 тих, у том периоду, незапослених људи. Осталих 28.000 људи су вјероватно нашли посао негдје другдје[10].

Гдје је тај број људи могао наћи посао? Познато је да због миграционог одлива Република Српска губи значајан број младе, радно способне популације. У овој анализи користићемо податке о новоиздатим боравишним дозволама за грађане БиХ у земљама ЕУ[11], који се воде у базама података Еуростата. У овом истраживању користићемо претпоставку да је тренд миграције становништва БиХ врло сличан, ако не и исти, као тренд миграција из РС. Овдје се мора нагласити да је овдје забиљежена само легална миграција, гдје људи добијају боравишне дозволе и укључују се у формални сектор. Такође, постоји дио становништва који се „нелегално" сели у земље ЕУ, и тај број се процјењује на најмање 15–20% од броја миграната који се селе кроз официјелне канале.

Пет кључних земаља ка којима су се кретали мигранти из БиХ су: Њемачка, Словенија, Хрватска, Аустрија и Италија. Оно што посебно забрињава јесте то што је број оних који се исељавају из БиХ из године у годину растао. Као што видимо на доњем графикону, пандемија је утицала на успорење овог процеса. Првенствено због ограничења кретања јер је пандемија довела до многобројних рестрикција за кретање становништва између земаља.

10 Вјероватно да у овом броју има и оних који су скинути са евиденције из неког другог разлога, али је тај број релативно мали.

11 Eurostat посједује податке само за БиХ. За Републику Српску у овом тренутку није могуће доћи до егзактних показатеља миграција.

Графикон 5 Пројекција броја миграната из БиХ у ЕУ (у хиљадама)

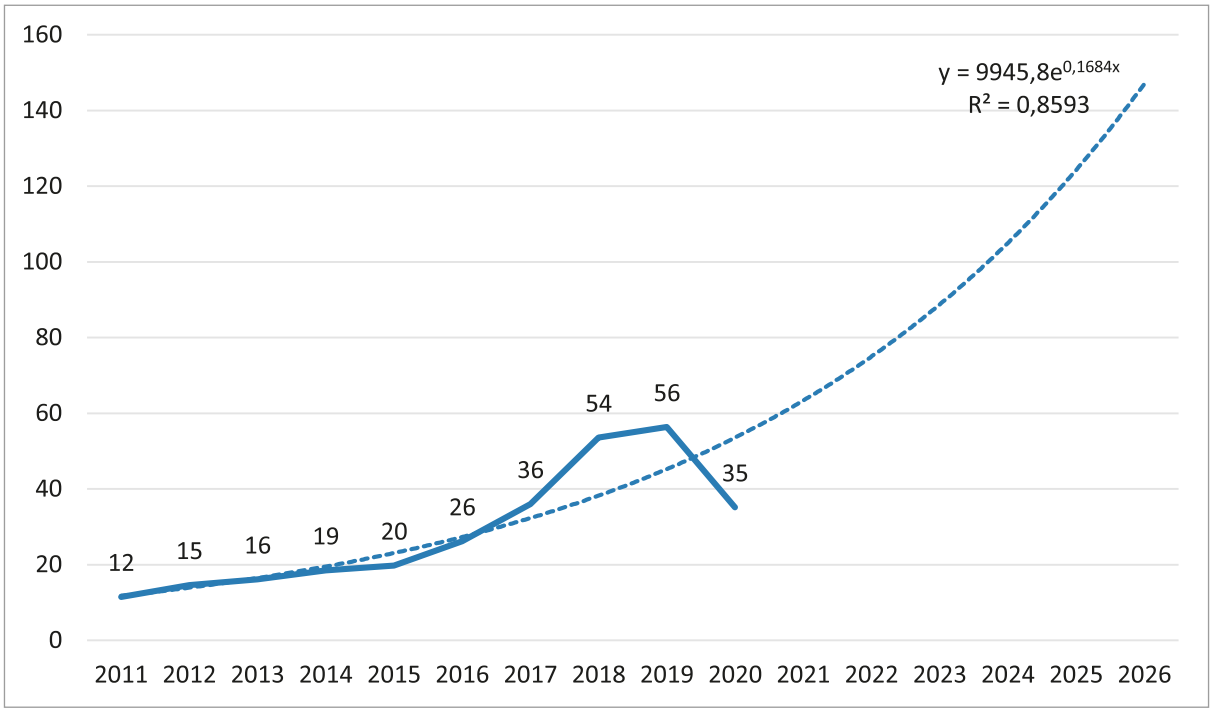

Извор: Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/migration-and-citizenship-data/database и калкулације аутора

Такође, постоји утицај економског успорења ЕУ, јер има мање расположивих радних мјеста. Све у свему, пандемија и рецесија ЕУ привреде привремено су успориле одлазак становништва из БиХ, а претпоставка ове пројекције јесте да се овај процес наставља кад пандемија и рецесија прођу.

3.2. РАСТ ПЛАТА

У оваквој ситуацији, просјечне бруто и нето плате наставиле су да расту. Чак и у 2020. години, упркос пандемијској здравственој и економској кризи, бруто плате порасле су за 78 КМ, а нето плате за 50 марака, на ниво од 1485 и 956 марака, респективно.

Плате су расле у цијелом периоду од 2010. до данас. Међутим, посебно је изражен раст плата од 2017, што можемо видјети на доњем графикону. Очигледно је да је раст тражње за радом од стране фирми, а и пад понуде рада због одласка људи у иностранство, довео до ефекта који је дошао до изражаја тек 2017. године, дакле, са закашњењем од двије године.

Графикон 6 Бруто и нето просјечне плате у Републици Српској (у КМ)

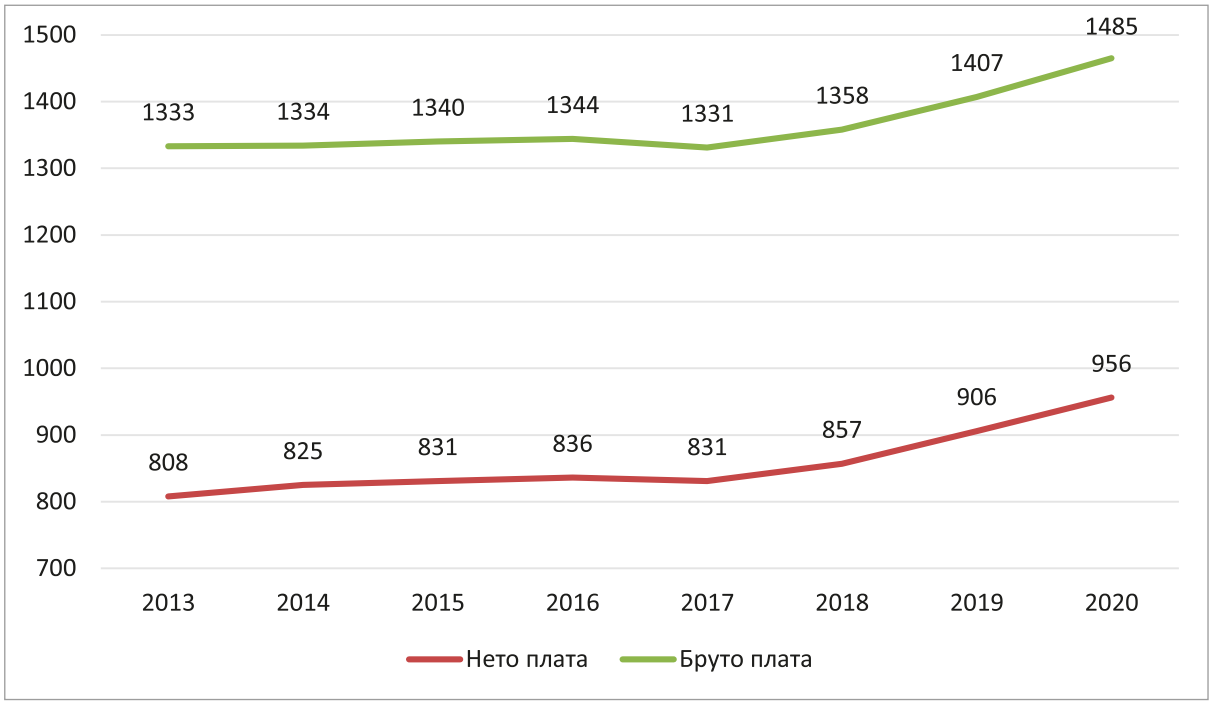

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Овај тренд се не разликује од тренда у осталим земљама у регији, као што су Србија и Хрватска. Сличан тренд постоји и у земљама Европске уније, у које одлази највише радно способних људи из Босне и Херцеговине и Републике Српске.

Графикон 7 Просјечне нето плате у одабраним земљама (у еврима)

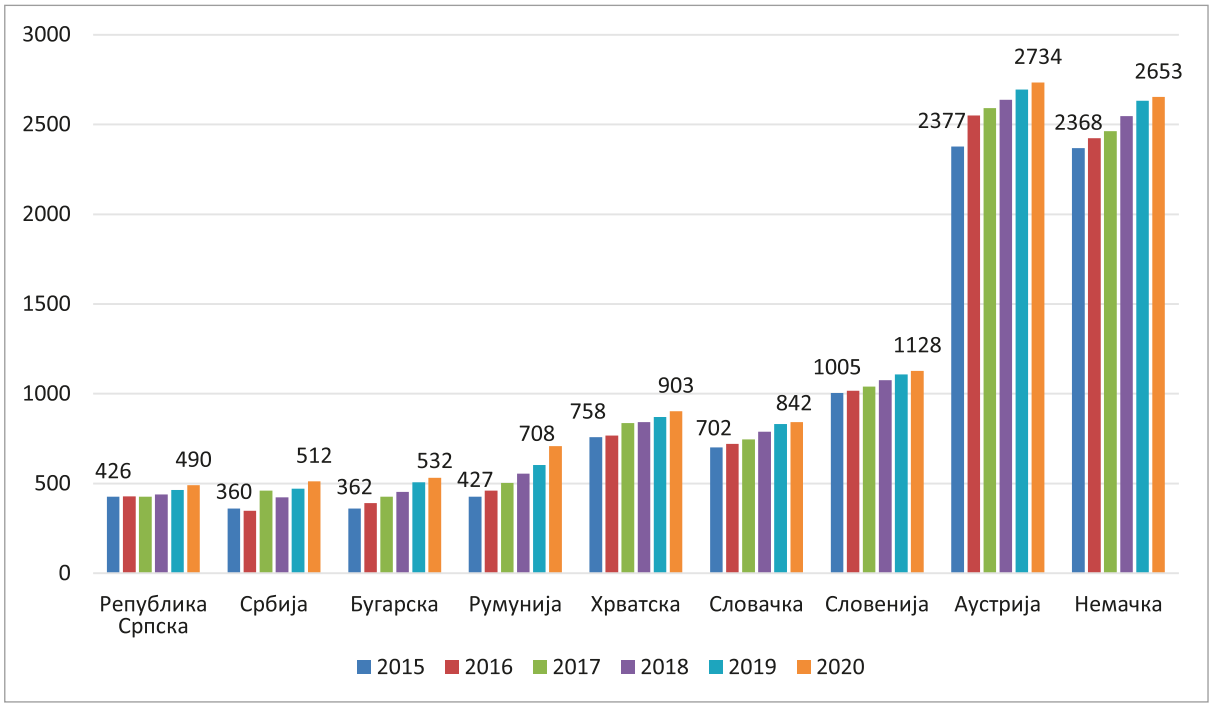

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске и Еуростат

Тако видимо да су плате у Републици Српској и Србији на релативно истом нивоу. Највећи конкуренти по нивоу плата Републици Српској, БиХ и Србији јесу Бугарска и Румунија, са платама од 532 ЕУР у Бугарској и 708 ЕУР у Румунији – у 2020. години. Пошто су ове двије земље чланице

Европске уније, оне представљају и са тог становишта значајну конкуренцију у привлачењу европских инвестиција и у сарадњи са европским ланцима вриједности.

Међутим, већ у Хрватској и Словенији плате су скоро двоструко више, а у Аустрији и Њемачкој су око четири пута више него код нас. Ово довољно говори о разлозима зашто радно способно становништво одлази у развијеније земље у којима је могуће остварити много већи приход за поједине послове.

Наше тржиште рада у овом тренутку напросто не може конкурисати условима који постоје у земљама као што су Аустрија, Њемачка и друге развијене земље. Оно што треба имати на уму јесте да трошкови живота у Републици Српској и Босни и Херцеговини износе половине трошкова живота у земљама као што је Њемачка. У овом односу треба тражити могућност да се остваре плате које не би биле на нивоу ових најразвијенијих земаља али које би могле пружати једнак животни стандард као и двоструко веће плате у тим земљама.

Све ово неће остати без утицаја на будући ниво плата, у наредних пет до шест година. Кад на доњем графикону погледамо пројекцију раста плата у економији Републике Српске, видимо да је овај раст знатно израженији у периоду 2021–2026. него у било ком досадашњем периоду. Дакле, просјечна нето плата у Републици Српској ће, у периоду 2021–2026, порасти за око 300 КМ[12].

Графикон 8 Пројекција бруто и нето просјечне плате у Републици Српској до 2026. године (у КМ)

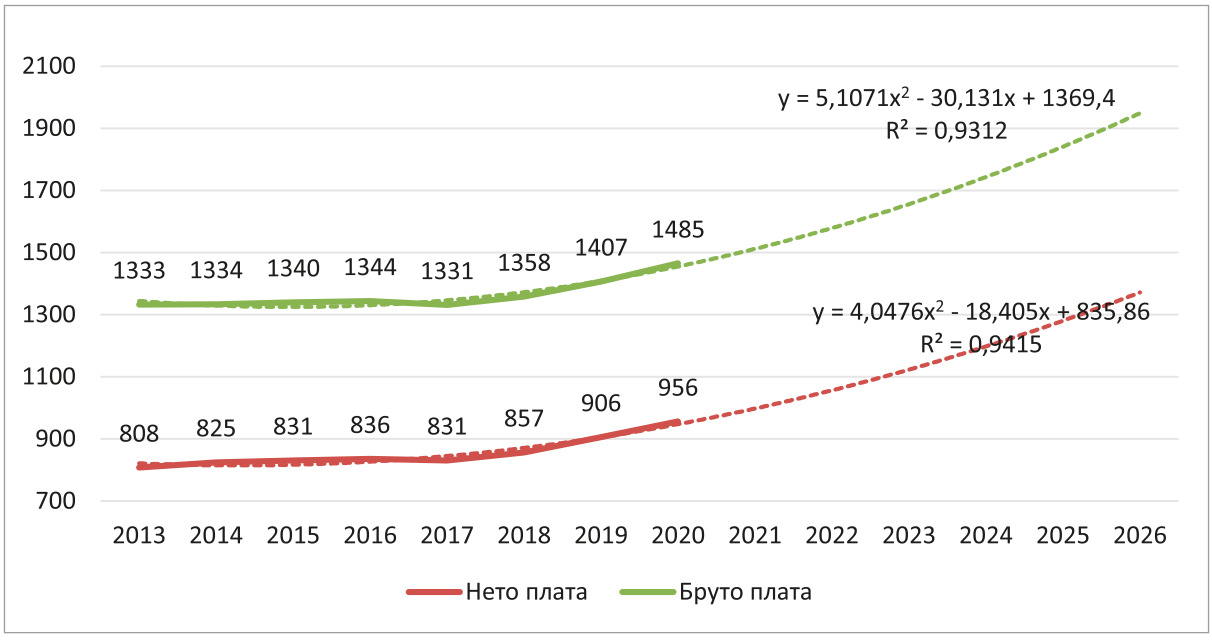

Извор: Републички завод за статистику РС и калкулације аутора

3.3. КОРЕЛАЦИЈА И РЕГРЕСИЈА ИЗМЕЂУ ПАДА ПОНУДЕ РАДА И РАСТА ПЛАТА

Однос понуде рада, тражње за радом и цијене рада у економској теорији је изузетно добро познат. Економска теорија подразумијева да промјене у понуди и тражњи за радом доводе и до промјене цијене рада. То значи да је потпуно логично очекивати да смањење понуде рада доводи до повећања његове цијене. У овом истраживању смо овај теоретски концепт поткријепили егзактном економетријском анализом, коришћењем статистичке регресионе анализе. Неминовност раста плата у Републици Српској потврђена је и регресионом статистичком

12 Калкулација раста плате добијена је на основу једначине полиномског тренда (y = 4.0476x2 - 18.405x + 835.86) и пројектована на 2026. годину.

анализом. У склопу овог истраживања повезаност пада понуде радне снаге и раста анализирали смо методом линеарне регресије.

Линеарна регресија кориштена је да утврди утицај смањења понуде радне снаге (независна варијабла) на износ просјечне нето плате (зависна варијабла). Утврђена је негативна веза, са коефицијентом детерминације (R2) од високих 83,1%, што значи да је ова повезаност изузетно јака. Једноставно речено, постоји јака узрочно-посљедична повезаност смањења понуде рада и повећања просјечних нето плата у Републици Српској.

Графикон 9 Регресиона анализа утицаја пада понуде радне снаге (x варијабла) на просјечне нето плате (y варијабла)

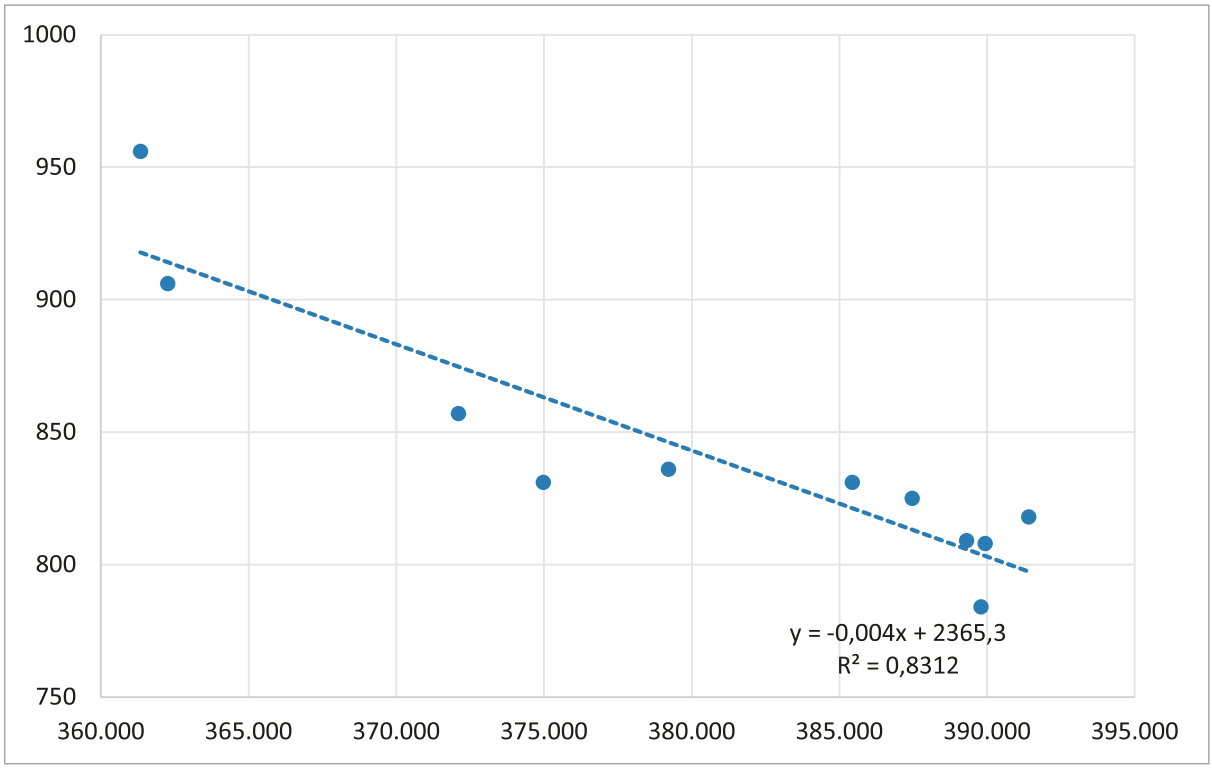

Извор: Републички завод за статистику РС и калкулације аутора

На бази линеарне регресионе једначине (y= -0.004x + 2365.3; R^2 = 0.8312) можемо израчунати у којој мјери пад радне снаге утиче на раст плата. На примјер, ако се радна снага из 2020. године смањи за 5% (око 18.000 радника), нето просјечна плата на нивоу Републике Српске повећа се за 72,3 КМ (ово се односи само на утицај пада броја радника, други утицаји на раст плата нису укључени).

Регресиона статистичка анализа показује да ће се раст плата неминовно десити и зато је важно на вријеме почети са активностима које могу помоћи привреди да се прилагоди овим трендовима.

3.4. ПАД ПРОДУКТИВНОСТИ

Највећи проблем на тржишту рада у овом тренутку јесте потпуно супротно кретање раста плата и продуктивности рада. Из економске теорије, а и економске праксе, познато је да ако желимо раст плата, то мора бити праћено растом продуктивности. Уколико то није случај, онда раст плата неминовно доводи до погоршања конкурентности предузећа, смањења профита и, на крају, смањења и угрожавања самог пословања.

На доњем графикону видимо да су до 2018. године плате и продуктивност рада[13] пратиле једно друго. Међутим, од 2018. видимо изузетно изражену дивергенцију између плата и продуктивности, па тако плате настављају да расту у све три године, по знатно вишим стопама него што је то било до 2018. У истом периоду имамо изражен пад продуктивности рада.

Графикон 10 Раст плата и пад продуктивности у Републици Српској (у %)

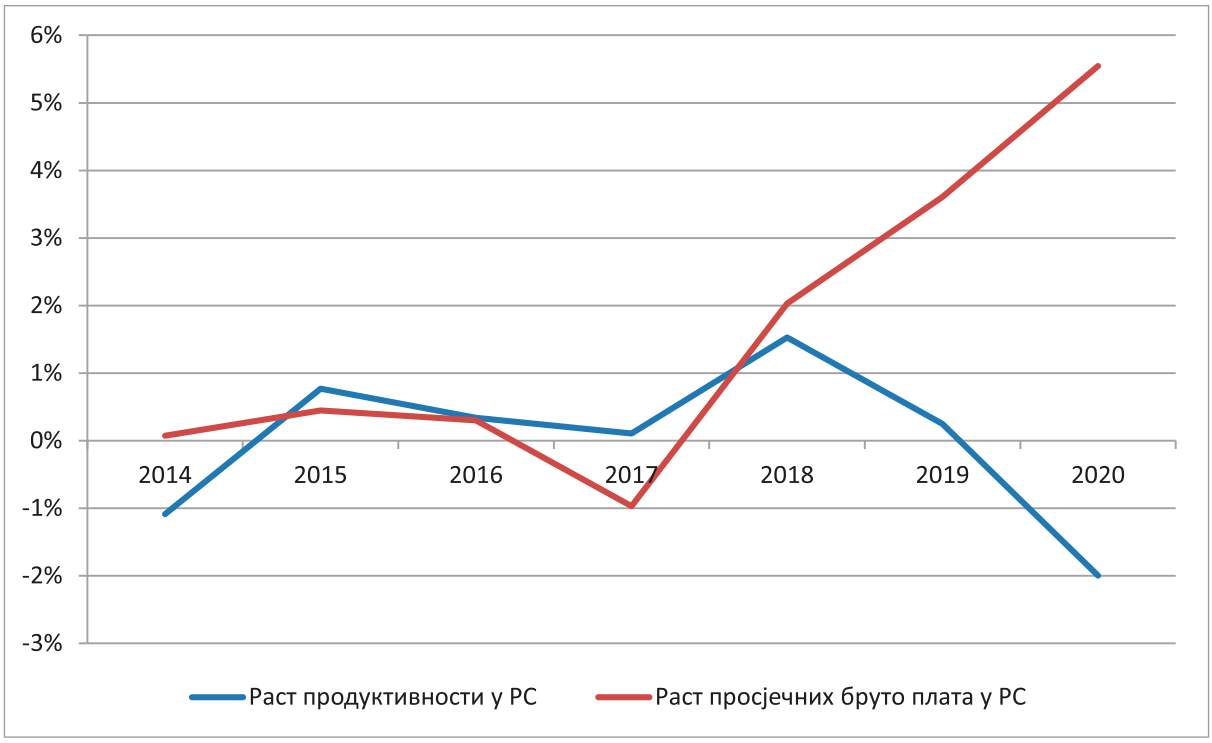

Извор: Републички завод за статистику РС и калкулације аутора

Уколико се пад продуктивности настави, а плате и даље буду расле, то дугорочно не може бити одрживо. Једноставно речено, ако у домаћој привреди не буде барем једнаког или већег раста продуктивности, ово повећање плата ће знатно смањити њихову конкурентност, поготово на међународном тржишту.

Ово се посебно односи на радно интензивне секторе, као што су кожа и обућа, текстил, те сва предузећа која обављају тзв. lohn послове. Кључна конкурентска предност таквих предузећа је јефтина радна снага, и кад она поскупи, ова предност се губи. Због тога је од кључне важности повећање продуктивности и додатне вриједности таквих, а и осталих предузећа, јер је то једини начин да се компензује овакав раст плата.

3.5. СТАРЕЊЕ РАДНЕ СНАГЕ

Дугорочно посматрано, број становника у РС је у опадању, а евидентна је и чињеница да становништво у РС стари. На доњем графикону видимо старосну структуру становништва Републике Српске са пописа становништва из 2013. године. Већ у тадашњој приказаној структури доминира становништво у старости од 50 до 60 година.

13 У овом истраживању, као индикатор продуктивности рада користимо бруто додатну вриједност (БДВ) по раднику.

Графикон 11 Структура становништва Републике Српске по годинама живота, 2013. година

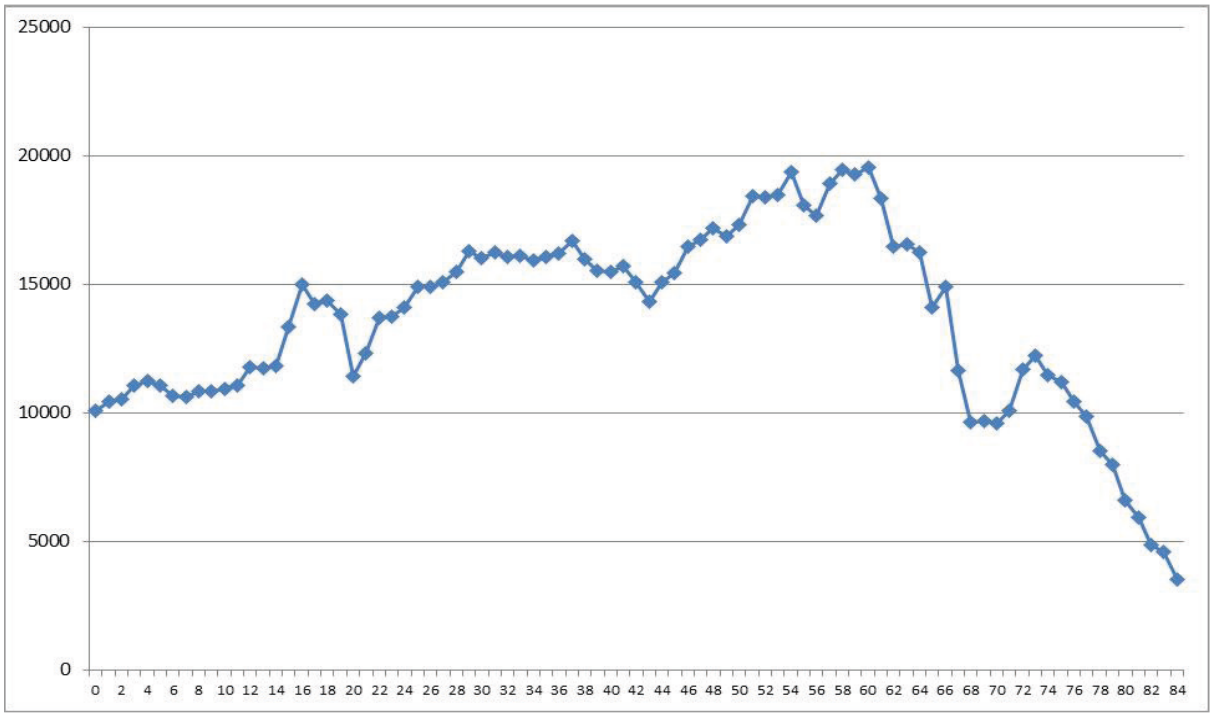

Извор: Републички завод за статистику РС, Попис 2013.

У привредном смислу, старење становништва утиче на смањење броја становника у радном добу, те погоршава старосну структуру радне снаге. Управо због негативних посљедица које изазива, проблем старења радне снаге један је од великих проблема који узрокују смањење конкурентности наше привреде.

Ово старење радне снаге најбоље се види на структури оних који траже посао у Републици Српској. Кад погледамо удио старосних група у тој популацији, на доњем графикону видимо значајно погоршање старосне структуре и то такво да обје категорије до 30 година и до 45 година смањују своје учешће, а категорија преко 45 година има знатно повећање учешћа.

Графикон 12 Удио старосних група у броју незапослених у Републици Српској (у %)

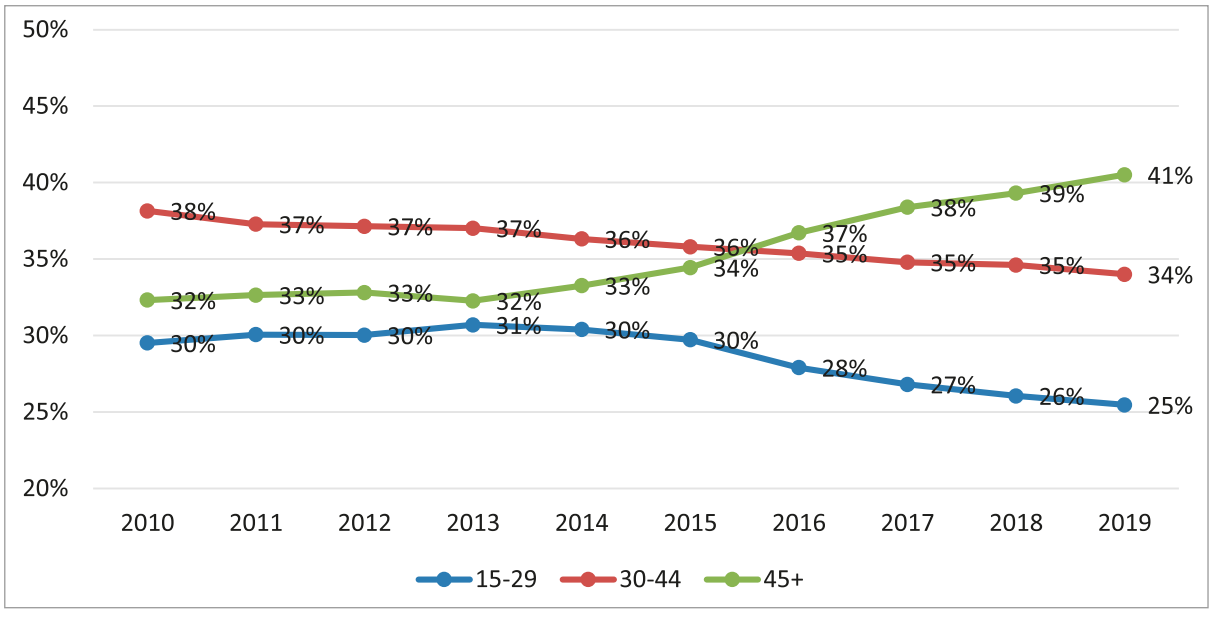

Извор: Републички завод за статистику РС

По степену образованости, такође видимо да се старосна структура погоршава у свим категоријама и то тако да се млађа радна снага значајно смањује, а да радна снага преко 45 година остаје на приближно истом нивоу.

Графикон 13 Старосна структура незапослених по степену образовања у Републици Српској

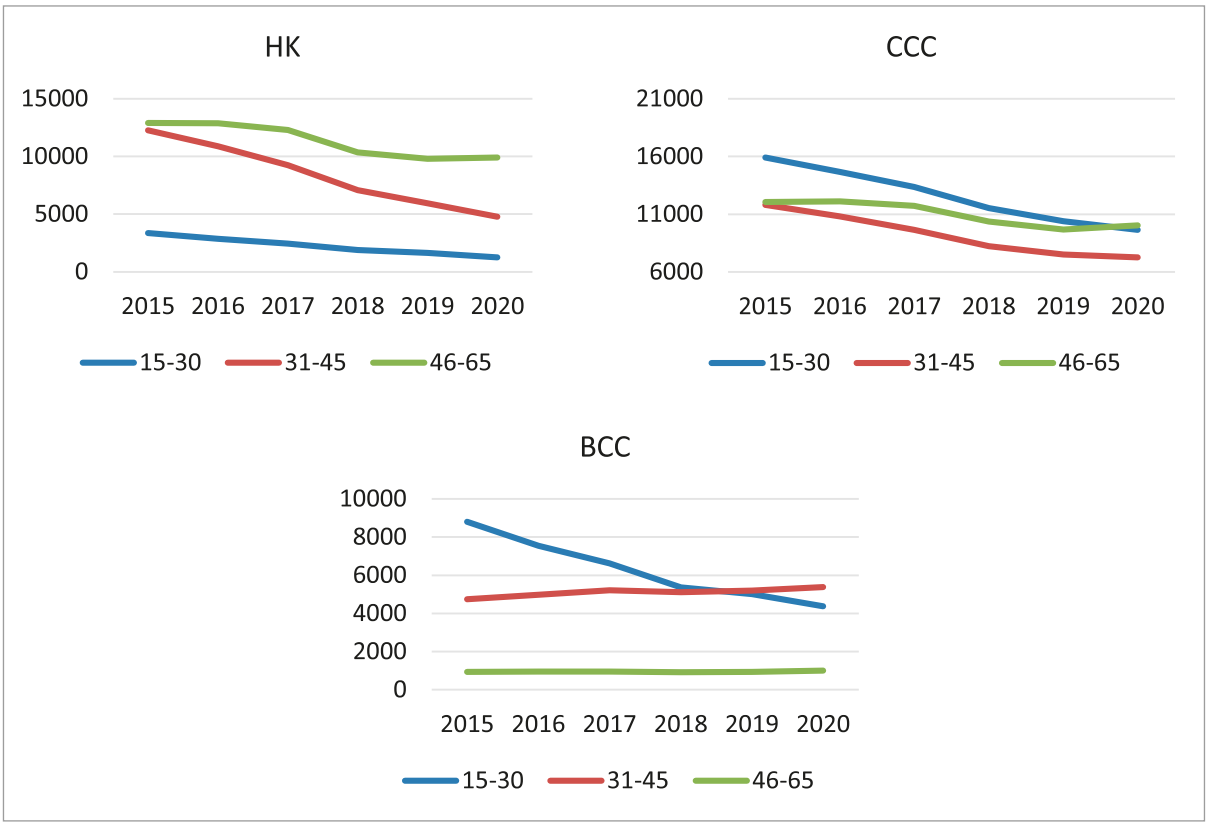

Извор: Завод за запошљавање РС

Овдје посебно треба издвојити високообразоване људе који траже посао. На горњем графикону видимо да обје категорије, од 31 до 45 и преко 45 година, остају на истом нивоу, а да се драстично смањује број високообразованих до 30 година. Практично, то значи да добар дио тих младих људи који су високообразовани посао проналази у иностранству.

4. КЉУЧНИ ИЗАЗОВИ У ОДАБРАНИМ СЕКТОРИМА

Као што ћемо видјети у детаљнијој анализи одабраних сектора, сви привредни сектори у Републици Српској суочени су са неколико кључних изазова, као што су пад радне снаге, раст плата, уз истовремени пад продуктивности.

Оваква ситуација прилично је неповољна. Међутим, није безизлазна. На доњем графикону видимо нето плате у три индустрије: металској индустрији, дрвопреради и производњи обуће.

Графикон 14 Просјечне нето плате у 2020. години, у три сектора, у одабраним земљама (у еврима)

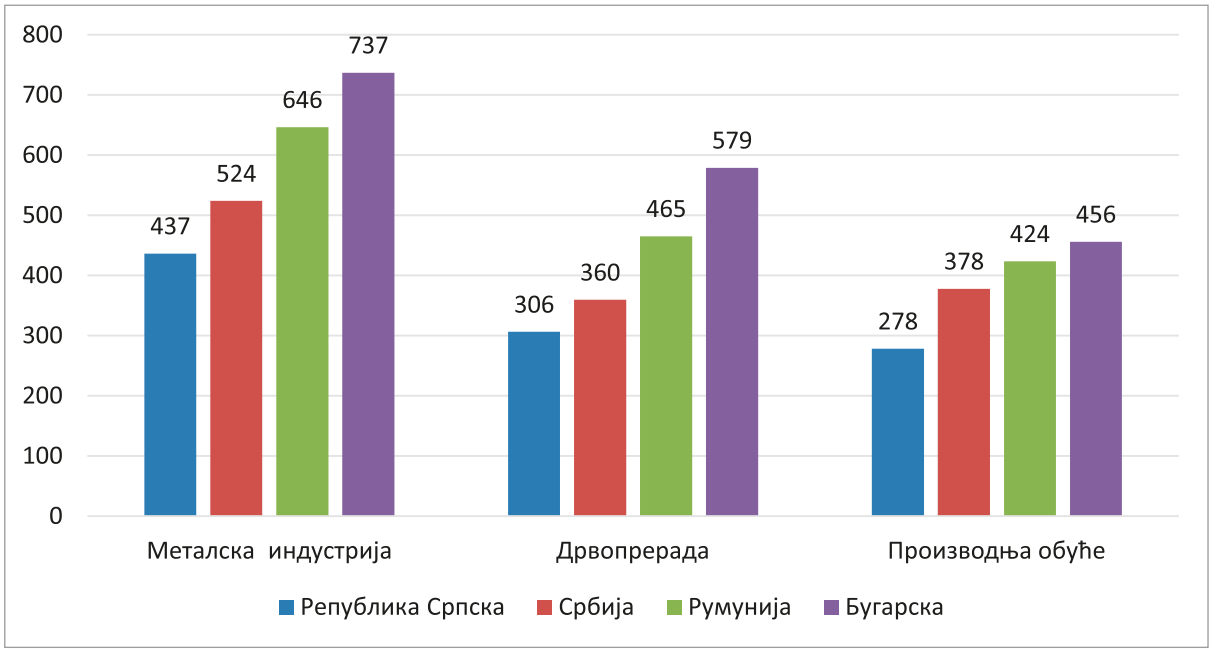

Извори: Републички завод за статистику Републике Српске; Републички завод за статистику Србије; https://www.statista.com/statistics/1191324/romania-average-net-monthly-salary-in-the-manufacturing-industry/; https://www.zaplatomer.bg/en/salaryinfo

У сва три сектора, Република Српска има значајно ниже нето плате него остале земље, које су нам директни конкуренти у привлачењу европских инвестиција у ове секторе или у учествовању у ланцима вриједности који функционишу у ова три сектора. Ово значи да постоји још увијек довољно велики простор да наше фирме повећавају плате, а да притом не изгубе цјеновну конкурентност.

4.1. МЕТАЛСКА И МАШИНСКА ИНДУСТРИЈА

За сектор металска и машинска индустрија можемо рећи да се понуда рада значајно смањује. У задњих пет година, укупан број свих оних који су квалификовани за рад у овом сектору смањује се, али, уз то, и старосна структура се такође погоршава.

Графикон 15 Број незапослених по годинама старости, са квалификацијама у сектору металска и машинска индустрија

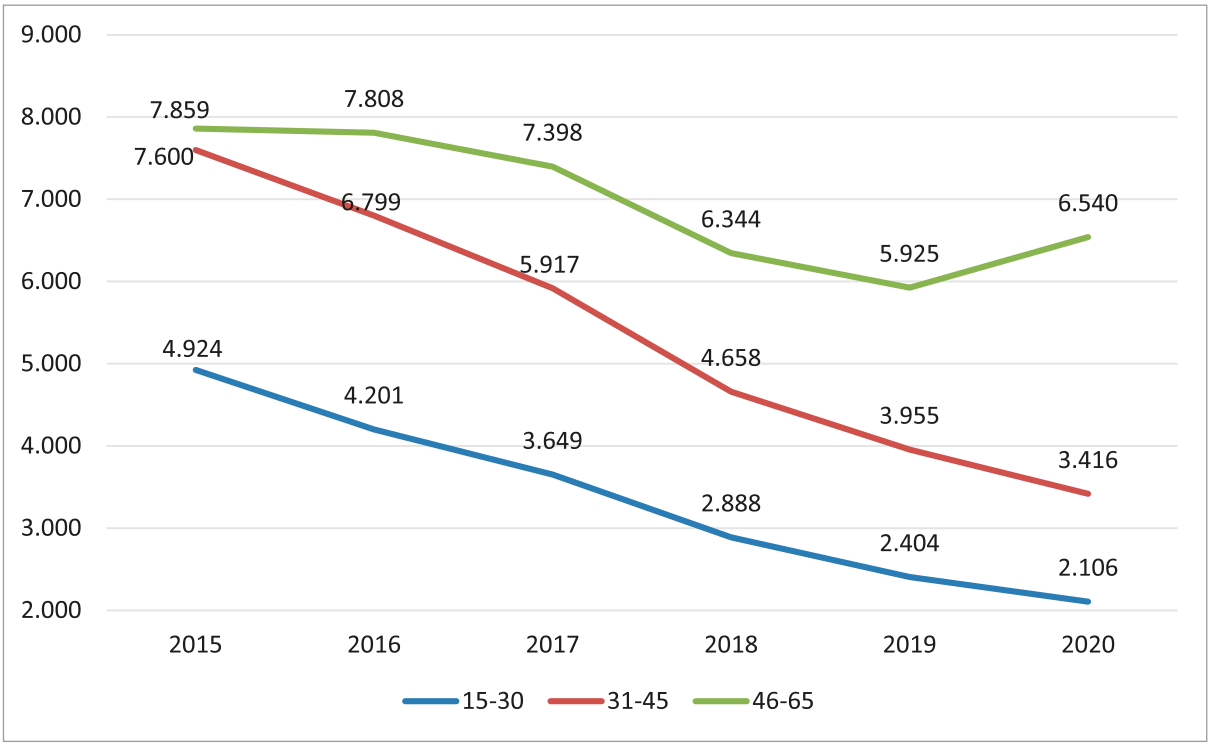

Извор: Завод за запошљавање РС

На горњем графикону видимо да је највише изражен пад расположивих радника између 30 и 45 година, а да је најмањи пад старосне категорије преко 45 година. У 2020. години видимо да је дошло до повећања незапослених у најстаријој категорији. То је у складу са свим осталим подацима који говоре да је у 2020. овај сектор имао проблеме са пословањем.

Међутим, овдје се мора нагласити да још увијек постоји велики број људи са квалификацијама из овог сектора који се може искористити за експанзију производње. Пошто је металска и машинска индустрија наш највећи привредни сектор који је у претходном периоду остварио висок раст не само додатне вриједности коју ствара него и запослености и плата, охрабрује чињеница да овдје још увијек постоји простор за значајно проширење производње.

Графикон 16 Пројекција бруто плата до 2026. године, металска и машинска индустрија (у КМ)

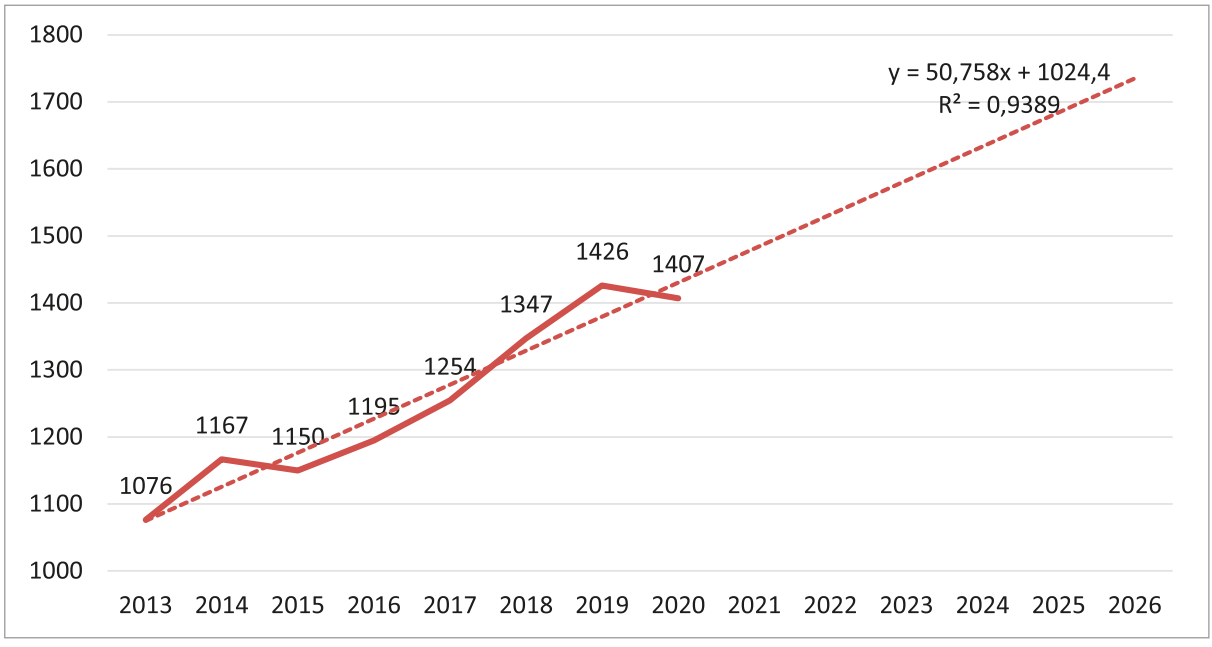

Извор: АПИФ

Што се тиче раста плата, на горњем графикону је очигледно да је у овом сектору раст плата био изражен у цијелом периоду од 2013. до 2020. године. Као и код претходних података, видљиво је да је у 2020. дошло не само до пада запослености, што смо имали прилику видјети у претходним подацима, него је дошло и до смањења плата. Без обзира на то, укупан тренд и пројекција говоре да ће се раст плата наставити након пандемијске кризе, у складу са свим осталим показатељима за овај и друге секторе.

Графикон 17 Раст плата и продуктивности рада, сектор металска и машинска индустрија (у %)

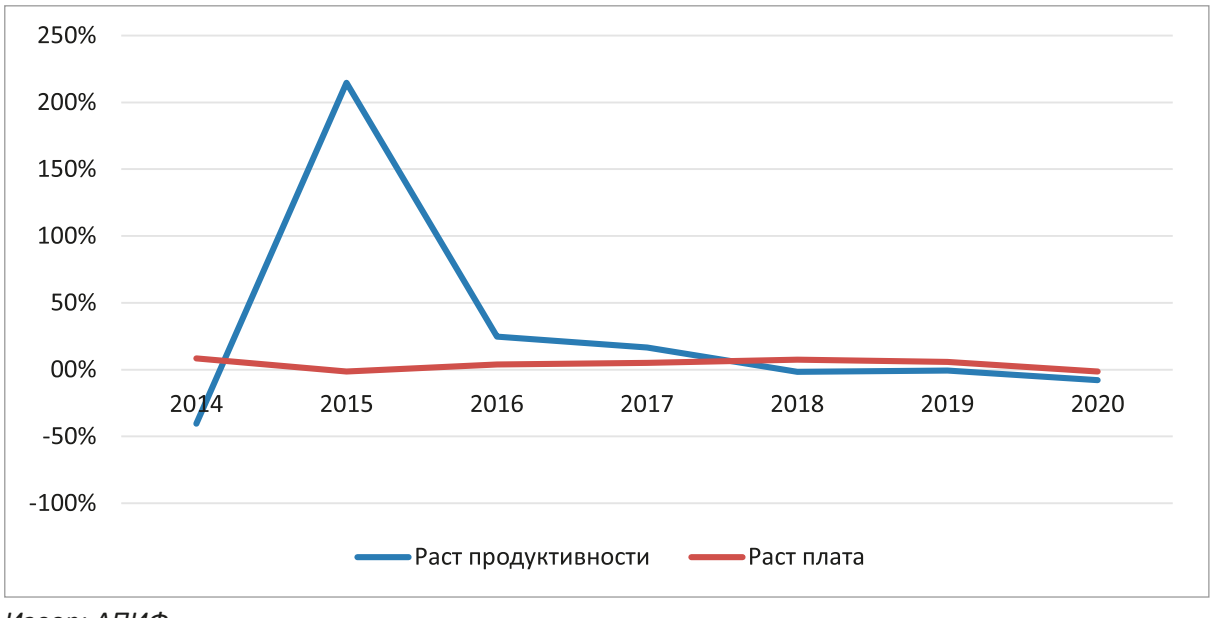

Извор: АПИФ

Оно што је забрињавајуће на нивоу цијеле економије Републике Српске такође је проблем и код сектора металске и машинске индустрије. Као што видимо на горњем графикону, од 2018. године имамо пад продуктивности рада, који је поготово изражен 2020. године. Раст плата је био значајан у 2018. и 2019, а у 2020. забиљежен је благи пад плата. Све у свему, овај сектор доста

лоше стоји са продуктивношћу рада у односу на кретање плата, што дугорочно није одрживо. Да би се раст плата наставио, потребно је значајно побољшање продуктивности овог сектора.

4.2. КОЖА И ОБУЋА

За сектор кожа и обућа можемо такође рећи да се понуда рада значајно смањује. У задњих пет година, укупан број свих оних који су квалификовани за рад у овом сектору смањује се, али, уз то, и старосна структура се такође погоршава.

Графикон 18 Број незапослених по годинама старости, са квалификацијама у сектору кожа и обућа

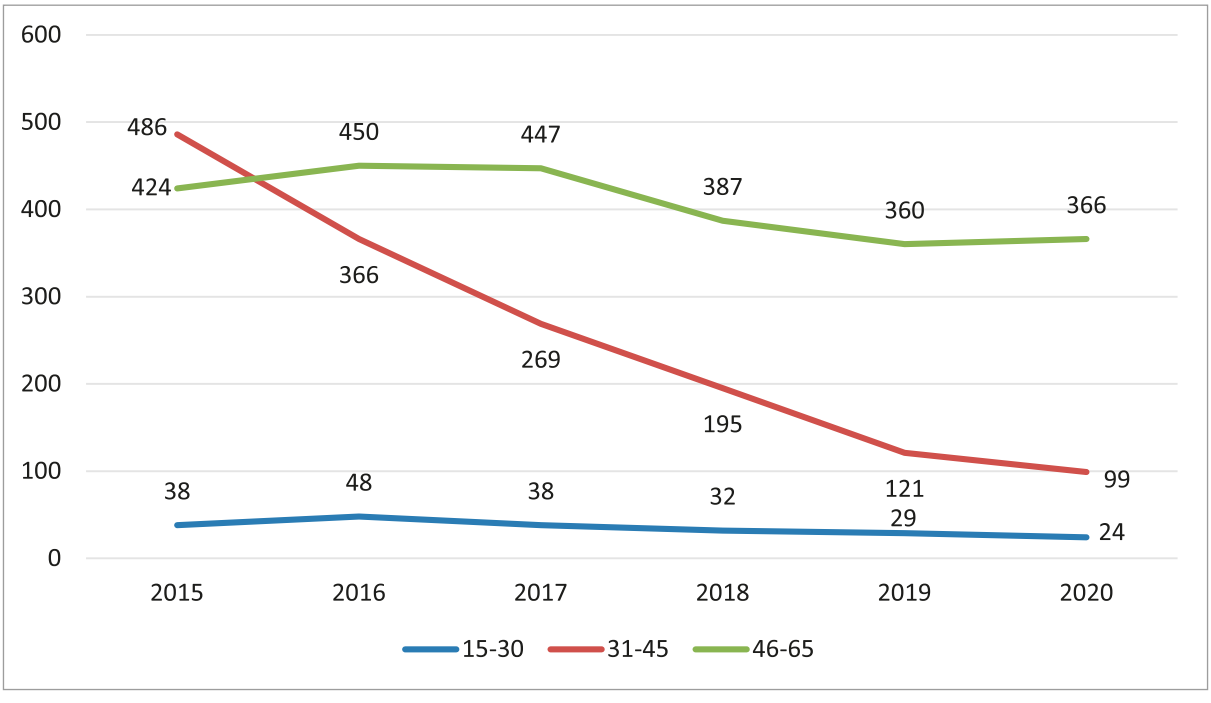

Извор: Завод за запошљавање РС

На горњем графикону видимо да је највише изражен пад расположивих радника између 30 и 45 година, а да су остале двије старосне категорије на приближно истом нивоу. Ово представља у ствари пад категорије радника који су најпродуктивнији за производњу. То су радници који су, најчешће, већ добро обучени, имају довољно искуства у овој врсти производње и који представљају ослонац повећања продуктивности у овом сектору. Нажалост, њихов број је драстично смањен. Ово практично ограничава укупан раст овог сектора, што је прилично неповољна ситуација.

Графикон 19 Пројекција бруто плата до 2026. године, кожа и обућа (у КМ)

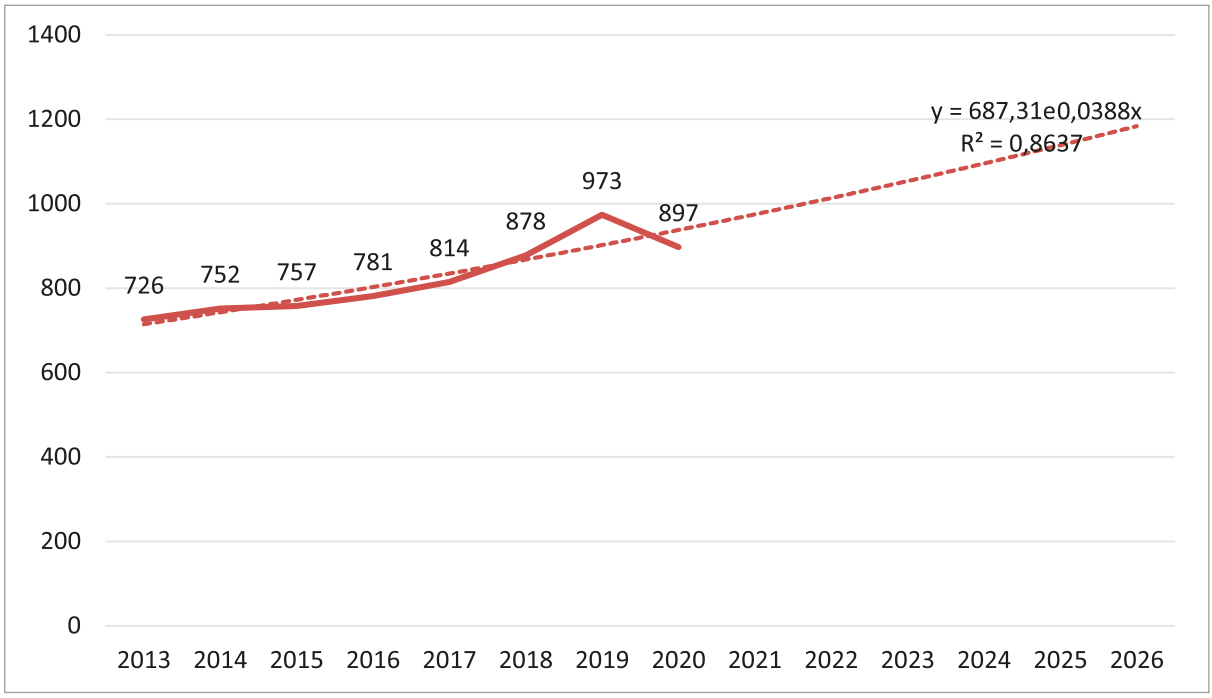

Извор: АПИФ

Што се тиче раста плата, на горњем графикону је очигледно да је у овом сектору раст плата био изражен у цијелом периоду од 2013. до 2020. године. Видљиво је да је у 2020. дошло до смањења плата. Без обзира на то, укупан тренд и пројекција говоре да ће се раст плата наставити након пандемијске кризе, у складу са свим осталим показатељима за овај и друге секторе.

Графикон 20 Раст плата и продуктивности рада, сектор кожа и обућа (у %)

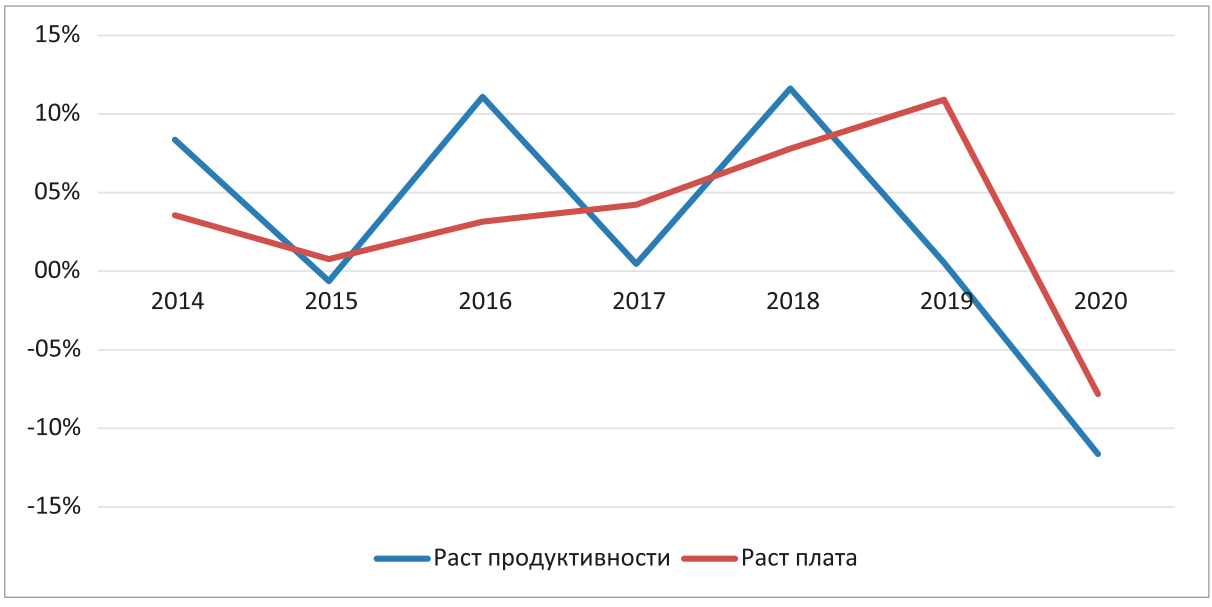

Извор: АПИФ

Као што видимо на горњем графикону, од 2018. године имамо пад продуктивности рада, који је поготово изражен 2020. године. Раст плата је био значајан у 2018. и 2019, а у 2020. забиљежен је пад плата.

Све у свему, овај сектор лоше стоји са продуктивношћу рада у односу на кретање плата, што дугорочно није одрживо. Да би се раст плата наставио, потребно је значајно побољшање продуктивности овог сектора. Међутим, с обзиром на јако ограничене могућности везане за радну снагу, питање је колико је раст овог сектора могућ у дугом року.

4.3. ТЕКСТИЛ И ОДЈЕЋА

Врло слично сектору коже и обуће, за сектор текстил и одјећа можемо такође рећи да се понуда рада значајно смањује. У задњих пет година, укупан број свих оних који су квалификовани за рад у овом сектору смањује се, али, уз то, и старосна структура се такође погоршава.

Графикон 21 Број незапослених по годинама старости, са квалификацијама у сектору текстил и одјећа

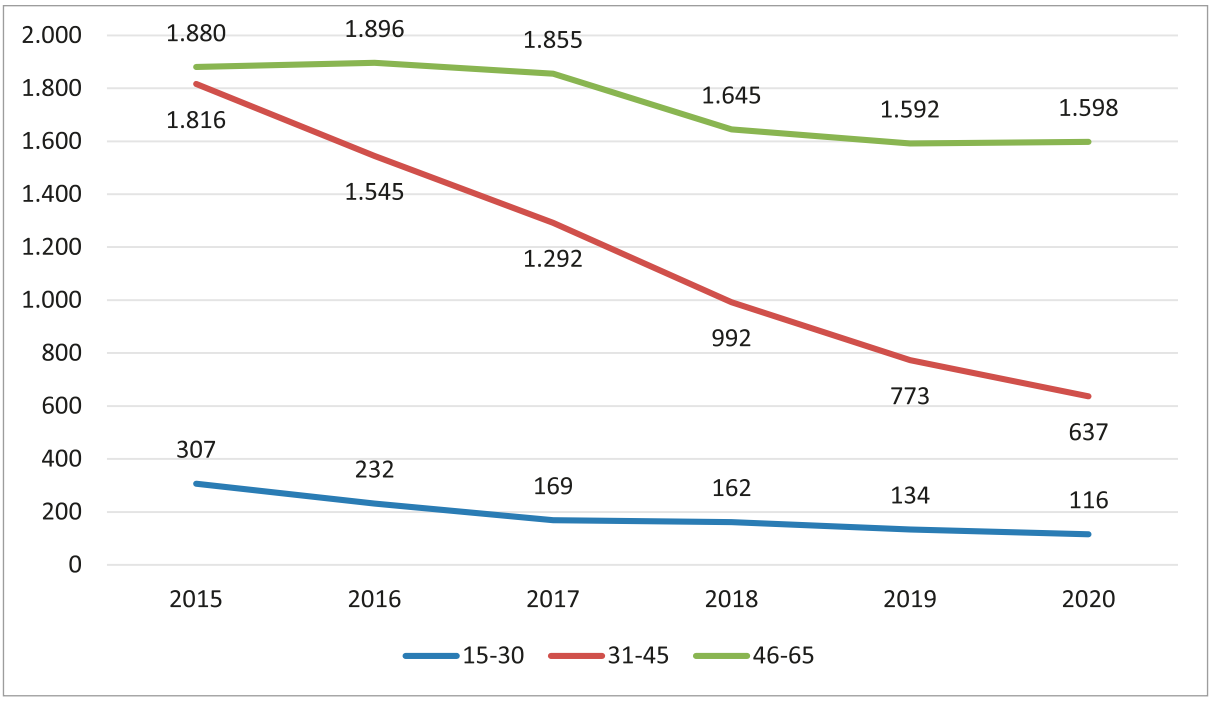

Извор: Завод за запошљавање РС

На горњем графикону видимо да је највише изражен пад расположивих радника између 30 и 45 година, а да су остале двије старосне категорије на приближно истом нивоу. Ово представља пад категорије радника који су најпродуктивнији за производњу. За разлику од сектора коже и обуће, овдје има одређен број радника, поготово у категорији преко 45 година, који се још увијек могу користити за експанзију овог сектора.

Пошто су ово радници који имају сличан ниво знања и вјештина као и радници у обућарској индустрији, ово представља могућности за сектор коже и обуће, уз додатну мању преквалификацију. Ипак, ако оба сектора гледамо заједно, могућности за њихов раст су релативно ограничене, из разлога што је све мање радника у ова два сектора, а генерално ова два сектора су и мање конкурентна по питању плата.

Графикон 22 Пројекција бруто плата до 2026. године, текстил и одјећа (у КМ)

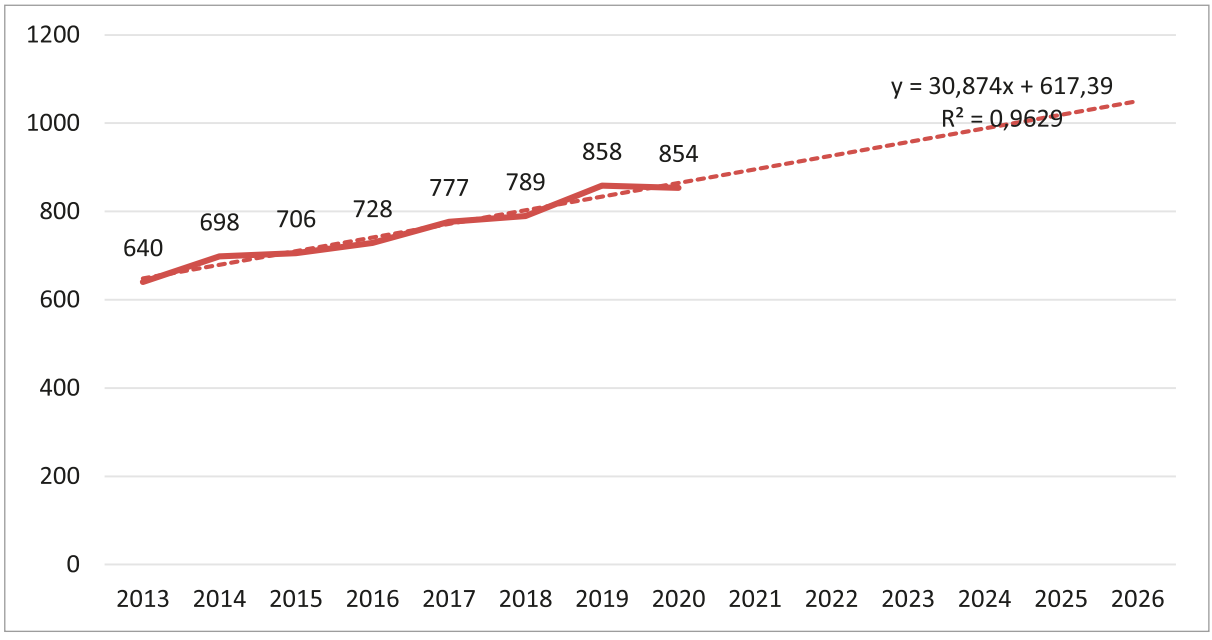

Извор: АПИФ

Што се тиче раста плата, на горњем графикону је очигледно да је у овом сектору раст плата био изражен у цијелом периоду од 2013. до 2020. године. Видљиво је да је у 2020. дошло до смањења плата. Без обзира на то, укупан тренд и пројекција говоре да ће се раст плата наставити након пандемијске кризе, у складу са свим осталим показатељима за овај и друге секторе.

Графикон 23 Раст плата и продуктивности рада, сектор текстил и одјећа (у %)

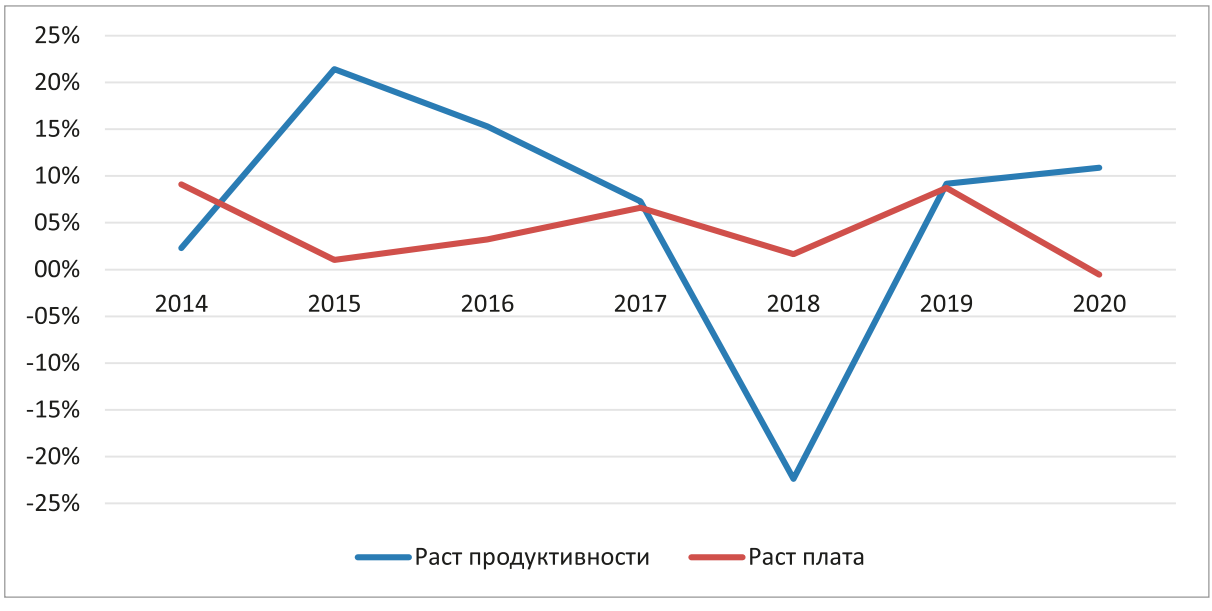

Извор: АПИФ

Као што видимо на горњем графикону, у 2018. години имамо изузетно изражен пад продуктивности рада, а у 2019. и 2020. години забиљежен је раст продуктивности. Раст плата је био значајан у 2018. и 2019, а у 2020. забиљежен је пад плата. Посматрано заједно са сектором коже и обуће, те имајући у виду ограничене могућности везане за радну снагу, питање је колико је раст ова два сектора могућ у дугом року.

4.4. ГРАЂЕВИНАРСТВО

За грађевинарство такође можемо рећи да се понуда рада значајно смањује. У задњих пет година, укупан број свих оних који су квалификовани за рад у овом сектору смањује се, али, уз то, и старосна структура се такође погоршава.

Графикон 24 Број незапослених по годинама старости, са квалификацијама у грађевинарству

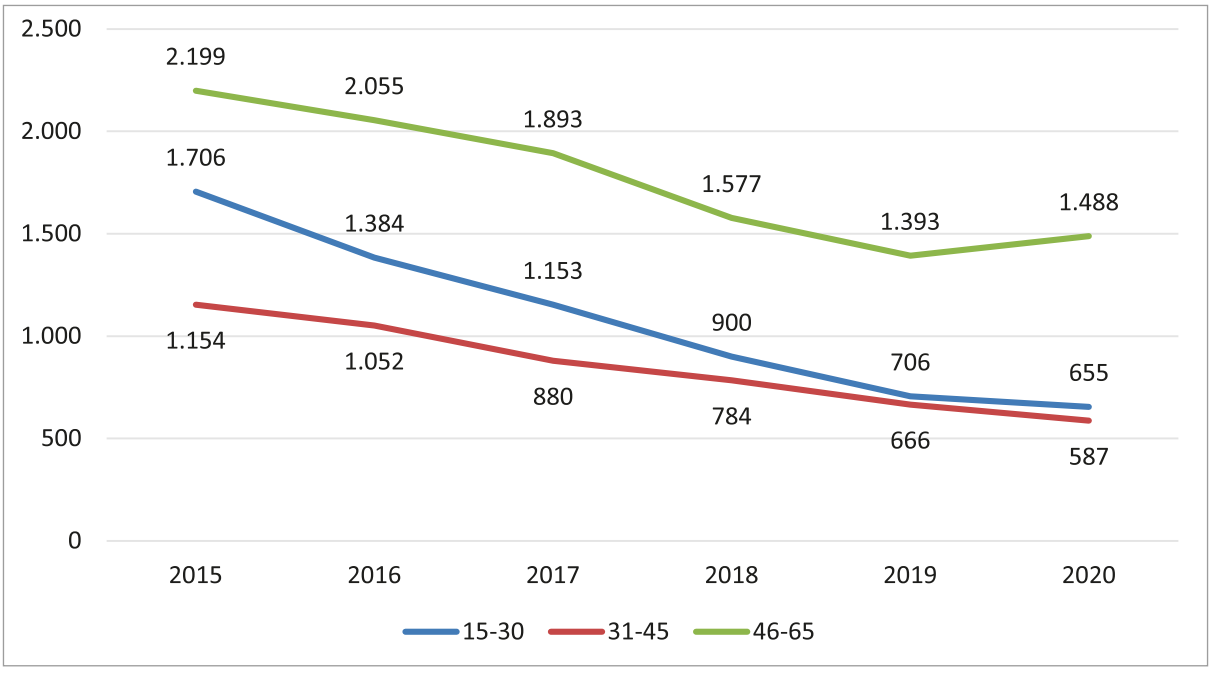

Извор: Завод за запошљавање РС

На горњем графикону видимо да је највише изражен пад расположивих радника до 30 година, а да је најмањи пад старосне категорије преко 45 година. У 2020. години видимо да је дошло до повећања незапослених у најстаријој категорији. То је у складу са свим осталим подацима који говоре да је у 2020. овај сектор имао проблеме са пословањем.

Графикон 25 Пројекција бруто плата до 2026. године, грађевинарство (у КМ)

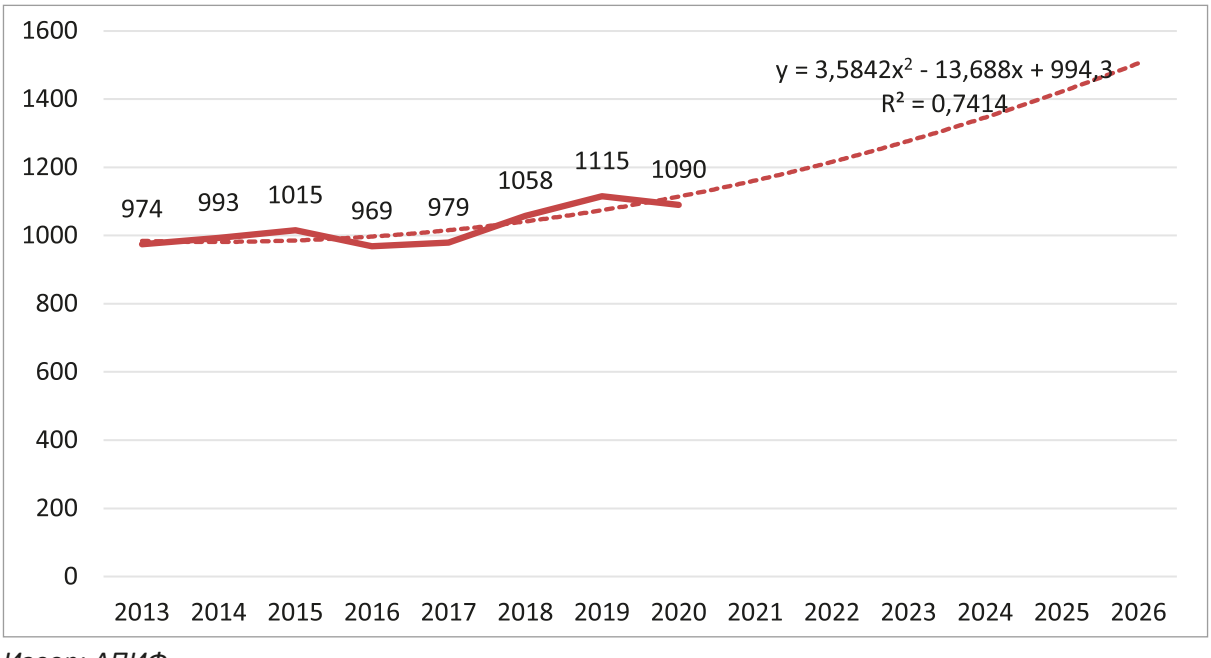

Извор: АПИФ

Што се тиче раста плата, на горњем графикону је очигледно да је у овом сектору раст плата био изражен у цијелом периоду од 2013. до 2020. године. Као и код претходних података, видљиво је да је у 2020. дошло не само до пада запослености, него је дошло и до смањења плата. Без обзира на то, укупан тренд и пројекција говоре да ће се раст плата наставити након пандемијске кризе, у складу са свим осталим показатељима за овај и друге секторе.

Графикон 26 Раст плата и продуктивности рада, грађевинарство (у %)

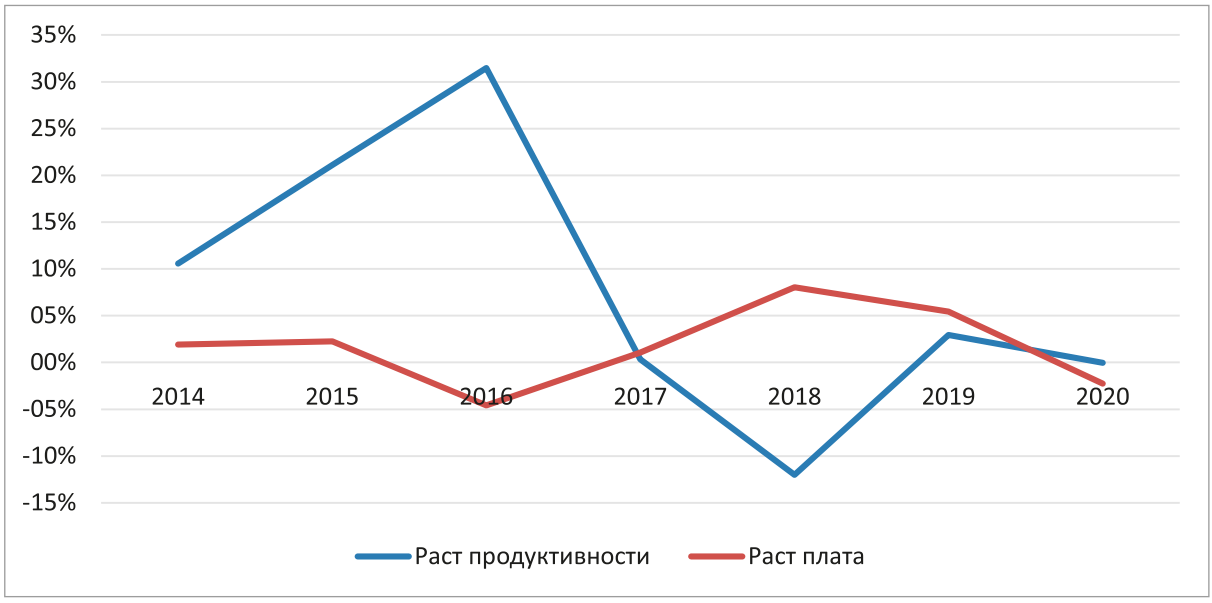

Извор: АПИФ

Као што видимо на горњем графикону, од 2017. године имамо пад продуктивности рада, који је поготово изражен 2018. године. Раст плата је био значајан у 2018. и 2019, а у 2020. забиљежен је благи пад плата. Да би се раст плата наставио, потребно је значајно побољшање продуктивности овог сектора.

4.5. УГОСТИТЕЉСТВО И ТУРИЗАМ

За сектор угоститељство и туризам можемо такође рећи да се понуда рада значајно смањује. У задњих пет година, укупан број свих оних који су квалификовани за рад у овом сектору смањује се, али, уз то, и старосна структура се такође погоршава.

Графикон 27 Број незапослених по годинама старости, са квалификацијама у сектору угоститељство и туризам

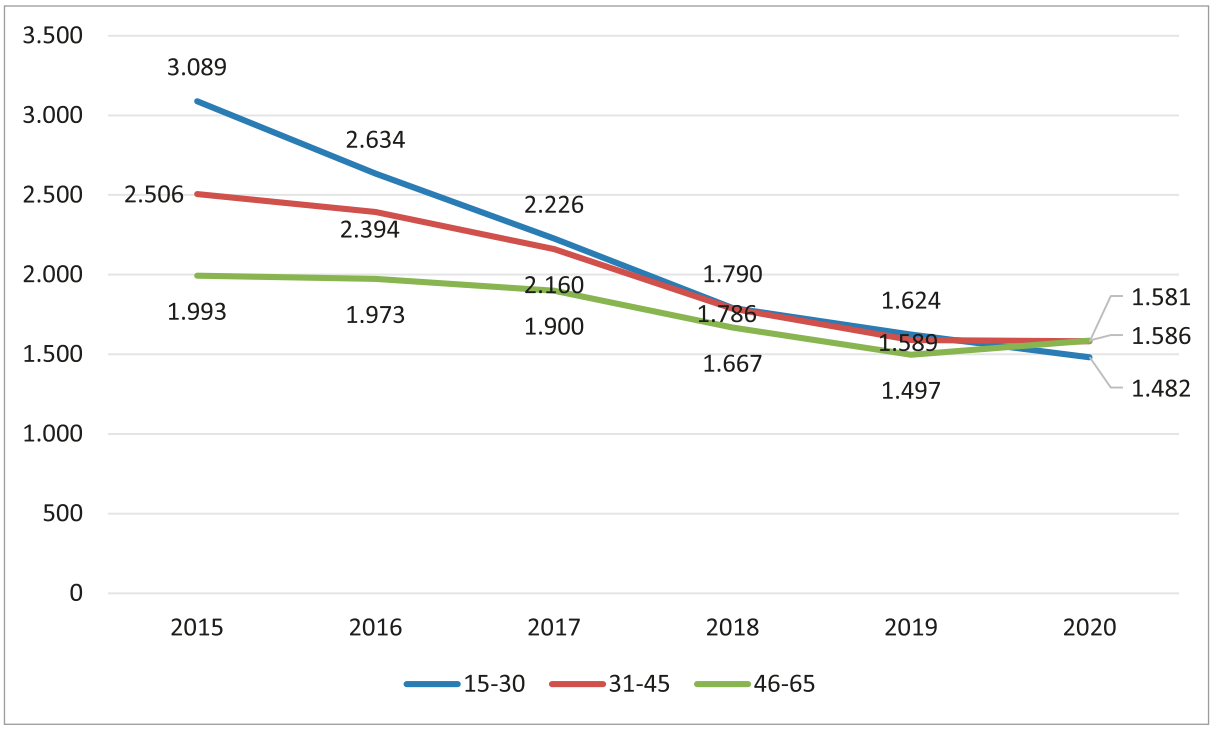

Извор: Завод за запошљавање РС

На горњем графикону видимо да је највише изражен пад расположивих радника до 30 година (1508 радника мање у 2020, у односу на 2015. годину), а да остале двије старосне категорије такође значајно опадају. Пошто су радници у угоститељству и туризму, због природе посла, углавном млађе старосне доби, ова промјена структуре врло је неповољна са становишта успјешног пословања сектора.

Графикон 28 Пројекција бруто плата до 2026. године, угоститељство и туризам (у КМ)

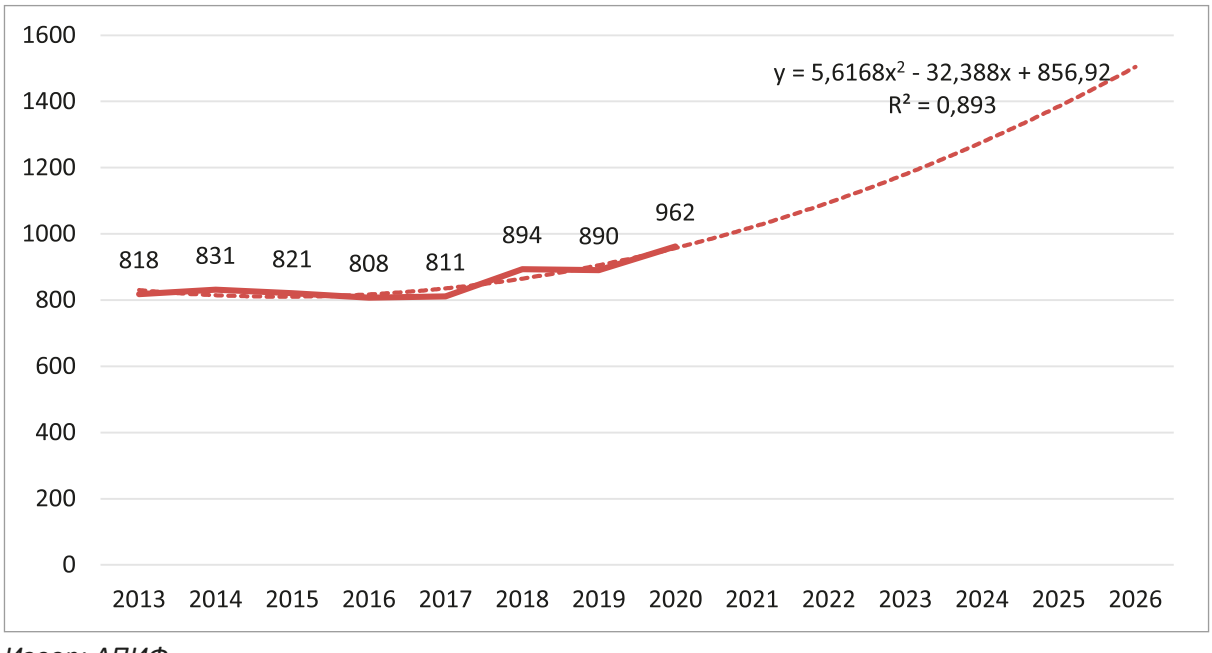

Извор: АПИФ

Што се тиче раста плата, на горњем графикону је очигледно да је у овом сектору, укупно посматрано, раст плата забиљежен између 2013. и 2020. године. Видљиво је да је у периоду 2015–2017, те у 2019. години, дошло до смањења плата. Без обзира на то, укупан тренд и пројекција говоре да ће се раст плата наставити након пандемијске кризе, у складу са свим осталим показатељима за овај и друге секторе.

Графикон 29 Раст плата и продуктивности рада, сектор угоститељство и туризам (у %)

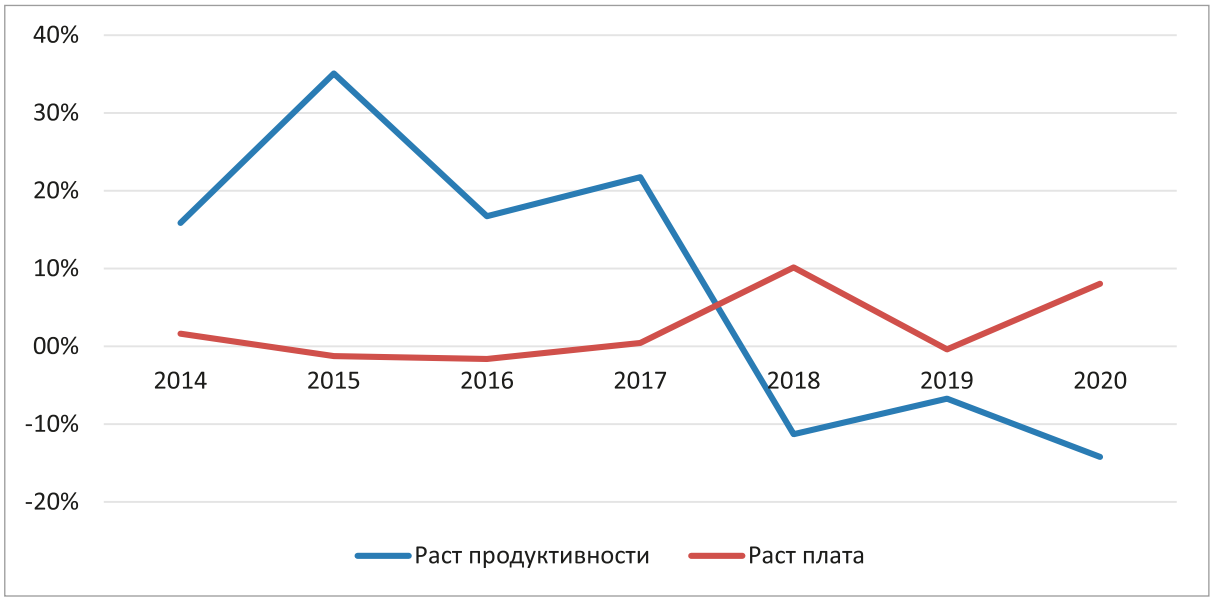

Извор: АПИФ

Оно што је забрињавајуће на нивоу цијеле економије Републике Српске такође је проблем и код сектора угоститељства и туризма. Као што видимо на горњем графикону, од 2018. године имамо пад продуктивности рада (бруто додатне вриједности по раднику), који је поготово изражен 2018. и 2020. године. Раст плата је био значајан у 2018. и 2020.

Све у свему, овај сектор лоше стоји са продуктивношћу рада у односу на кретање плата, што дугорочно није одрживо. Да би се раст плата наставио, потребно је значајно побољшање продуктивност овог сектора.

5. КЉУЧНИ ИЗАЗОВИ У ОДАБРАНИМ ОПШТИНАМА И ГРАДОВИМА

На доњем графикону имамо пад радне снаге и раст плата у Републици Српској.

Графикон 30 Пад радне снаге и раст плата у општинама Српске 2015–2019. (у %)

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Као што можемо видјети на горњем графикону, постоје општине гдје је радна снага у периоду 2015–2019. смањена за више од једне четвртине. То су, на примјер, општине Рудо, Петрово, Нови Град, Брод. То значи да у овим општинама постоји веома изражен одлазак радно способних становника са територије општине. Ови подаци су прилично забрињавајући за поједине општине.

С друге стране, имамо општине гдје постоји веома изражен раст плата и то раст плата виши од 20%. Као што видимо на горњем графикону, највећи раст је у општинама Котор Варош, Костајница, Дервента, Петрово. Ово су све општине које имају развијен и снажан приватни сектор који расте и отвара нова радна мјеста, тако да повећана тражња, а ограничена понуда, стварају притисак на плате. То је видљиво у расту плата у овим општинама.

Имајући све ове податке у виду, у овој анализи одабрано је неколико општина с циљем да се детаљније испита ситуација у вези са њиховим стањем на тржишту рада.

5.1. БАЊА ЛУКА

Град Бања Лука суочава се са истом ситуацијом коју имамо и на нивоу Републике Српске. Кључни изазови су видљиви и овдје. Као прво, у подацима видимо пад радне снаге за око хиљаду радника у цјелокупном периоду, што у релативним односима износи малих 1,2%.

Графикон 31 Радна снага, укупан број, Бања Лука

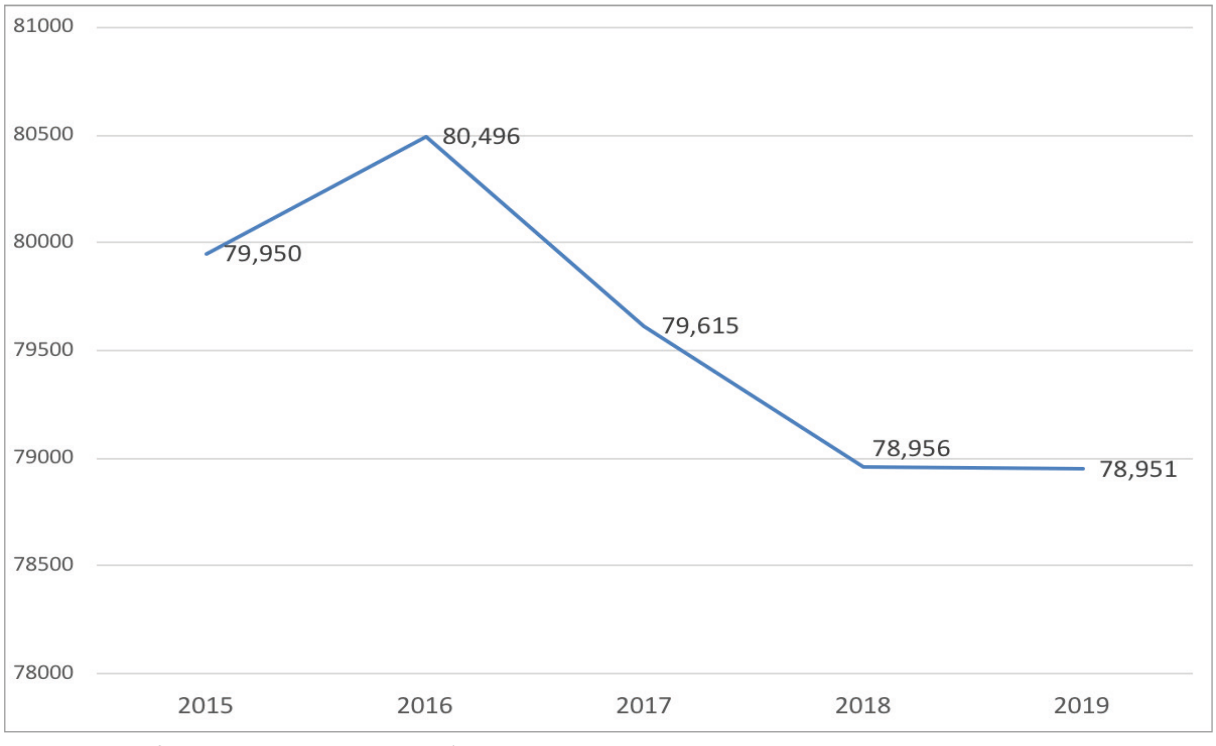

Извор: Завод за статистику Републике Српске

То није нарочито велики пад радне снаге с обзиром на укупан број економски активних у Бањој Луци. Мора се имати на уму да је Бања Лука привредни и друштвени центар Републике Српске, тако да, поред одласка људи из Бање Луке у иностранство, постоје и значајне унутрашње миграције, гдје људи из мањих средина досељавају у Бању Луку.

Број запослених на доњем графикону из године у годину је растао, али и број незапослених континуирано је опадао. Тако у Бањој Луци имамо више од 70.000 запослених, што је, историјски посматрано, досад највећи број запослених, више него што је то било чак и у предратном периоду[14].

14 Бања Лука је 1991. године имала 63.000 запослених.

Графикон 32 Број запослених и незапослених, Бања Лука

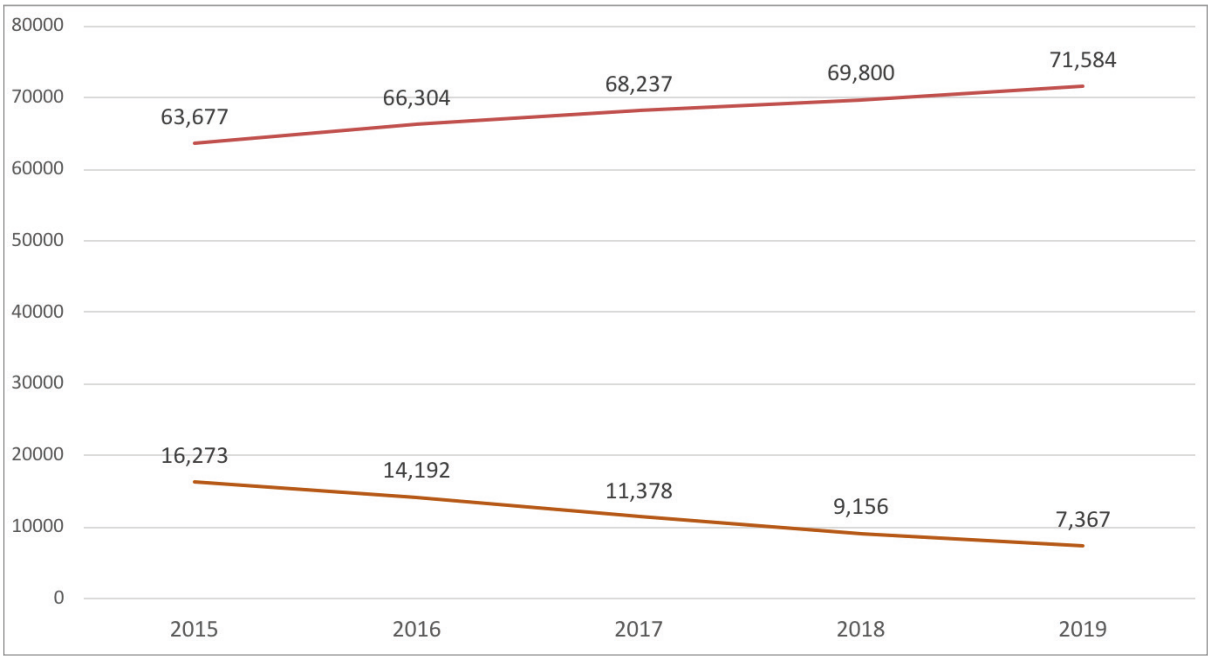

Извор: Завод за статистику Републике Српске

На доњем графикону, који нам приказује стопу незапослености, видимо да је формална стопа незапослености коју овдје можемо анализирати драстично опала у свих пет посматраних година.

Графикон 33 Стопа незапослености, Бања Лука

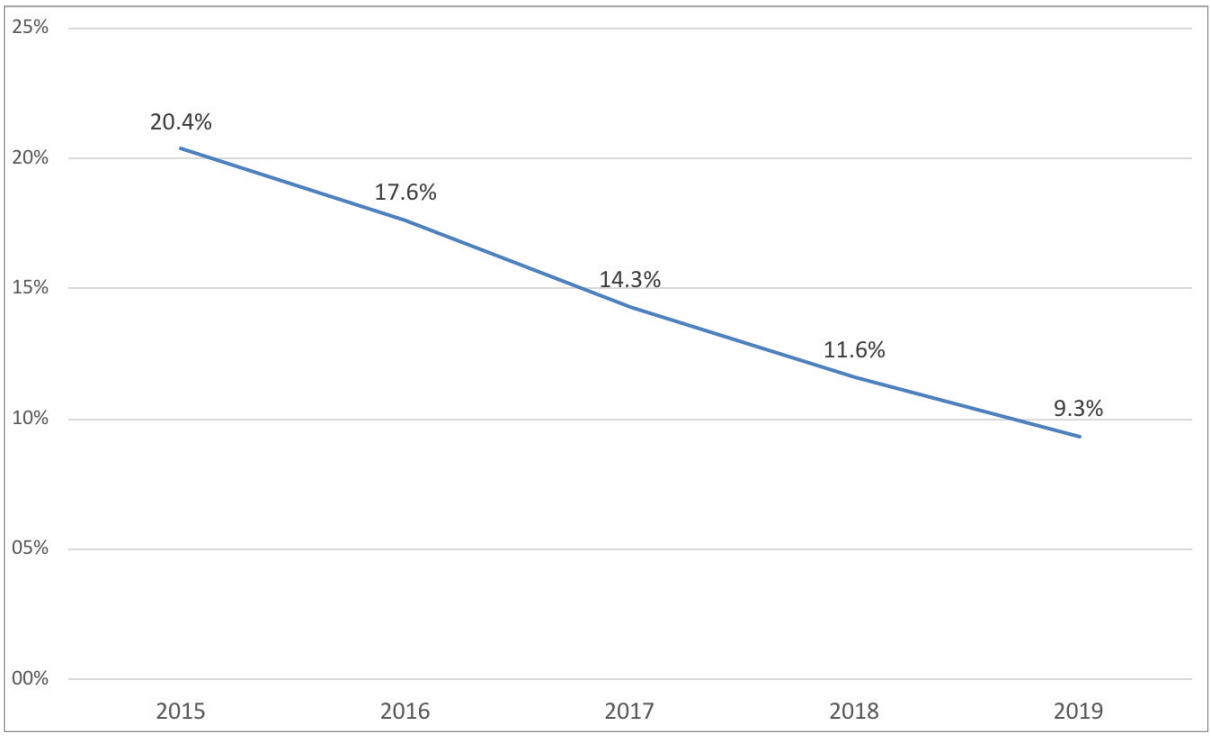

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Што се тиче плата, оне су од 2015. до 2017. благо падале. Међутим, од 2017. надаље, видимо јако изражен тренд раста плата. Ово је у складу и са подацима на нивоу Републике Српске, гдје 2017. година означава прекретницу у расту зарада становништва.

Графикон 34 Просјечна нето плата, Бања Лука (у КМ)

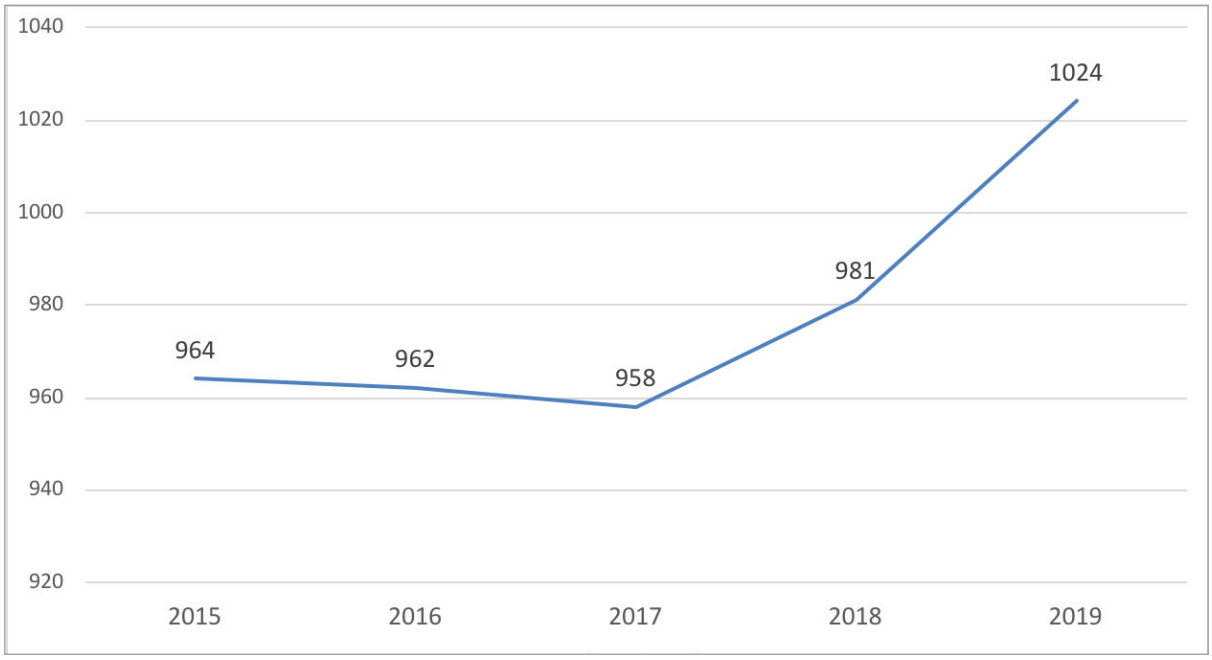

Извор: Завод за статистику Републике Српске

5.2. ПРИЈЕДОР

Приједор се суочава са нешто тежом ситуацијом по питању радне снаге у односу на Бању Луку. У посматраном периоду, видимо да је радна снага смањена за 1660 радника, што је много значајније. Имајући у виду укупан број радника у радној снази, то је у релативним односима пад од 8,1%. Приједор као град има изражен проблем смањења радне снаге.

Графикон 35 Радна снага, укупан број, Приједор

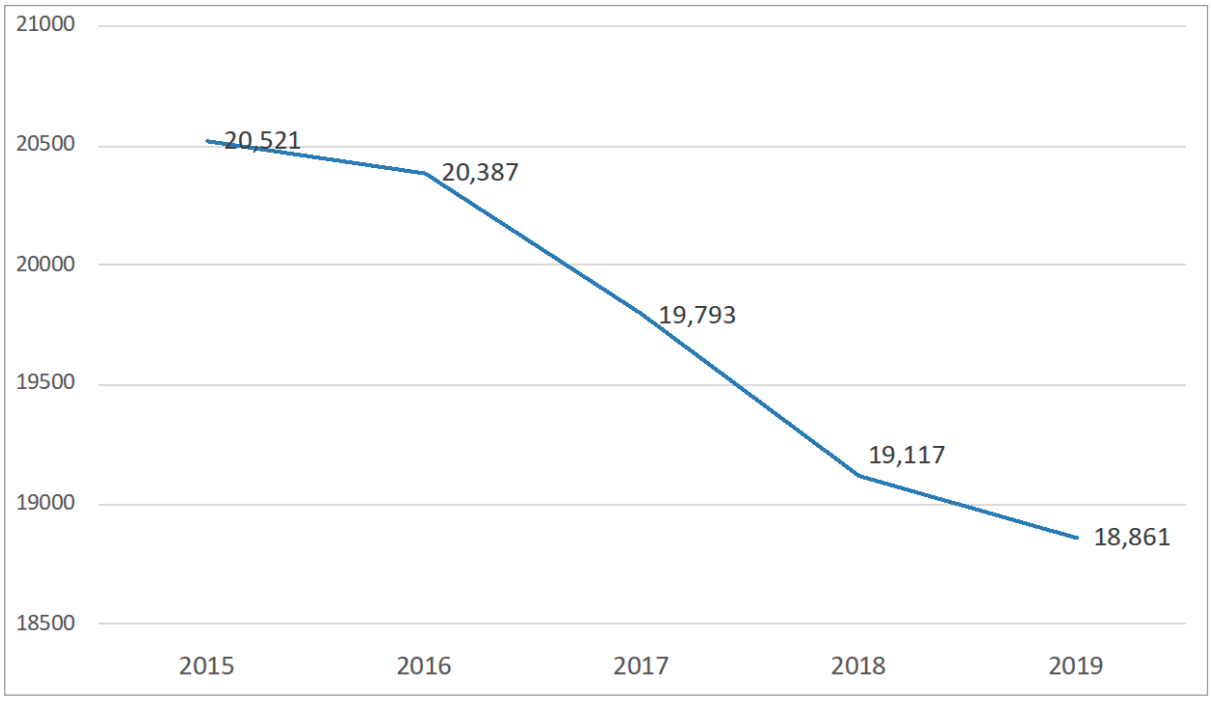

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Исту појаву можемо видјети и на доњем графикону, који приказује број запослених и број незапослених. Ту видимо да је број запослених порастао за 867 радника, а број незапослених се смањио за 2527 људи. То говори у прилог чињеници да је 1660 људи који су престали да имају статус незапослених у ствари пронашло посао негдје ван града Приједора.

Графикон 36 Број запослених и незапослених, Приједор

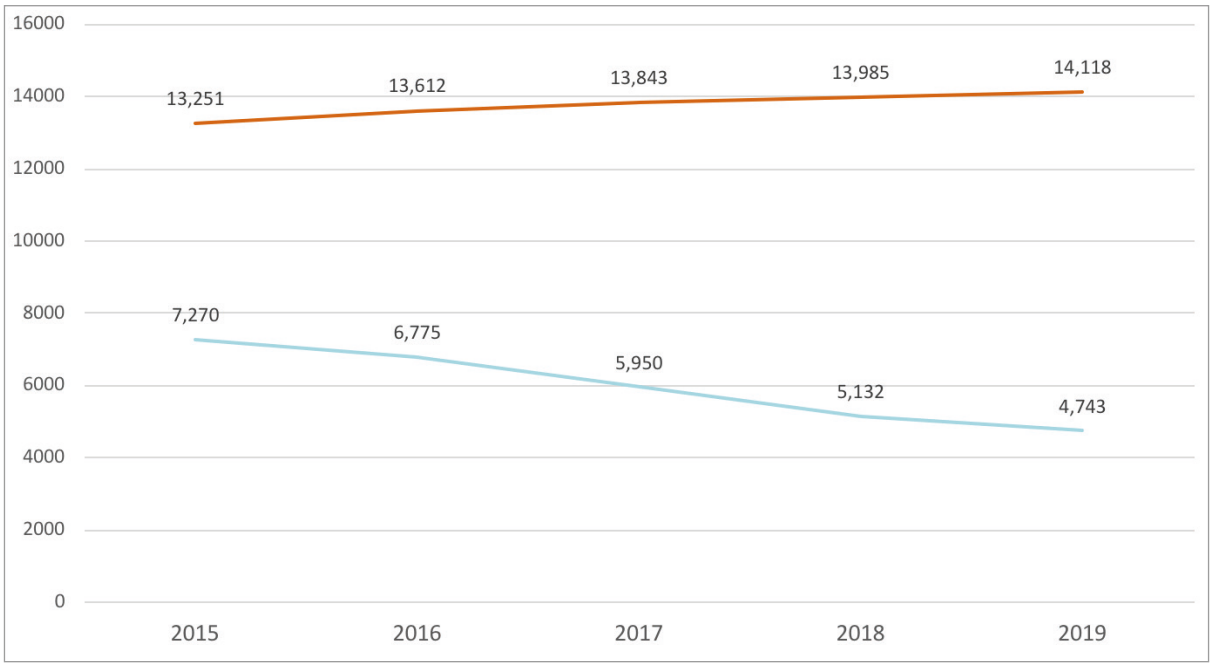

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Стопа незапослености коју видимо на доњем графикону приказује значајан пад, међутим, с овим не можемо бити у потпуности задовољни зато што је највећи дио пада те незапослености везан за одлазак радно способне популације у иностранство.

Графикон 37 Стопа незапослености, Приједор

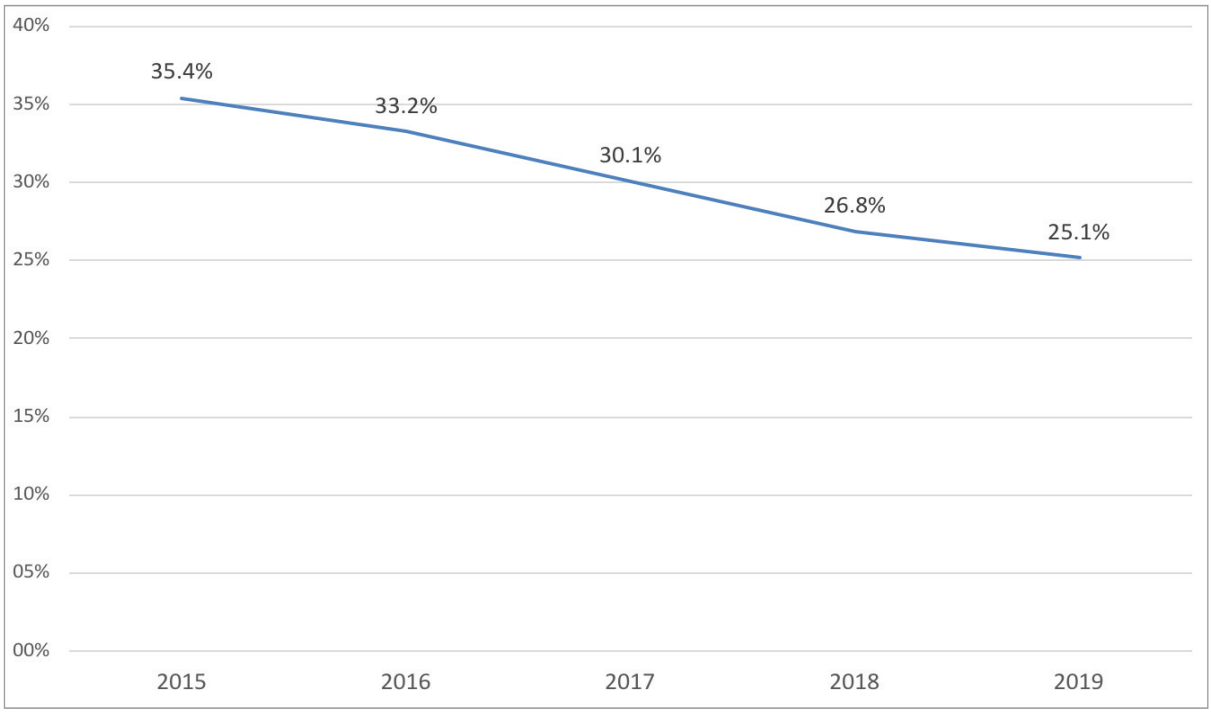

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Што се тиче плата, оне су од 2015. до 2017. благо падале. Међутим, од 2017. надаље, видимо јако изражен тренд раста плата.

Графикон 38 Просјечна нето плата, Приједор (у КМ)

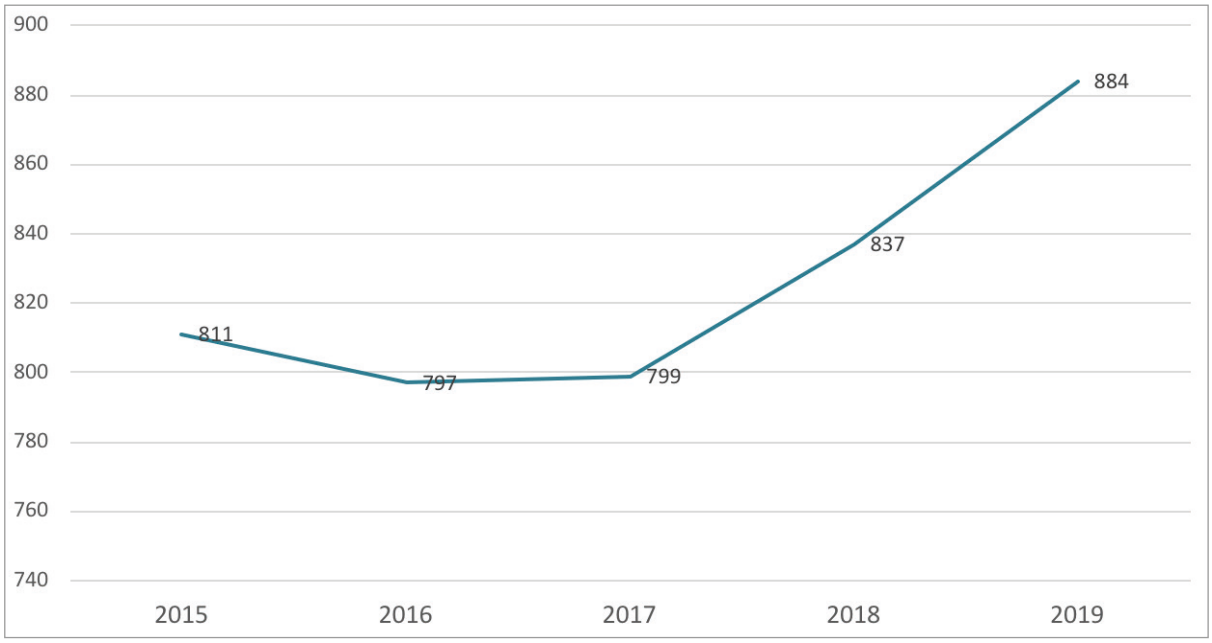

Извор: Завод за статистику Републике Српске

5.3. КОТОР ВАРОШ

У подацима који приказују стање на тржишту рада у општини Котор Варош видимо пад радне снаге за 121 радника у цјелокупном периоду, што у релативним односима износи малих 1,7%.

Графикон 39 Радна снага, укупан број, Котор Варош

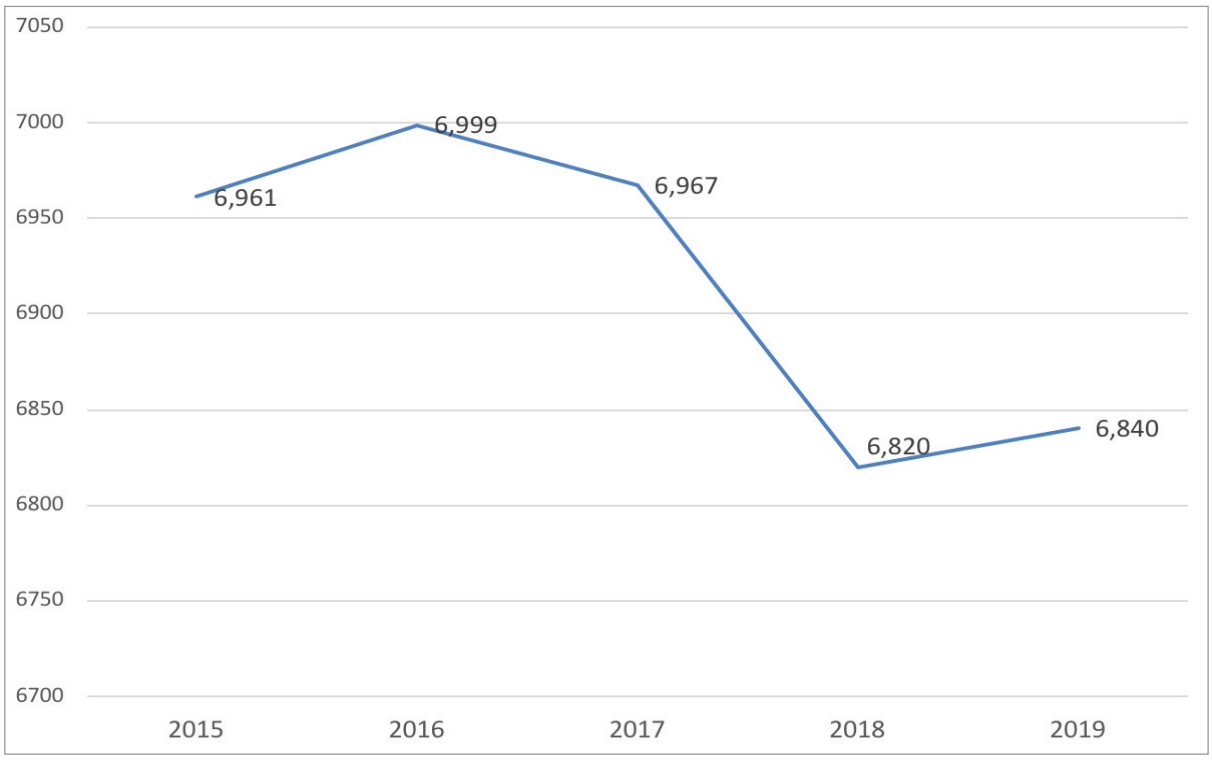

Извор: Завод за статистику Републике Српске

То је мали пад радне снаге с обзиром на укупан број економски активних у општини Котор Варош. Котор Варош представља општину у коју људи из околних мјеста долазе ради запослења, с обзиром на значајан број фирми које имају велики број радних мјеста. Због овога не изненађује релативно стабилна ситуација са радном снагом у овој општини.

Број запослених на доњем графикону из године у годину је растао, али и број незапослених континуирано је опадао.

Графикон 40 Број запослених и незапослених, Котор Варош

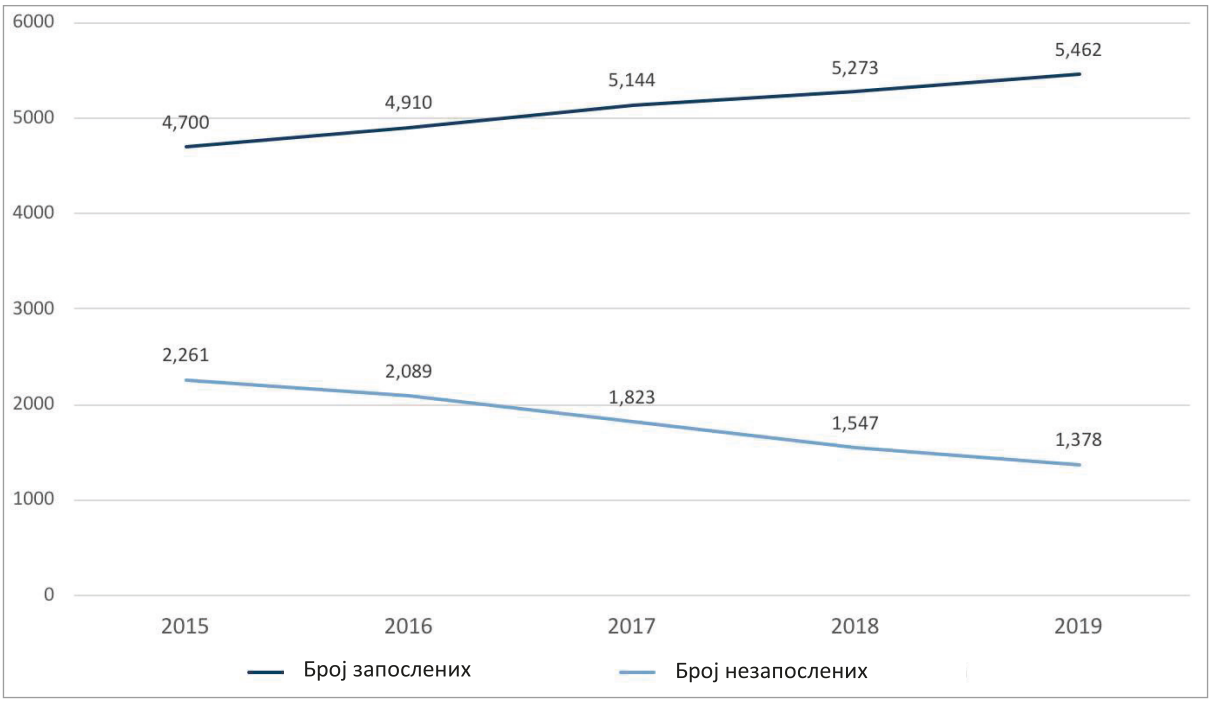

Извор: Завод за статистику Републике Српске

На доњем графикону, који нам приказује стопу незапослености, видимо да је формална стопа незапослености коју овдје можемо анализирати опадала у свих пет посматраних година.

Графикон 41 Стопа незапослености, Котор Варош

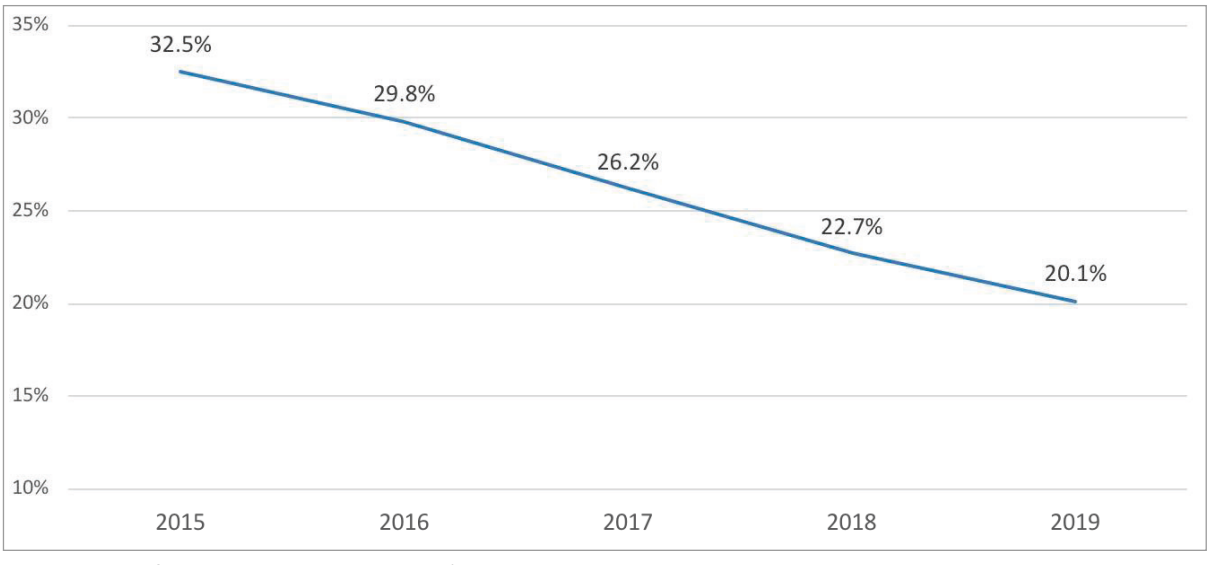

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Што се тиче плата, оне су у општини Котор Варош све вријеме расле. Укупан раст плата у периоду 2015–2019. износи високих 25,4%.

Графикон 42 Просјечна нето плата, Котор Варош (у КМ)

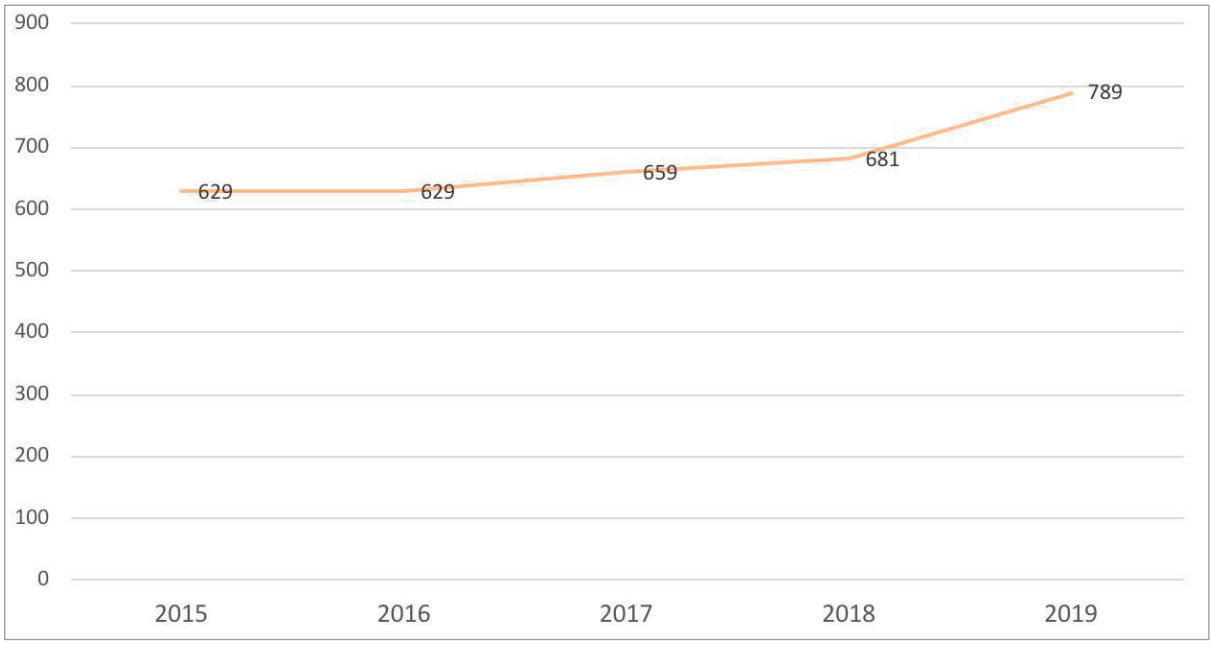

Извор: Завод за статистику Републике Српске

5.4. ДЕРВЕНТА

Стање на тржишту рада у општини Дервента је, по многим аспектима, врло слично ситуацији у Котор Варошу. Међутим, у подацима за општину Дервента видимо пад радне снаге за 929 радника у цјелокупном периоду, што у релативним односима износи значајних 10,5%. За разлику од Котор Вароша, овдје је изражен пад радне снаге.

Графикон 43 Радна снага, укупан број, Дервента

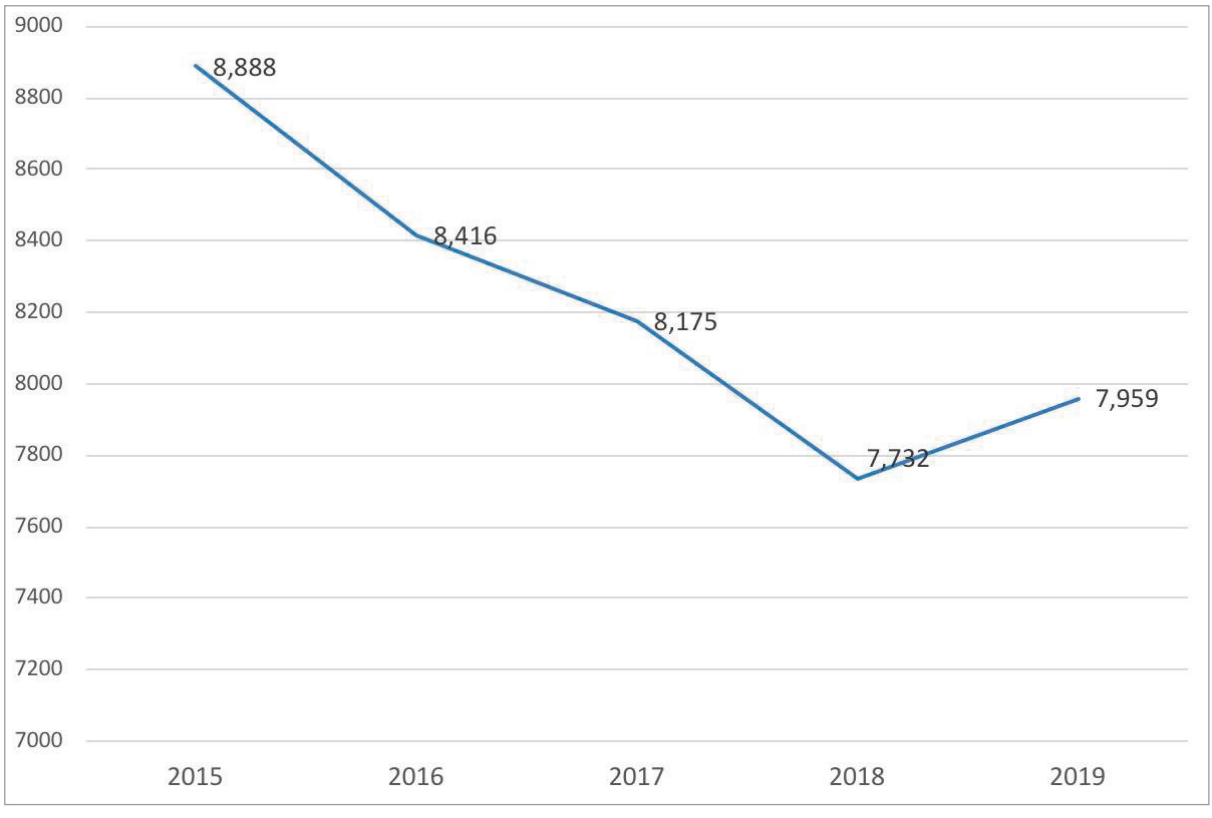

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Број запослених на доњем графикону из године у годину је растао, али и број незапослених континуирано је опадао. Ту видимо да је број запослених порастао за 479, а број незапослених се смањио за 1408 људи. То говори у прилог чињеници да је 929 људи који су престали да имају статус незапослених у ствари пронашло посао негдје ван Дервенте.

Графикон 44 Број запослених и незапослених, Дервента

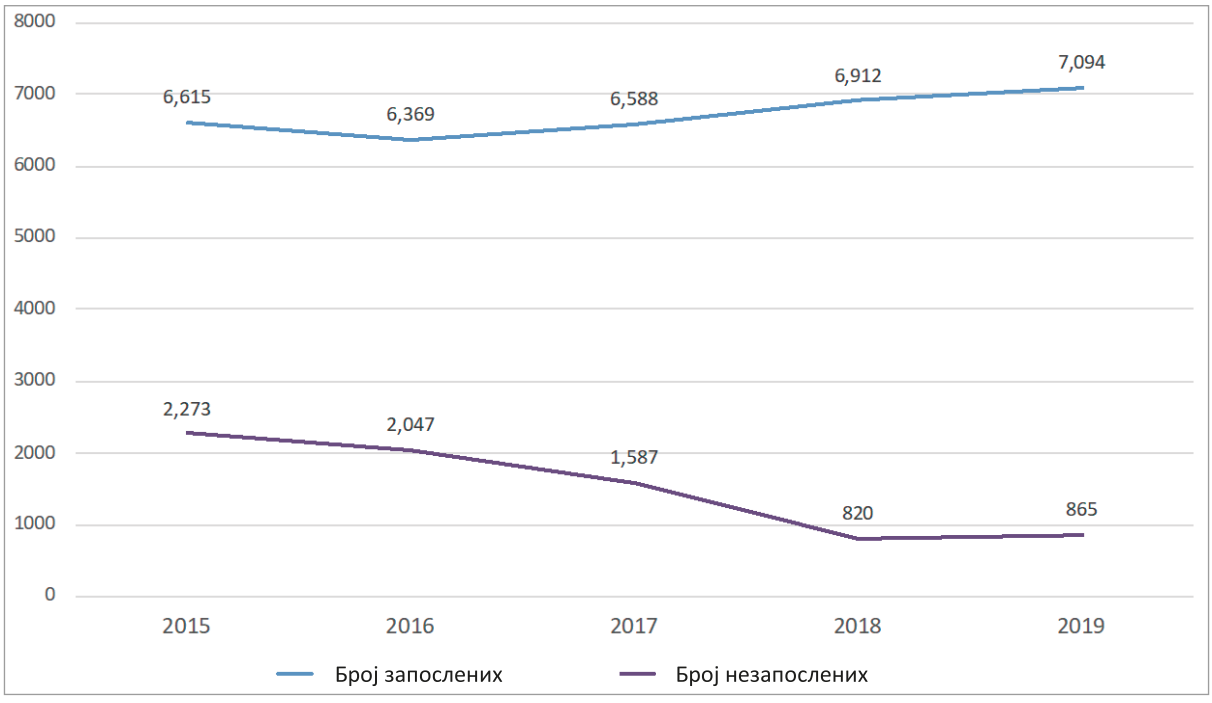

Извор: Завод за статистику Републике Српске

На доњем графикону, који нам приказује стопу незапослености, видимо да је формална стопа незапослености коју овдје можемо анализирати јако опадала до 2018. године.

Графикон 45 Стопа незапослености, Дервента

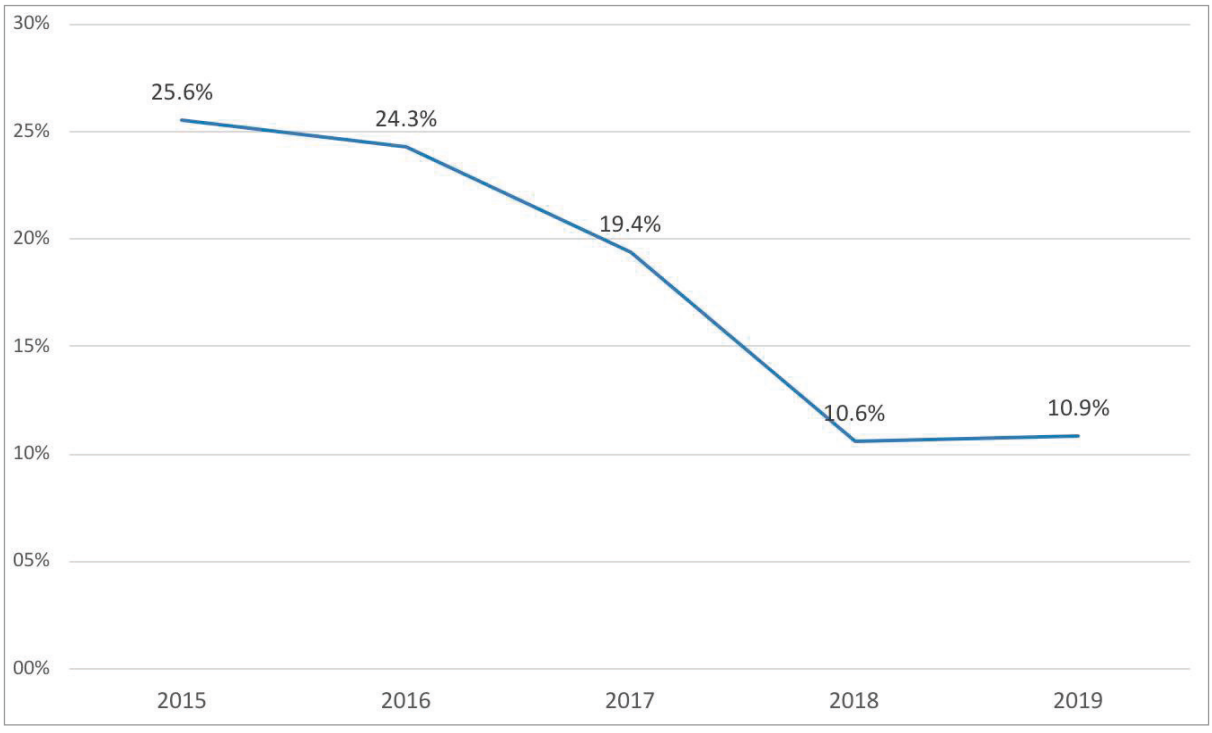

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Што се тиче плата, оне су у општини Дервента све вријеме расле. Укупан раст плата у периоду 2015–2019. износи високих 23,2%.

Графикон 46 Просјечна нето плата, Дервента (у КМ)

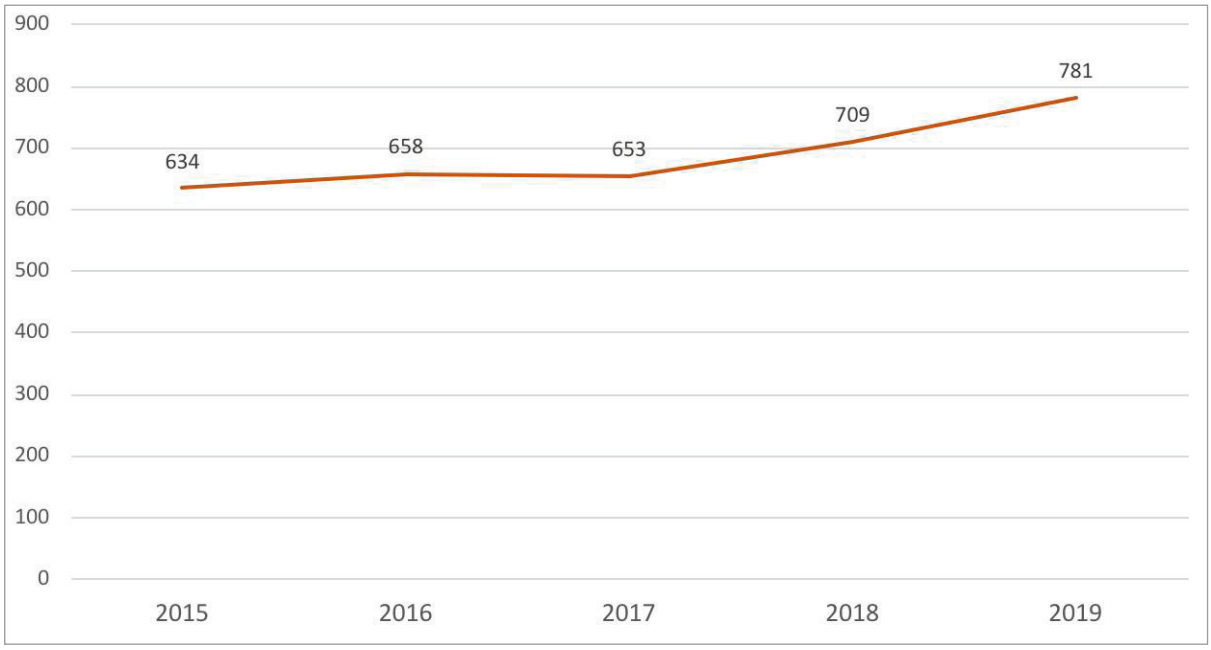

Извор: Завод за статистику Републике Српске

5.5. БИЈЕЉИНА

Град Бијељина суочава се са падом радне снаге од 847 радника у цјелокупном периоду, што у релативним односима износи малих 2,6%.

Графикон 47 Радна снага, укупан број, Бијељина

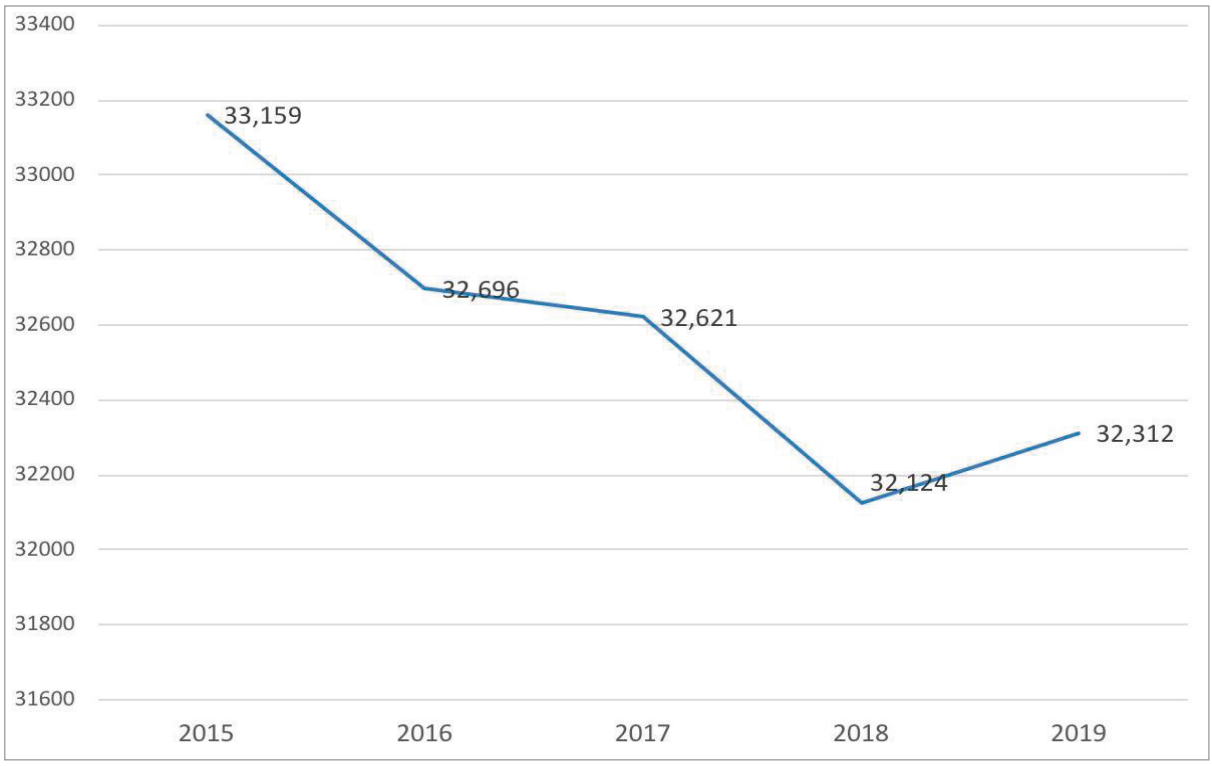

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Слично као Бања Лука, Бијељина је регионални привредни и друштвени центар, тако да, поред одласка људи из Бијељине у иностранство, постоје и значајне унутрашње миграције, гдје људи из мањих средина досељавају у Бијељину.

Број запослених на доњем графикону из године у годину је растао, али и број незапослених континуирано је опадао. Број запослених је порастао за 2802, а број незапослених се смањио за 3649 људи. То говори у прилог чињеници да је 847 људи који су престали да имају статус незапослених у ствари пронашло посао негдје ван Бијељине.

Графикон 48 Број запослених и незапослених, Бијељина

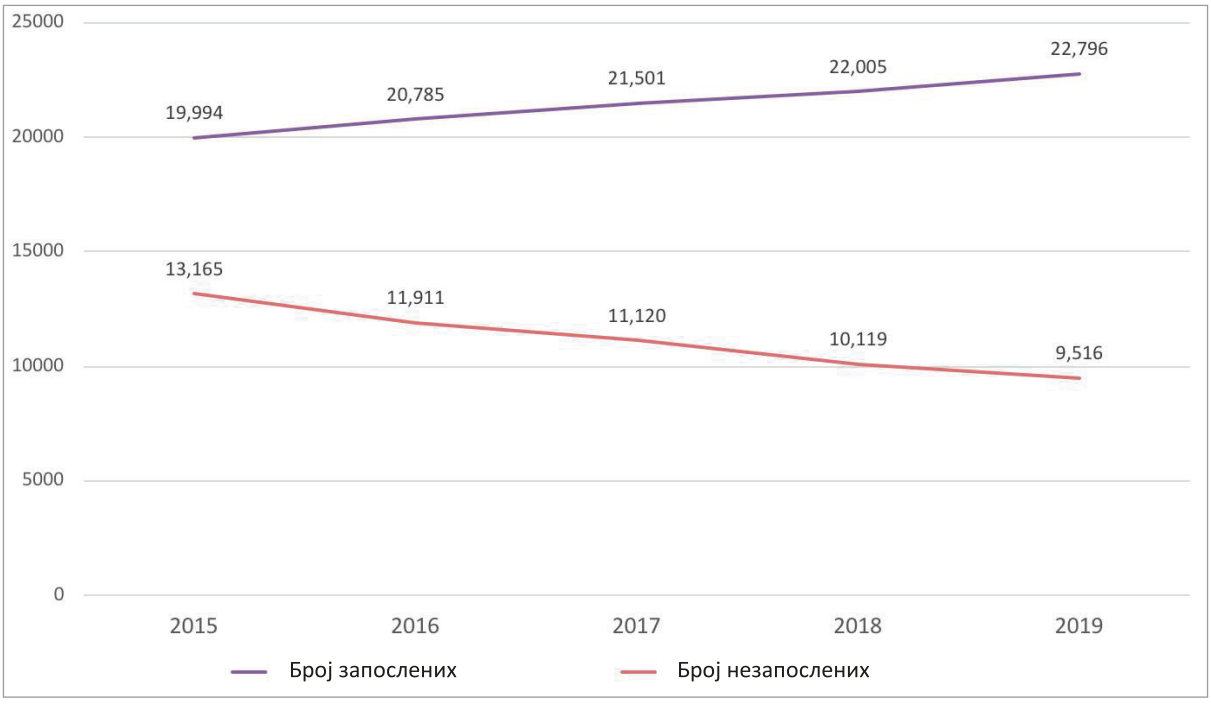

Извор: Завод за статистику Републике Српске

На доњем графикону, који нам приказује стопу незапослености, видимо да је формална стопа незапослености коју овдје можемо анализирати опадала у свих пет посматраних година.

Графикон 49 Стопа незапослености, Бијељина

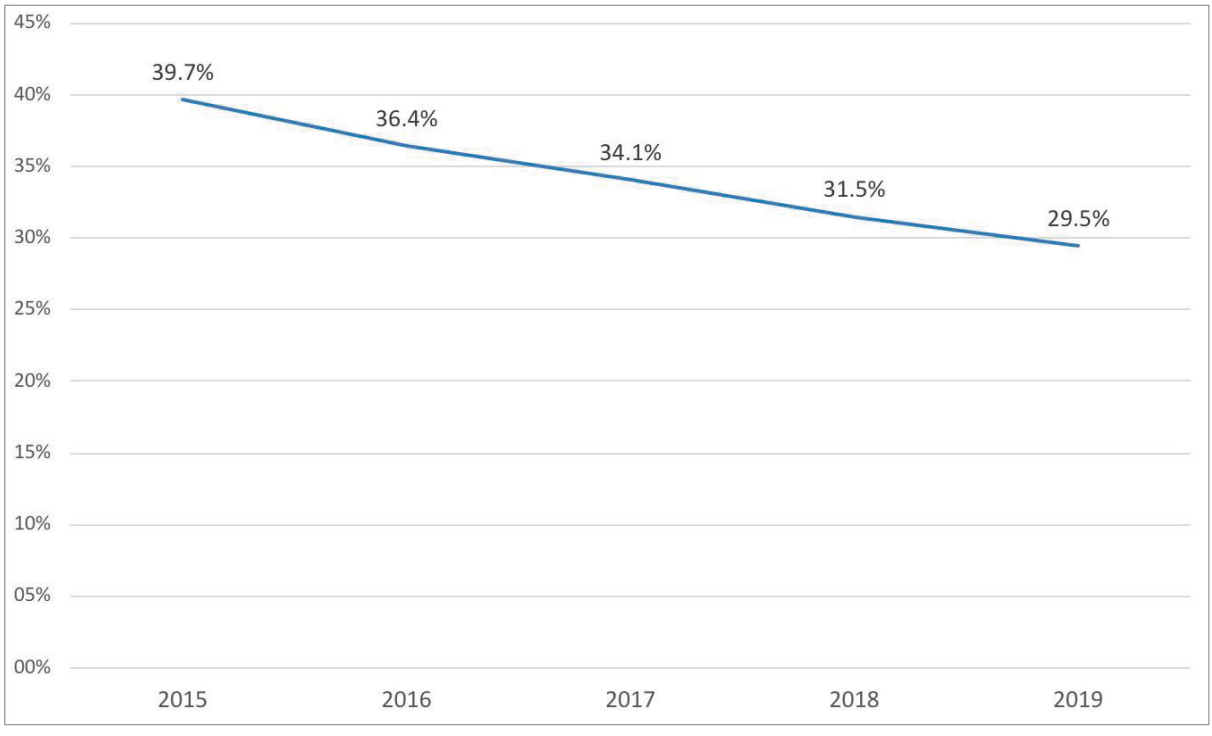

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Што се тиче плата, оне су од 2015. до 2017. падале. Међутим, од 2017. надаље, видимо јако изражен тренд раста плата. Ово је у складу и са подацима на нивоу Републике Српске, гдје 2017. година означава прекретницу у расту зарада становништва.

Графикон 50 Просјечна нето плата, Бијељина (у КМ)

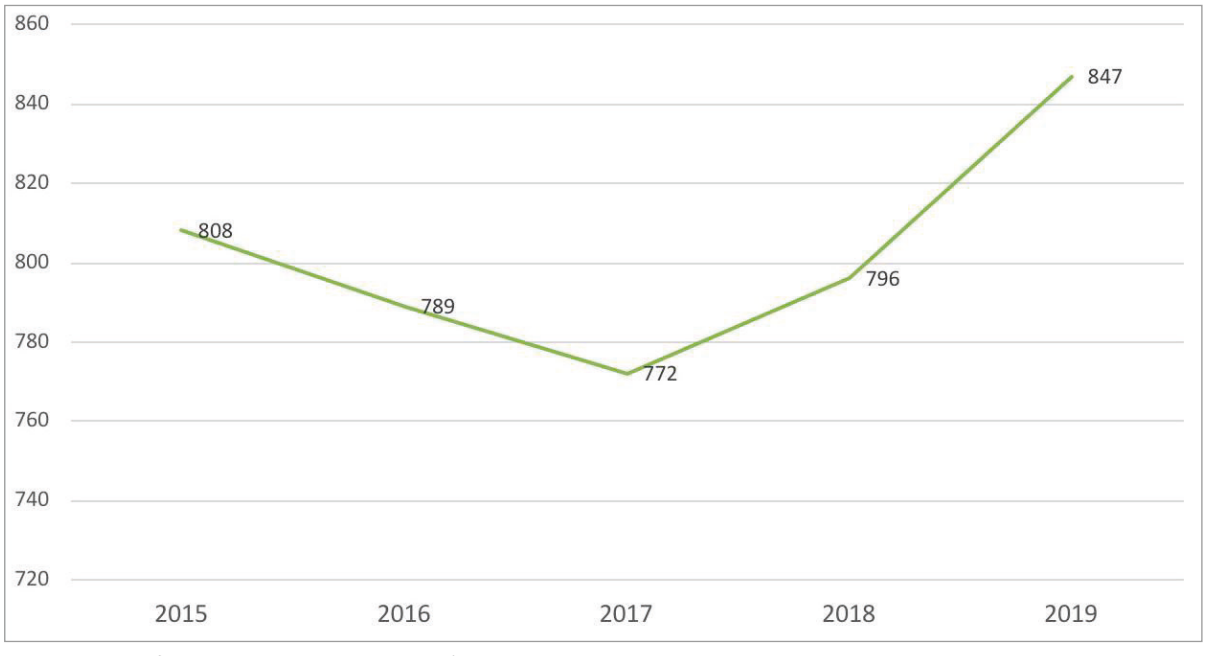

Извор: Завод за статистику Републике Српске

5.6. ЗВОРНИК

За разлику од већине општина и градова у Републици Српској, у Зворнику радна снага расте. У периоду 2015–2019, радна снага је порасла за 301 радника или, у релативним односима, порасла је за 2,3%. Ово говори да је град Зворник, као регионални привредни и друштвени центар, успио да задржи и привуче радно способно становништво и својој привреди обезбиједи један од кључних развојних ресурса.

Графикон 51 Радна снага, укупан број, Зворник

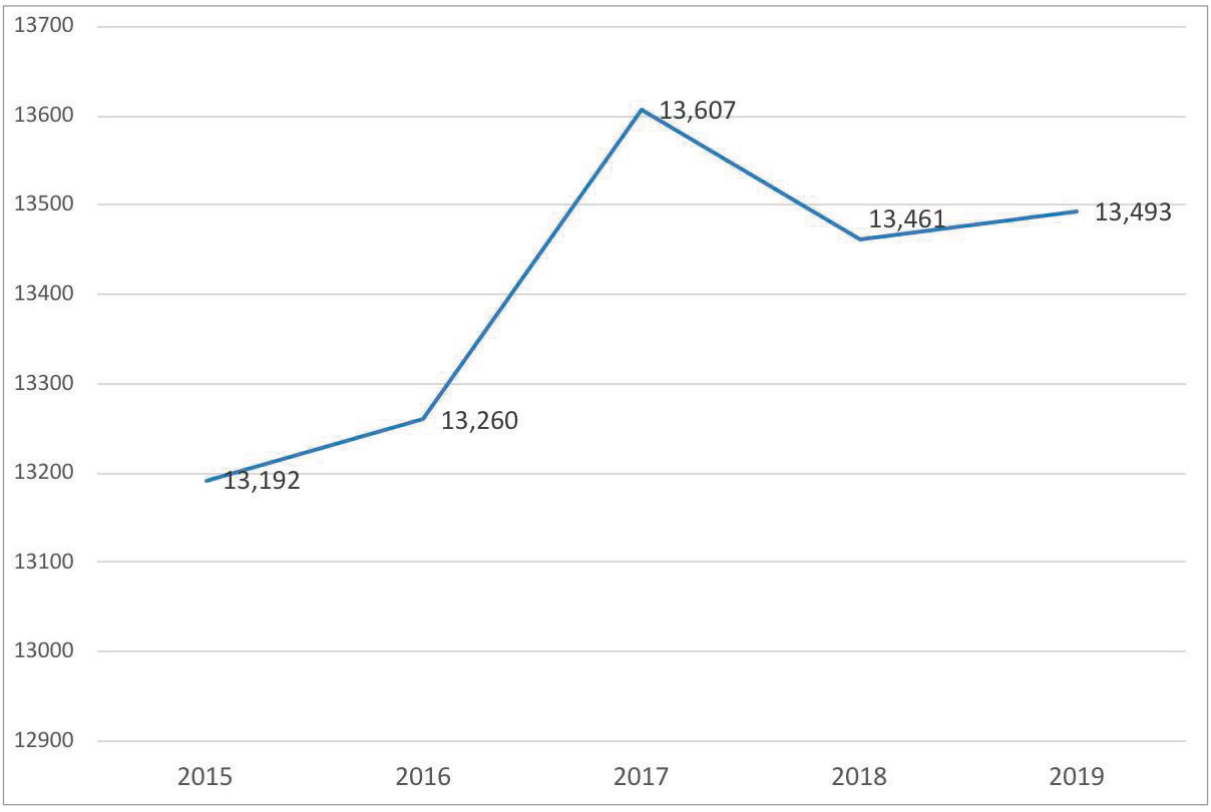

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Исту појаву можемо видјети и на доњем графикону, који приказује број запослених и број незапослених. Ту видимо да је број запослених порастао за 1450 радника, а број незапослених се смањио за 1149 људи. То значи да је створено радних мјеста за 301 више од расположивих незапослених људи и да је 301 човјек или запослени из категорије економски неактивних или да је у град Зворник дошао да ради однекуд друго.

Графикон 52 Број запослених и незапослених, Зворник

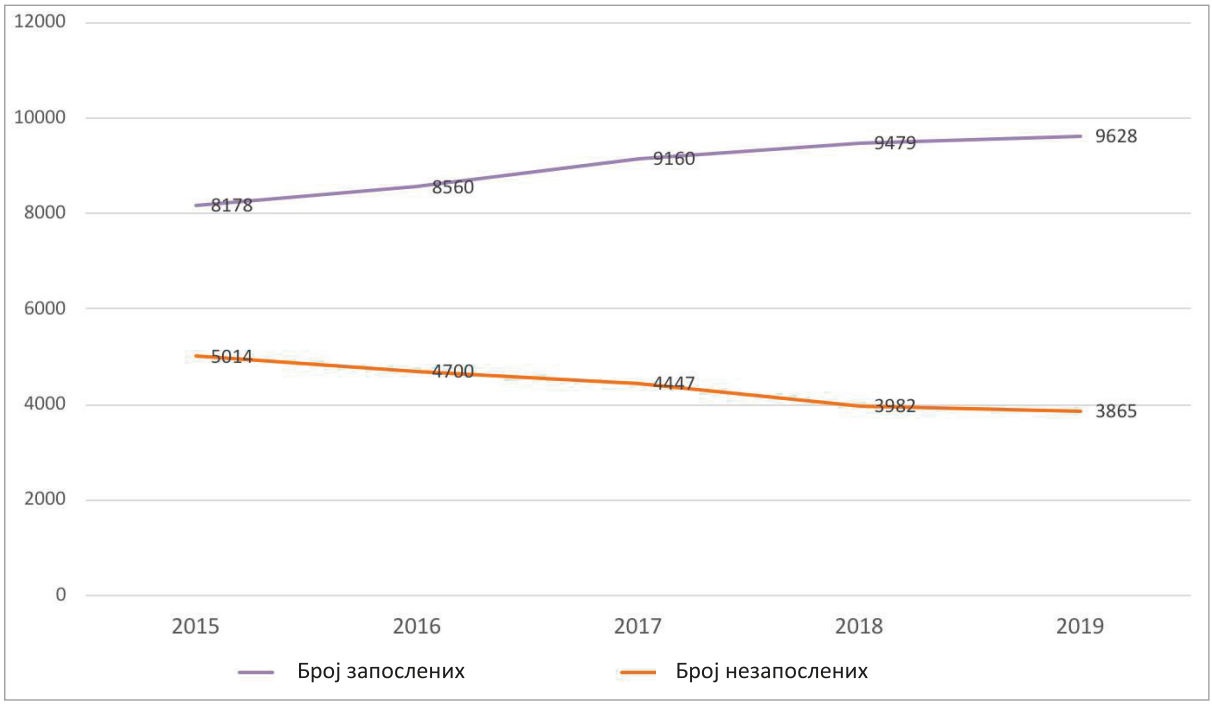

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Стопа незапослености коју видимо на доњем графикону приказује значајан пад.

Графикон 53 Стопа незапослености, Зворник

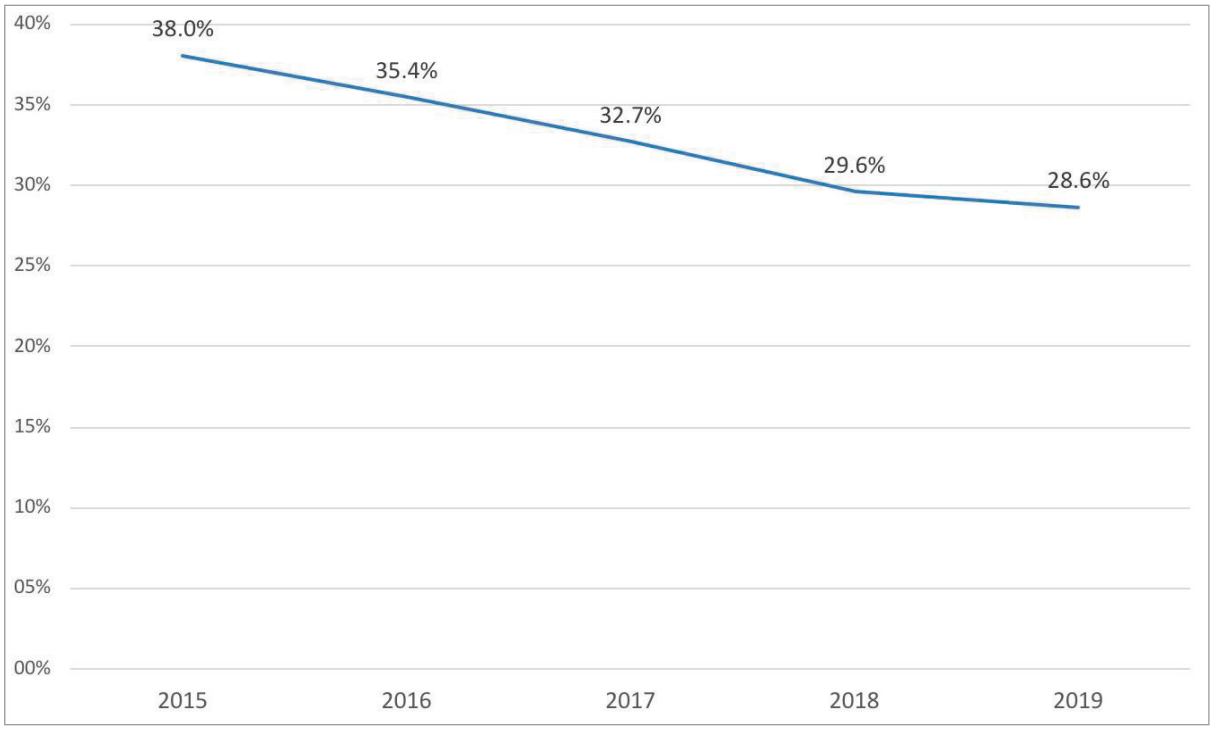

Извор: Завод за статистику Републике Српске

Што се тиче плата, оне су у периоду 2015–2016. благо падале. Међутим, од 2017. надаље, видимо изражен тренд раста плата. У цијелом периоду нето плате су порасле за 7,4%.

Графикон 54 Просјечна нето плата, Зворник (у КМ)

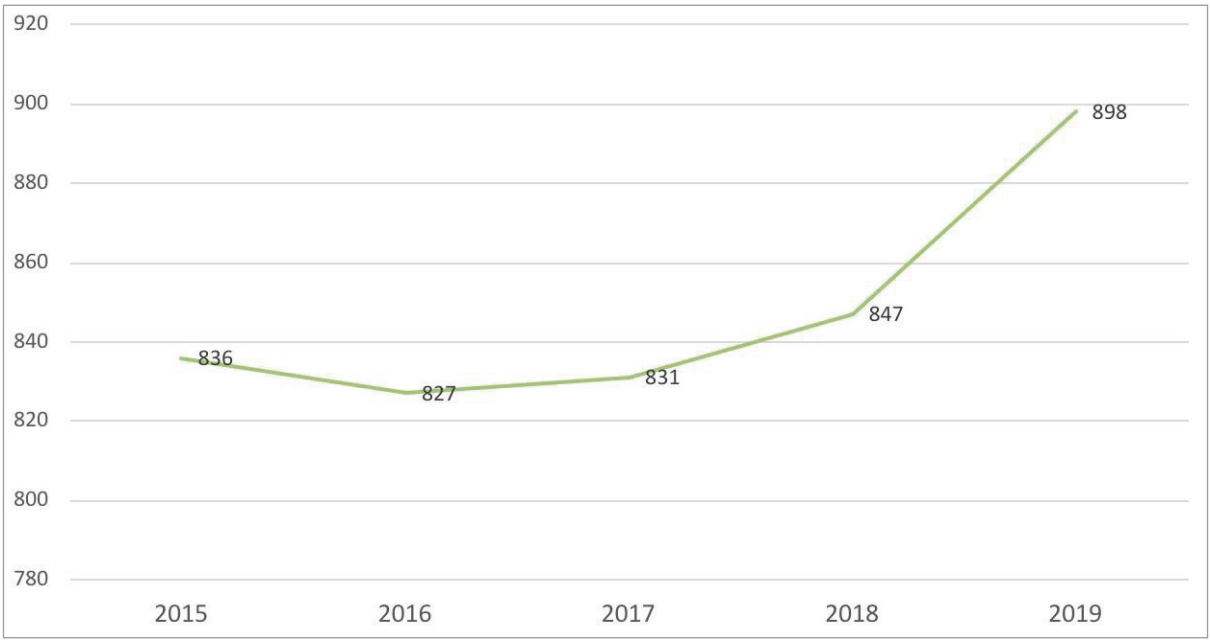

Извор: Завод за статистику Републике Српске

ЗАКЉУЧАК

На почетку ове анализе запитали смо се колико је и да ли је раст плата у Републици Српској дугорочно одржив. С тим питањем на уму, испитивали смо утицај садашњег смањења понуде рада на раст плата.

Шта смо закључили?

Прво, видјели смо да постоји изражено смањење понуде рада на нивоу цијеле економије Републике Српске, на нивоу свих одабраних сектора и код скоро свих општина. Ово смањење понуде радне снаге негативно утиче на цијелу економију, међутим, на поједине дијелове утиче више у негативном смислу. Посебно су угрожени радно интензивни привредни сектори, као што су производња обуће и производња одјеће, а географски посматрано, највише су угрожена неразвијена подручја, гдје привреда није развијена и не ствара довољно квалитетних радних мјеста. Оно што додатно забрињава јесу миграције из Републике Српске и Босне и Херцеговине ка иностранству. Пројекције које смо урадили у овој анализи показују да смо у претходном периоду имали експлозиван, експоненцијални раст броја миграната из БиХ ка Европи. Пројекција такође узима у обзир и утицај пандемије на миграције. Тај утицај је, по свему судећи, краткорочан, па је за очекивати да ће се одлазак људи из РС и БиХ наставити након пандемије.

Друго, видјели смо да је раст плата такође присутан у цијелој Републици Српској. Статистичком регресионом анализом егзактно смо утврдили статистички значајан утицај смањења понуде радне снаге на раст плата. Раст зарада је тренд који је присутан и у ФБиХ, као и у окружењу. У земљама нашег региона, као што су Србија и Хрватска, плате слично расту. Ту су са сличним нивоима плата и са сличним трендом раста Румунија и Бугарска, које су нам, поред осталих земаља Западног Балкана, највећи конкуренти у привлачењу европских инвестиција и у повезивању са европским ланцима вриједности. Дакле, постоји општи тренд раста плата које пандемијска криза није зауставила и који ће се сасвим сигурно наставити у периоду након кризе. То само по себи није ништа лоше. Напротив, за становништво је од кључног значаја да плате расту и да се оствари раст животног стандарда. Међутим, кључно питање које смо у старту поставили

јесте да ли је овакав раст одржив. Да подсјетимо, раст плата је једино одржив у ситуацији у којој постоји једнак или већи раст продуктивности рада. То је економска чињеница која се не може побити. Тако долазимо до трећег закључка.

Треће, у задње три године, нажалост, имамо пад продуктивности рада, тј. пад бруто додатне вриједности по раднику. То се односи како на цијелу економију Републике Српске тако и на већину привредних сектора које смо анализирали. Пад бруто додатне вриједности по раднику или продуктивности рада више је или мање изражен у задње три године у скоро свим поменутим секторима.

Овакав раст плата и пад продуктивности даје нам одговор на наше првобитно питање.

Садашњи раст плата, уз пад продуктивности, није дугорочно одржив. Ако ствари са продуктивношћу остану овакве какве јесу у задње три године и уколико се раст плата настави, **то ће неминовно довести до смањења конкурентности наше економије, смањења могућности наших фирми да учествују и да се такмиче на европском тржишту, смањења нивоа њиховог пословања и угрожавања опстанка многих привредних сектора.**

Наша економија може избјећи ову замку уколико продуктивност поново почне да расте. Побољшање продуктивности захтијева велике инвестиције у знање и технологију, а предузећима је потребна подршка јавног сектора у овој области. Послодавци често наглашавају да је стручна помоћ коју пружају јавне институције недовољна и неадекватна. Готово потпуна неповезаност научно-истраживачке и пословне заједнице, додатно отежана слабом тражњом за знањем и технологијом од стране предузећа, указује на то да предстоји много рада од стране приватног и јавног сектора да бисмо увећали наш технолошки потенцијал, те нашу продуктивност и привредну конкурентност.

Ово захтијева и промјену доктринарног приступа економској политици у наредном посткризном периоду. Током рецесије, онако како економска теорија и пракса прописују, било је веома важно остварити експанзивну фискалну политику као инструмент који нам је једини на располагању у таквим ситуацијама. Међутим, овакав утицај на агрегатну тражњу има само и једино краткорочне ефекте. Генеричка експанзивна фискална политика не може дати добре резултате у дугом року.

У овом тренутку потребно је окренути се управљању агрегатном понудом, а то значи побољшању конкурентности наше економије. Потребно је окренути се фокусираној политици која утиче на агрегатну понуду, политици која стимулише технолошки развој наших предузећа, која стимулише повећавање и прилагођавање знања радне снаге, која стимулише побољшавање постојећих и стварање нових производа, побољшавање позиције наших фирми у европским ланцима вриједности, итд.

Такође, овом тренутку је, у циљу смањења ризика и дијељења ризика раста плата између приватног и јавног сектора, кључно обезбиједити пореско растерећење рада. Ова мјера би олакшала тренутну ситуацију и предузећима створила више простора да остваре технолошка унапређења потребна за раст продуктивности.

Дакле, кључан одговор на изазове у наредном периоду јесте како подржати технолошки развој потребан за раст продуктивности и како подијелити ризик повећања плата кроз смањење пореских оптерећења на рад.

Издавач:
Унија удружења послодаваца Републике Српске

Уредници:
Унија удружења послодаваца Републике Српске
Др Саша Стевановић
Доц. др Стево Пуцар
Саша Аћић

Прелом и дизајн:
Предраг Живковић

Лектор:
Александра Савић

Штампа:
Атлантик бб

Број копија:
300

ISSN 2744-1237

Бања Лука, новембар 2021.

Пројекат Европске уније
”Допринос организација цивилног друштва побољшању утицаја предузетништва на социоекономски развој БИХ - ЕИСЕ”

УУПРС
УНИЈА УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПРИЈЕДЛОЗИ И ПРЕПОРУКЕ

УНИЈЕ УДРУЖЕЊА ПОСЛОДАВАЦА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА
ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 2022–2024.

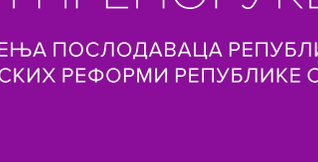

ISSN 2744-1237